

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กอนุบาลในการเล่นเครื่องเล่นสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมวรรณคดี และงานวิจัยต่าง ๆ โดยแบ่งเนื้อหา ดังนี้

1. ความหมายของพฤติกรรมทางสังคม
2. รูปแบบของพฤติกรรมทางสังคม
  - 2.1 รูปแบบของพฤติกรรมที่เข้ากับสังคม
  - 2.2 รูปแบบของพฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคม
3. พฤติกรรมทางสังคมของเด็กอายุระหว่าง 4-6 ปี
4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กอนุบาล
  - 4.1 การอบรมเลี้ยงดูเด็ก
  - 4.2 ลักษณะตัวเด็ก
  - 4.3 สื่อมวลชน
  - 4.4 บทบาทของโรงเรียน
5. การเล่น
  - 5.1 ความหมายของการเล่น
  - 5.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการเล่น
  - 5.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่น
  - 5.4 ความสามารถในการเล่น
  - 5.5 กิจกรรมการเล่น
  - 5.6 พฤติกรรมการเล่นของเด็ก

6. เครื่องเล่น
  - 6.1 ความสำคัญและประโยชน์ของเครื่องเล่น
  - 6.2 ประเภทของเครื่องเล่น
  - 6.3 เครื่องเล่นที่มีคุณค่า
  - 6.4 หลักเกณฑ์ในการเลือกเครื่องเล่น
  - 6.5 หลักการออกแบบเครื่องเล่น
7. การศึกษาเด็กด้วยวิธีการสังเกต
  - 7.1 ความหมายของการสังเกต
  - 7.2 หลักในการสังเกต
  - 7.3 ประเภทของการสังเกต
  - 7.4 ข้อดี ข้อเสีย และข้อควรระวังในการสังเกต

1. ความหมายของพฤติกรรมทางสังคม

พฤติกรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคลกระทำ แสดงออก ตอบสนอง หรือโต้ตอบ ต่อสิ่งหนึ่ง สิ่งใดในสภาพการณ์หนึ่งที่บุคคลทั่วไปสังเกตเห็นได้

สังคม หมายถึง ระบบแห่งความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป การที่บุคคล มีความสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้เกิดกลุ่มสังคมตั้งแต่กลุ่มบุคคล 2 ถึง 3 คน กลุ่มครอบครัว สถาบัน หรือองค์การทางสังคมชุมชน สังคมประเทศชาติ และสังคมโลกในที่สุด

พฤติกรรมทางสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกโดยบุคคลในสังคม และการ ได้รับการควบคุมจากองค์การทางสังคม

Page Thomas and Marshall (1977) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมทางสังคม ไว้ว่า เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลอื่น โดยได้รับการควบคุมจากองค์การทางสังคม หรือพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น

English (1958) ได้ให้ความหมายที่ตรงกับเพจว่า พฤติกรรมทางสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลอื่นหรือพฤติกรรมที่แสดงออก โดยได้รับการควบคุมจากองค์การทางสังคมที่มีการจัดรูปแบบแล้ว เช่น ครอบครัวโรงเรียน

Good (1945) ได้ให้ความหมายว่า พฤติกรรมทางสังคม หมายถึง การแสดงออก ที่แตกต่างกันไปแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมหรือเป็นการแสดงออกของ กลุ่มบุคคล

2. รูปแบบของพฤติกรรมทางสังคม

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กอนุบาลของ อุษณีย์ คงรินทร์ (2521) และบุญนำ แก้วปิ่นทอง (2525) รวมทั้งจากงานวิจัยของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาขึ้นในเด็กระดับ อนุบาลบางรูปแบบนั้นมีรากฐานมาจากพฤติกรรมในวัยทารก และบางพฤติกรรมก็เพิ่งเกิดในระดับ

อนุบาล ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น จากการใช้ปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนภายนอกบ้าน และจากการที่เด็กเห็นจากโทรทัศน์ภาพยนตร์และการแสดงต่าง ๆ (คณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2528)

Hurlock (1964) ได้กล่าวว่ารูปแบบที่สำคัญที่สุดของพฤติกรรมทางสังคมในการปรับตัว ให้เข้ากับผู้อื่นนั้นเริ่มพัฒนาในวัยอนุบาล และได้จำแนกรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคมในวัยนี้ออกเป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบของพฤติกรรมที่เข้ากับสังคม (Social behavior patterns) และ รูปแบบของพฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคม (Nonsocial behavior patterns) ซึ่งรูปแบบของ พฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคมนี้จะมีความสำคัญในการที่จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้และปรับพฤติกรรมของ ตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคมต่อไป Hurlock (1978)

2.1 รูปแบบของพฤติกรรมที่เข้ากับสังคม (Social behavior patterns)

ประกอบด้วยรูปแบบของพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคม การเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตาม การเลียนแบบ การร่วมมือ การมีน้ำใจหรือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเกรงใจ การฟังผู้อื่น การติด บุคคล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ความต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม (Desire for social approval)

Hurlock (1978) ได้กล่าวว่า ถ้าเด็กมีความต้องการเป็นที่ยอมรับ ของสังคมอย่างรุนแรงมากจะทำให้เด็กมีพฤติกรรมยอมตามความคาดหวังของสังคมความต้องการ ให้เป็นที่ยอมรับของผู้ใหญ่จะเกิดความต้องการให้เป็นที่ยอมรับในหมู่เพื่อน และการขาดการยอมรับ จากสังคมนี้อาจทำให้เด็กไม่มีความสุข และมักจะผลักดันให้เด็กมีพฤติกรรมที่เรียกร้องความสนใจ Hartup (1970 อ้างถึงใน อุษณีย์ คงรินทร์, 2521) ได้ศึกษา โดยการสังเกตพฤติกรรม การเป็นที่นิยมชมชอบ (Popularity) และพฤติกรรมไม่เป็นที่นิยมชมชอบ (Unpopularity) ในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนของเด็กวัยอนุบาล ผลการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็ก วัยนี้มีความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่เป็นที่นิยมชมชอบจะมีความมั่นคงสูง ส่วน พฤติกรรมที่ไม่เป็นที่นิยมชมชอบจะมีความมั่นคงน้อยกว่า ทั้งนี้ เพราะพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่นิยมชมชอบ จะได้รับการปฏิเสธ และไม่ได้รับการเสริมแรงจากกลุ่ม

นอกจากนี้ Hartup (1970) ยังรายงานว่า เด็กที่ได้รับการนิยมนิยมชมชอบมีแนวโน้มจะได้รับการพิจารณาว่ามีความเป็นมิตรมากกว่า เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นมากกว่า และจะได้รับการเสริมแรงทางบวกจากเพื่อนมากกว่า

Wood (1977) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นที่ยอมรับของสังคมกับการมีอำนาจในสังคมของเด็กอนุบาล ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมการมีอำนาจในสังคมสัมพันธ์กันกับพฤติกรรมการเป็นที่ยอมรับในสังคม คือ การเป็นผู้นำและผู้ตามในกลุ่มเพื่อนการสวมบทบาทเล่นเป็นผู้ใหญ่ การแสดงออกทั้งรักเพื่อนและเป็นศัตรูกับเพื่อน การแสดงความภูมิใจต่อเพื่อน การแสดงออกทั้งรักและเป็นศัตรูกับผู้ใหญ่ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่มีความสัมพันธ์กันคือการประจบผู้ใหญ่ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ การใช้ผู้ใหญ่เป็นทางทำให้มีอำนาจและการแข่งขันกันกับกลุ่มเพื่อน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ ศุภกุล เกียรติสุนทร (2532) ซึ่งศึกษาเรื่องการเป็นที่ยอมรับของเพื่อนกับพฤติกรรมการช่วยเหลือของเด็กอนุบาลพบว่า การเป็นที่ยอมรับของเพื่อนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการช่วยเหลือที่เกิดจากเด็กริเริ่มเอง และยังได้พบอีกว่าการแสดงพฤติกรรมการช่วยเหลือเพื่อนที่เกิดจากการขอร้องของเพื่อนไม่มีความสัมพันธ์กับการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน แต่การช่วยเหลือเพื่อนที่เกิดจากการริเริ่มเองเพราะมีความเห็นอกเห็นใจเพื่อนอย่างแท้จริงจะมีผลต่อการยอมรับของเพื่อนมากกว่าการช่วยเหลือเพื่อนที่เกิดจากการขอร้อง ส่วนการเป็นที่ยอมรับของเพื่อนรองลงมาคือ การปลอบใจเพื่อนและการให้สิ่งของแก่เพื่อนตามลำดับ

2.1.2 ความเป็นผู้นำ (Leadership) หรือผู้มีอำนาจเหนือ (Ascendance)

ความเป็นผู้นำ จรรยา สุวรรณทัต และคณะ (2521) ให้ความหมายว่า การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่น มีความคิดริเริ่ม ความเป็นตัวของตัวเอง และมีความสามารถชักจูงใจให้ผู้อื่นกระทำตามตน

เนื่องจากเด็กอนุบาลมีการแสดงพฤติกรรมความเป็นผู้นำยังไม่เด่นชัด พฤติกรรมส่วนใหญ่จะแสดงออกในลักษณะการวางอำนาจเหนือบุคคลอื่นมากกว่า กล่าวคือ เด็กที่เป็นผู้นำในวัยนี้ส่วนมากเป็นหัวหน้าที่เกี้ยวกราดไม่ค่อยคำนึงถึงความปรารถนาของผู้ตาม ชอบบังคับอย่างดุร้ายและขู่เชิญให้เด็กอื่นปฏิบัติตามที่ตนต้องการ (สมาคมคหเศรษฐศาสตร์, 2525) ฉะนั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของลักษณะผู้นำว่า ผู้มีอำนาจเหนือมากกว่าดังเช่น

Hurlock (1964) ได้กล่าวว่า การแสดงพฤติกรรมการวางอำนาจเป็นสิ่งปกติในเด็กเล็ก เด็กเมื่ออายุเริ่มได้ 3 ปี มีการติดต่อทางสังคมมากขึ้น พฤติกรรมการเป็นผู้มีอำนาจเหนือจะเพิ่มขึ้นด้วย และจะพัฒนาไปถึงจุดสูงสุดเมื่ออายุได้ 5 ปี หลังจากนั้นแล้วจะลดลง เด็กจะแสดงพฤติกรรมด้านนี้โดยการออกคำสั่ง การข่มขู่ หรือการบังคับ เพื่อพยายามที่จะบรรลุวัตถุประสงค์

สรุปได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักของพ่อแม่ และบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญต่อลักษณะการเป็นผู้นำของเด็กอนุบาล เพราะในช่วงวัยนี้เด็กได้รับความสนใจและเอาใจใส่จากพ่อแม่อย่างมาก เด็กจึงแสดงอำนาจหรือข่มขู่ผู้อื่น ลักษณะของเด็กวัยนี้ที่เป็นผู้นำมักเป็นผู้ที่มีรูปร่างใหญ่ มีสติปัญญาสูงและอายุมากกว่าคนอื่น ๆ และเด็กที่สามารถออกความคิดเห็นและแนะนำการเล่นแก่เด็กอื่นได้

2.1.3 การเป็นผู้ตามหรือยอมตาม (Conformity)

English and English (1958) ได้ให้คำจำกัดความของการยอมตามว่า หมายถึง พฤติกรรมหรือทัศนคติซึ่งถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานของสังคมที่บุคคลนี้เข้าร่วมเป็นสมาชิก หรืออาจหมายถึง พฤติกรรมหรือทัศนคติที่เหมือนกับพฤติกรรมหรือทัศนคติของสมาชิกคนอื่น ๆ ภายในกลุ่ม นอกจากนี้ Hurlock (1964) ได้กล่าวว่า การยอมตามเป็นลักษณะที่บุคคลมีพฤติกรรมหรือทัศนคติตามความต้องการของกลุ่ม เนื่องจากบุคคลนั้นต้องการจะเป็นสมาชิกกลุ่มโดยการลอกแบบหรือปรับพฤติกรรมของตนเองให้ผิดแปลกไปจากกลุ่มน้อยที่สุด

Soloman Asch (1956) ได้ศึกษาพฤติกรรมการยอมตามในห้องทดลองอย่างมีระบบระเบียบ ผลการวิจัยได้สรุปถึงองค์ประกอบหลายอย่างซึ่งตัดสินพฤติกรรมการยอมตามได้แก่

1. ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันภายในกลุ่มถ้าบุคคลทุกคนภายในกลุ่มเห็นพ้องต้องกัน ผู้รับการทดลอง จะมีพฤติกรรมยอมตามเสียเป็นส่วนมาก
2. ความน่าเชื่อถือ ถ้าสมาชิกของกลุ่มมีลักษณะเป็นผู้มีความสามารถและมีอำนาจ ผู้รับการทดลองจะมีการยอมตามมาก
3. ขนาดของกลุ่ม ถ้ากลุ่มประกอบด้วยสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเท่าใด การยอมตามจะรุนแรงมากตามไปด้วย

4. เพศ และอายุ จากผลการทดลองดังกล่าว พบว่า ผู้หญิงและเด็ก จะมีการยอมตามมากกว่าผู้ชาย

5. สติปัญญา ผู้ที่มีสติปัญญาสูงจะแสดงการยอมตามน้อยกว่าสติปัญญาต่ำ จากงานวิจัยของ อุษณีส์ คงรินทร์ (2521) พบว่า แม้มีการรับรู้ว่าได้มีการแสดงออกของพฤติกรรมทางสังคมในด้านการยอมตามทางการกระทำพฤติกรรมสูงกว่า การคล้อยตามความคิดเห็น และลักษณะการแสดงออกของพฤติกรรมในการคล้อยตามนั้นสังเกต เห็นได้ง่ายกว่าการคล้อยตามความคิดเห็นของกลุ่ม

สรุปได้ว่า การเป็นผู้ตามหรือผู้ยินยอมของเด็กอนุบาล องค์ประกอบที่ทำให้ เกิดพฤติกรรมการยอมตาม คือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในกลุ่ม ความน่าเชื่อถือ ขนาดของ กลุ่ม สติปัญญา เพศและอายุ ซึ่งเด็กจะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบ หรือคล้อยตามกลุ่ม

2.1.4 การเลียนแบบ (Imitation)

พฤติกรรมการเลียนแบบ หมายถึง การที่ได้กรวมรูปแบบพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเขาไปติดต่อสัมพันธ์ด้วยมาเป็นรูปแบบพฤติกรรมของเขาเอง Longstreth (1968) Hurlock (1964) ได้กล่าวว่า การเลียนแบบเป็นพื้นฐานพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตั้งแต่วัยทารก โดยอธิบายว่าเด็กเล็กจะกลายเป็นส่วนของกลุ่มสังคมได้ก็โดยการเลียนแบบบุคคลอื่น ก่อนอื่นเด็กจะ เลียนแบบการแสดงออกของท่าทางการเคลื่อนไหว คำพูด และสุดท้ายจะเป็นการเลียนแบบรูปแบบ พฤติกรรมทั้งหมดเมื่อเด็กอายุได้ 2 หรือ 3 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงที่สามารถเล่นร่วมกับเพื่อน ๆ ได้ พฤติกรรมทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจน คือ การเลียนแบบการเล่นและคำพูดของเพื่อน หรือการเฝ้าดู เพื่อนเล่นหรือการพยายามแข่งของเล่นจากเพื่อน

ส่วน Freud (1949) ได้กล่าวว่า บุคลิกภาพเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงแรกของชีวิต การกระทำให้ดูเป็นตัวอย่างแก่เด็กนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเด็กจะมีการเลียนแบบผู้ที่อยู่ใกล้ชีวิต นั้นคือเด็กอนุบาลเป็นช่วงวัยแห่งการก่อรูปแบบบุคลิกภาพ ดังนั้นเด็กจะใช้การเลียนแบบบุคลิกภาพ ของผู้ที่อยู่ใกล้ชีวิตหรือผู้ที่เด็กประทับใจ เช่น พ่อ แม่ ครู นักร้อง ดาราภาพยนตร์ ฯลฯ เพื่อที่จะ สร้างเป็นบุคลิกภาพของตนเอง

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า การเลียนแบบเป็นพฤติกรรมทางสังคมอย่างหนึ่ง และมีความสำคัญต่อบุคลิกภาพของเด็กในวัยต่อมา ในงานวิจัยของ อุษณีย์ คงรินทร์ (2521) ก็ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องนี้ โดยพบว่าแม่ที่มีฐานะเศรษฐกิจสูงหรือต่ำจะสังเกตเห็นว่าลูกเคยแสดงพฤติกรรมการเลียนแบบมีคำหรือวละสูงในทุกกลุ่ม และมีวิธีแสดงออกในการเลียนแบบได้ 2 วิธี คือ เลียนแบบท่าทาง และการเลียนแบบคำพูด

นอกจากการเลียนแบบบุคลิกภาพของบุคคลที่ใกล้ชิดของเด็กอนุบาล เด็กยังมีการเลียนแบบจากโทรทัศน์แล้วนำไปสร้างจินตนาการในการเล่นของเด็กอีกด้วย พฤติกรรมแบบนี้จะพบได้มากในเด็กอนุบาล และมีส่วนในการสร้างเสริมบุคลิกภาพของเด็กได้เช่นกัน ดังเช่น Lyle and Hoffman (1971) ได้ศึกษาเด็กอนุบาล จำนวน 158 คน พบว่า 45% ของเด็กที่สำรวจ นำสิ่งที่เคยเห็นจากโทรทัศน์ไปเป็นแบบอย่างในการเล่น เด็กที่ยังอายุมากก็จะมีแนวโน้มในการจดจำสิ่งที่เห็นในโทรทัศน์ไปประกอบการเล่นมากยิ่งขึ้นและจากงานวิจัยของ อรรถสิทธิ์ ศรีสันติสุข (2527) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลจากโทรทัศน์ และนำมาประกอบการเล่นอยู่ในอัตราค่อนข้างสูง ถึงร้อยละ 75 โดยเฉพาะเด็กกลุ่มอายุ 5-6 ปี มีการเลียนแบบจากโทรทัศน์สูง ถึงร้อยละ 76.4 ส่วนวิธีเลียนแบบนั้นพบว่า มีอยู่ 2 ประเภทด้วยกันคือ เลียนแบบด้วยกริยาท่าทาง ร้อยละ 51 และเลียนแบบโดยใช้อุปกรณ์ประกอบท่าทาง ร้อยละ 24 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตที่เห็นได้จากวิธีการเลียนแบบ คือ เด็กจะหาวิธีเลียนแบบตัวละครเด่นบางเรื่อง และสร้างจินตนาการสมมติตนเองเป็นตัวแสดงนั้น ๆ และเล่นร่วมกับเพื่อน นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กชายมีแนวโน้มในการเลียนแบบมากกว่าเด็กหญิง

จากงานวิจัยของ อรรถสิทธิ์ ศรีสันติสุข (2527) นี้ได้แสดงให้เห็นว่า รายการโทรทัศน์มีผลกระทบต่อจินตนาการในการเล่นของเด็กไทย พฤติกรรมที่เด็กแสดงออกได้แก่ พฤติกรรมก้าวร้าว โลดโผน หรือพฤติกรรมที่ส่งเสริมสังคม เช่น การมีน้ำใจ การช่วยเหลือคนอื่น แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความประทับใจของเด็ก และจุดสนใจของเด็กเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า พฤติกรรมการเลียนแบบของเด็กอนุบาลเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิด โดยการเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดและบุคคลที่เด็กประทับใจ เช่น พ่อแม่ พี่เลี้ยง ครู ดารา นักร้อง สื่อจากโทรทัศน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

2.1.5 การร่วมมือ (Cooperation)

การร่วมมือ หมายถึง การกระทำร่วมกันเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ ส่วน Colins and Ashmore (1970) ได้ให้ความหมายของการร่วมมือไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคล 2 คน มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และ Hurlock (1972) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า เด็กยังมีโอกาสได้ใกล้ชิดเพื่อนมากเท่าไรก็จะเรียนรู้ถึงการร่วมมือกับคนอื่น ๆ มากขึ้นเท่านั้น พร้อมกันนี้ Hurlock ยังได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูซึ่งจะส่งผลต่อการร่วมมือของเด็กกับกลุ่มเพื่อน กล่าวคือ ถ้าการอบรมเลี้ยงดูเด็กภายในบ้านใช้วิธีการฝึกหัดเด็กอย่างเข้มงวดเพื่อให้เด็กมีการร่วมมือ เด็กจะพัฒนาทัศนคติที่ไม่ดีและมีแนวโน้มที่จะไม่ร่วมมือเมื่อพ่อแม่ไม่อยู่ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มาจากบ้านที่ปกครองแบบประชาธิปไตย มักจะมีพฤติกรรมความร่วมมือ และเด็กจะพัฒนานิสัยที่ร่วมมือจากบ้านไปสู่กิจกรรมต่าง ๆ ภายนอกบ้านด้วย

Smart and Smart (1972) พบว่า เด็ก 2 ปี ชอบเฝ้ามองดูผู้อื่น และแสดงความร่วมมือเพียงชั่วขณะหนึ่ง เด็กในระยะนี้มักจะสนใจเข้าไปอยู่ใกล้ ๆ ผู้อื่น การวิจัยของ อุษณีย์ คงรินทร์ ก็ได้ผลที่สอดคล้องกันโดยพบว่า เด็กแสดงการร่วมมือ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทำด้วย เฝ้ามองดู เฝ้าซักถามและการทำตามคำสั่ง และยังพบว่าพฤติกรรมกรเข้าไประบบมีส่วนร่วมทำด้วยจะสูงในกลุ่มเด็กหญิง

สรุปได้ว่า การร่วมมือของเด็กอนุบาลที่ได้รับการเลี้ยงดูจากบ้านที่ปกครองแบบประชาธิปไตย เด็กจะมีพฤติกรรมความร่วมมือ และเมื่อเด็กได้ใกล้ชิดกับกลุ่มเพื่อน ๆ เด็กจะเรียนรู้ถึงการร่วมมือกับคนอื่น ๆ ได้ดี

2.1.6 การมีน้ำใจ หรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Generosity)

การมีน้ำใจหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของเด็กอนุบาลหมายถึง การแบ่งปันสิ่งของของตนเองให้แก่ผู้อื่นหรือการเสียสละ (อุษณีย์ คงรินทร์, 2521) จากลักษณะปกติของเด็กอนุบาลส่วนใหญ่จะยึดถือตนเองเป็นศูนย์กลาง และเรียกร้องสิ่งที่ต้องการอยู่เสมอ แต่เมื่อเด็กมีความสัมพันธ์และมีการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นมากขึ้นก็จะแสดงพฤติกรรมกรมีน้ำใจเพิ่มมากขึ้น โดยแสดงความเห็นอกเห็นใจที่จะแบ่งปันสิ่งของให้ผู้อื่น Hurlock (1964) นอกจากนี้ อุษณีย์ คงรินทร์ (2521) ได้พบว่า เด็กอายุ 2 - 3 ปี มีการแบ่งปันสิ่งของให้ผู้อื่นอยู่บ้างแต่ยัง

ไม่มีการให้ผู้อื่นทั้งหมด เนื่องจากเด็กยังเล็กและมีความเห็นแก่ตัวอยู่บ้าง (ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง) และความเห็นแก่ตัวของเด็กนี้ เฮอร์ลอค (Hurlock, 1964) ได้กล่าวว่า จะพัฒนาถึงขีดสูงสุด ในช่วงอายุ 4 - 6 ปี

นอกจากนี้ผลการวิจัยของ Hurlock (1964) ยังได้พบว่าเด็กที่มีน้ำใจ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชั้นกลาง ซึ่งเน้นมากเรื่องการเป็นที่ยอมรับของสังคม และการปรับตัวทางสังคมที่ดี เด็กที่มาจากครอบครัวขนาดใหญ่มีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมการมีน้ำใจมากกว่าเด็กจากครอบครัวเล็ก แต่จากผลการวิจัยของ อุษณีส์ คงรินทร์ (2521) พบว่า แม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงหรือต่ำ สังเกตพบว่าลูกแสดงพฤติกรรมการมีน้ำใจโดยการแบ่งปันของให้ผู้อื่นบ้าง มีค่าร้อยละสูงทุกกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อนของเด็กอนุบาลเพื่อมุ่งหวังให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนนั้น จากงานวิจัยของ ศุภกุล เกียรติสินทร (2532) กลับพบว่า การแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อนที่เด็กริเริ่มเองไม่มีความสัมพันธ์กับการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน สรุปได้ว่า พฤติกรรมการมีน้ำใจของเด็กอนุบาลนั้น การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่มีความสำคัญมาก พฤติกรรมที่เด็กแสดงออก ได้แก่ การแบ่งปันของให้ผู้อื่น ซึ่งเป็นผลจากการที่เด็กได้มีการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น

2.1.7 การเห็นอกเห็นใจ (Sympaty)

การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น Hurlock (1984) ได้กล่าวว่า การที่บุคคลแสดงความผูกพันกับบุคคลอีกบุคคลหนึ่ง โดยการเข้าไปช่วยเหลือปลอบโยนบุคคลอื่นด้วยการลูบไล้การกอด การจูบ หรือโดยการถามถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความโศกเศร้า ส่วน Breckenridge (1949) ได้กล่าวว่า การแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจเด็กอนุบาลยังเป็นแบบง่าย ๆ และแตกต่างกันในเด็กแต่ละคน การแสดงออกโดยการมองดูเพื่อนที่กำลังเสียใจเด็กบางคนแสดงออกโดยการโอบกอดและถามสาเหตุของความเจ็บปวด เด็กบางคนจะเข้าไปจูบกอดและเข้าไปช่วยเหลือ และจากงานวิจัยของอุษณีส์ คงรินทร์ (2521) ก็ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องนี้กล่าวคือแม่มีการสังเกตพบว่า ลูกเคยแสดงพฤติกรรมการเห็นอกเห็นใจมีค่าร้อยละสูง และยังพบว่า เด็กมีวิธีการแสดงออกในด้านการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น คือ ร้องให้ตาม ปลอบโยน เข้าไปช่วยเหลือ ชักถาม

การแสดงความเห็นอกเห็นใจของเด็กอนุบาลนี้ นอกจากบุคคลภายใน
ครอบครัวแล้วเด็กยังมีการเข้าสังคมกับกลุ่มเพื่อน ซึ่ง Murphy (อ้างถึงใน อุษณีย์ คงรินทร์, 2521)
ได้ทำการศึกษาพบว่า เด็กที่ชอบเข้าสังคมส่วนมากจะเข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่เขาเห็นว่า
บุคคลอื่นกำลังได้รับบาดเจ็บ เด็กพวกนี้จะมีความเห็นอกเห็นใจเข้าไปช่วยเหลือโดยการโจมตีและ
ต่อสู้เด็กอีกกลุ่ม และจากการวิจัยของ ประพนธ์ คำจิม (2529) เมื่อประสบเหตุการณ์ที่เห็นผู้อื่น
เดือดร้อน เช่น ได้รับบาดเจ็บจะแสดงความเห็นอกเห็นใจ เข้าไปช่วยหรือปลอบโยนหรือ
ตักเตือน หรือให้คำแนะนำ

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะของความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมีความสัมพันธ์
ทางบวกกับพฤติกรรมการช่วยเหลือเพื่อน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chapman
and other (1987 อ้างถึงใน ศุภกุล เกียรติสุนทร, 2532) ที่พบว่าลักษณะความเห็นอก
เห็นใจผู้อื่นและปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการช่วยเหลือ กล่าวคือ
เมื่อเด็กมีความเห็นอกเห็นใจเพื่อนจะแสดงออกด้วยการช่วยเหลือเสมอและการที่เด็กชอบช่วยเหลือ
เพื่อนโดยมีความเห็นอกเห็นใจเป็นพื้นฐาน และช่วยเหลือเพื่อนที่เดือดร้อนเองหรือกล่าวโดยไม่ต้อง
รอให้บุคคลใดมาขอร้อง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ศุภกุล เกียรติสุนทร,
(2532) นอกจากนี้การเห็นอกเห็นใจเพื่อนโดยการ ปลอบใจที่เด็กริเริ่มเองก็มีผลต่อการเป็นที่
ยอมรับของเพื่อนเช่นกัน

สรุปได้ว่า ลักษณะพฤติกรรมความเห็นอกเห็นใจของเด็กอนุบาลนั้น การ
อบรมเลี้ยงดูจากบุคคลใกล้ชิด เช่น แม่ มีความสำคัญมาก เพราะเมื่อเด็กได้รับความเจ็บปวด
หรือต้องการความช่วยเหลือ แม้จะแสดงออกซึ่งความรักและการปลอบโยน และเมื่อเด็กมีความ
สัมพันธ์กับเพื่อนหรือบุคคลที่ตนมีความรักใคร่ และผูกพัน บุคคลเหล่านั้นมีความทุกข์ เด็กก็จะ
แสดงความเห็นอกเห็นใจโดยการปลอบโยน และเข้าไปช่วยเหลือด้วยเช่นกัน

2.1.8 ความเกรงใจ (Consideration)

ความเกรงใจ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2525 หมายถึง การไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนรำคาญใจ ส่วนจรรยา สุวรรณทัต และคณะ
(2521) ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ความเกรงใจ หมายถึง การยับยั้งการกระทำซึ่ง

คาดว่าจะเป็น การรบกวนผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียหาย ไม่สะดวกสบายต่าง ๆ ลักษณะความ
เกรงใจนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการที่จะรักษาสัมพันธ์ภาพอันดีกับบุคคลนั้นไว้ จากลักษณะวัฒนธรรม
และค่าความนิยมไทยที่มุ่งเน้น การฝึกให้เด็กมีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และไม่สนับสนุนให้เด็กแสดง
พฤติกรรมก้าวร้าวต่อผู้ใหญ่มีส่วนทำให้เด็กไทยมีลักษณะของความเกรงใจบุคคลอื่นอยู่ในระดับสูง
ได้เช่นกัน ละม้ายมาศ ศรีทนต์ (2510) ความเกรงใจนี้ ถือเป็นลักษณะเด่นของคนไทย
อย่างหนึ่งที่ชนชาติอื่นชมชอบว่าสังคมไทยเต็มไปด้วยความสงบ ดังที่ Phillip (1964) ผู้ได้ศึกษา
สังคมชนบทไทยที่ตำบลบางชัน ได้ให้ข้อสังเกตว่า คนไทยทั่วไปมักมีความรู้สึกไวต่อความ
รู้สึกของผู้อื่นอยู่เสมอ ฉะนั้นการฝึกให้เด็กเคารพยกย่องเชื่อฟังผู้ใหญ่อาจทำให้เด็กเกิดความ
เคารพและเกรงใจได้

ในสังคมไทย ความเกรงใจมักเกิดกับบุคคลผู้น้อยที่มีต่อผู้ใหญ่ แต่การมี
ความเกรงใจมากจนเกินไปนั้น จรรยา สุวรรณทัต และคณะ (2521) กล่าวว่า จะทำให้บุคคล
นั้น ๆ ขาดความเป็นตัวของตัวเอง และจากการศึกษาของ ละม้ายมาศ ศรีทนต์ (2510)
เกี่ยวกับอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการเด็ก พบว่า ลักษณะการอบรมของพ่อแม่ที่เน้นให้ลูกเชื่อฟัง
และเคารพผู้ใหญ่ นั้น จะส่งผลทำให้เด็กเป็นผู้มีความเกรงใจผู้อื่นสูง

มุกดา ศรีรงค์ (2514) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเกรงใจกับ
แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กจีนและเด็กไทยพบว่า ในกลุ่มเด็กไทยที่มีความเกรงใจสูงจะมีแรงจูงใจ
ใฝ่สัมฤทธิ์สูง และมีบุคลิกภาพแบบไมตรีสัมพันธ์สูง ในทำนองเดียวกัน อัจฉรา เปรมเปรี๊ยะ
(2517) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพการแสดงออก การเก็บตัว ความเกรงใจ และ
การพึ่งตนเอง ผลการวิจัยพบว่า บุคคลที่มีความเกรงใจมาก มีแนวโน้มที่จะมีบุคลิกภาพแสดงตัวซึ่ง
บ่งถึงความสามารถสูงในการปรับตัว พร้อมกันนี้ ปราชญาลบน์ กัททาเนตร (2515) ได้ศึกษา
ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมตอบสนองระหว่างบุคคลที่มีความเกรงใจและการปรับตัว พบว่า
ลักษณะของผู้ที่มีความเกรงใจนั้นจะตำหนิตนเองมากกว่าตำหนิผู้อื่น และพฤติกรรมการตำหนิบุคคลอื่น
นี้จะสัมพันธ์ในทางตรงข้ามกับการปรับตัว แต่พฤติกรรมยกโทษหรือให้อภัย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับ
การปรับตัว ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความเกรงใจและการปรับตัวพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กัน

นอกจากนี้ ได้มีงานวิจัยที่ศึกษาถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่จะส่งผลต่อลักษณะความเกรงใจในเด็ก ดังเช่น ทองหล่อ วิภาวิน (2516) ได้เปรียบเทียบ และหาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมประกิตและความเกรงใจของเด็กไทยและเด็กจีน พบว่า เด็กหญิงที่มาจากครอบครัวไทยมีความเกรงใจมากที่สุด โดยที่ความเกรงใจของวัยรุ่นจะสัมพันธ์กับการที่มารดาให้ความอบอุ่นมาก มีความห่วงใย ไม่ฝึกให้ลูกพึ่งตนเอง เข้มงวด และลงโทษลูกเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้เด็กที่มีความเกรงใจสูงมักจะมีแม่ที่มีความเกรงใจสูงด้วย และไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับทุกคนในครอบครัวได้ อัมพลิกา ปัทมานนท์ (2516) ได้เปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูของแม่เด็กวัยรุ่นไทยพุทธกับไทยมุสลิม ก็ได้ผลการอบรมเลี้ยงดูที่ทำให้เด็กมีความเกรงใจสูง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทองหล่อ วิภาวิน (2516) เช่นกัน

สรุปได้ว่า ลักษณะพฤติกรรมความเกรงใจของเด็กก่อนหน้านั้น การอบรมเลี้ยงดูของบุคคลที่ใกล้ชิด โดยเฉพาะการอบรมที่แม่ให้ความอบอุ่นมีความห่วงใยไม่ลงโทษรุนแรง จะมีผลต่อพฤติกรรมความเกรงใจ ซึ่งลักษณะของผู้มีความเกรงใจนั้น จะมีการตำหนิตนเองมากกว่า การตำหนิผู้อื่น และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง รวมทั้งมีการแสดงตัวและบ่งถึงความสามารถสูงในการปรับตัว

2.1.9 การพึ่งผู้อื่น (Dependency)

Mussen, Conger and Kagan, (1969) กล่าวว่า แรงจูงใจที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการพึ่งผู้อื่นก็คือ บุคคลปรารถนาที่จะได้รับการดูแลทะนุถนอม ได้รับความช่วยเหลือ ได้รับความสุขสบาย และได้รับการคุ้มครองป้องกัน หรือต้องการมีความใกล้ชิดทางอารมณ์ หรือได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น รูปแบบของพฤติกรรมพึ่งผู้อื่นมีมากมาย เช่น แสวงหาความช่วยเหลือ แสวงหาความเอาใจใส่ ความอบอุ่น แสวงหาการยอมรับ การเคล้าคลออยู่กับผู้ใหญ่ หรือเด็กอื่น หรือขอความพึงพอใจและคำจุนจากบุคคลอื่น

ส่วนการพึ่งพาทางอารมณ์ของเด็กก่อนหน้ามีรูปแบบที่เด่นชัด เป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบหนึ่งเป็นการพึ่งพาที่เด็กต้องการการสัมผัส การเคล้าคลอ และการแสดงความรัก ซึ่ง Hertup, (1963) พบว่า ในเด็กวัย 2 ขวบ จะแสดงการพึ่งพาในรูปแบบนี้มากกว่าเด็กที่โตกว่า ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งนั้นเด็กต้องการเพียงความสนใจ และการยอมรับซึ่งรูปแบบนี้จะพบ

ในเด็กวัย 5 ขวบมาก กล่าวคือ การที่เด็กวัย 2 ขวบ ยังต้องการเคล้าคลอจากผู้ใหญ่ เป็นการแสดงออกที่ผู้ใหญ่ยอมรับได้ แต่หากเด็กวัย 5 ขวบ ยังต้องการเคล้าคลอเช่นนั้นมาก ผู้ใหญ่ก็จะไม่ยอมรับ เด็กจึงหันไปใช้การพึ่งพาในรูปของการเรียกร้องความสนใจ และการยอมรับจากผู้ใหญ่แทน นอกจากนี้รูปแบบพฤติกรรมการพึ่งพาทางอารมณ์ของเด็กเมื่ออยู่ที่โรงเรียนนั้น Emerich (1966) ได้พบว่า เด็กแสดงออกโดยพยายามทำให้เด็กอื่นยอมรับตนหรือการพยายามอยู่ใกล้ครูขอความช่วยเหลือจากครู และการเรียกร้องความสนใจจากครู อาจกล่าวได้ว่าการพึ่งพาทางอารมณ์นั้นมีความสัมพันธ์กับการพึ่งพาอาศัยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามรูปแบบของการพึ่งพาผู้อื่นของเด็กจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น เด็กแต่ละคนจะมีการพึ่งพาผู้อื่นมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการเล่นคู่ที่เด็กได้รับแต่เยาว์วัย (ธีระพร อูวรรณโณ, 2524) ดังเช่น ผลการวิจัยของ Sear and other (อ้างถึงใน ประพนธ์ เล็กสาวิตรี, 2517) ที่พบว่า พ่อแม่ที่อบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันหรือควบคุม จะทำให้เด็กมีการพึ่งตนเองน้อย (พึ่งผู้อื่นมาก) และทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และจากการวิจัยของ ชูศรี หลีกเพชร (2517) ก็ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องและสนับสนุนงานวิจัยนี้เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ วราภรณ์ รักวิจัย (2528) ได้กล่าวถึงผลการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่มีต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กว่า ถ้าเด็กถูกเลี้ยงดูแบบเข้มงวดเด็กจะเป็นคนที่ไม่มีความมั่นใจในตนเอง ไม่กล้าตัดสินใจด้วยตนเอง ขาดความริเริ่มสร้างสรรค์ ชอบพึ่งพาคนอื่น และงานวิจัยของ Munsinher (1975) ได้วิจัยพบว่า ผู้ใหญ่ที่นิยมการลงโทษจะทำให้เด็กพัฒนาลักษณะนิสัยการพึ่งพิงผู้อื่น จะทำให้เด็กประสบปัญหาในการปรับตัวในขณะที่ย้ายโรงเรียน และวัยต่อมาได้ หรือในอีกลักษณะหนึ่ง ถ้าพ่อแม่อบรมเลี้ยงดูโดยปล่อยให้เด็กมีการพึ่งพาทางอารมณ์มาก ก็จะเป็นผลทำให้เด็กโตขึ้นเป็นคนที่ยึดคนอื่นและยอมคล้อยตามเด็กอื่น ๆ ที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ได้ง่ายเช่นกัน (ธีระพร อูวรรณโณ, 2524) และการที่เด็กเป็นคนที่ยึดคนอื่นและคล้อยตามได้ง่ายนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นคนที่ไม่มีความเชื่อมั่นหรือขาดความมั่นใจในตนเอง

ฉะนั้น การอบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง จะส่งผลให้เด็กมีการพึ่งพาผู้อื่นน้อยที่สุดและจากงานวิจัยต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู เด็กแบบให้เหตุผลหรือแบบประชาธิปไตยมากกว่าการเข้มงวดกวดขัน หรือการควบคุมและลงโทษ วราภรณ์ รักวิจัย (2528) ได้กล่าวถึง ผลของการอบรมเลี้ยงดูแบบให้เหตุผลว่าจะส่งเสริมให้

เด็กมีคุณลักษณะดังนี้ คือ เป็นตัวของตัวเอง มีเหตุผล มีความรับผิดชอบ สามารถปรับตัวได้ดี และกล้าแสดงออกอย่างมั่นใจ

ในการศึกษาเรื่องเพศกับการพึ่งพาผู้อื่นนั้น ในสังคมไทยผู้ใหญ่มักจะอนุโลมให้เด็กหญิงมีการพึ่งพาได้มากกว่าเด็กชาย (ธีรพร อูรรณโณ, 2524) และการวิจัยของ ประพนธ์ เล็กสวาสดิ์ (2517) ก็ได้ผลที่สอดคล้องกัน คือ เด็กมีชายลักษณะการพึ่งพาผู้อื่นน้อยกว่าเด็กผู้หญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนลำดับที่การเกิดนั้น ประพนธ์ เล็กสวาสดิ์ ยังพบว่าเด็กที่เป็นลูกคนแรก ลูกคนรอง และลูกคนสุดท้ายมีการพึ่งพาผู้อื่นไม่ต่างกัน

กล่าวโดยสรุป การพึ่งพาผู้อื่นของเด็กทั้งการพึ่งพาอาศัยและการพึ่งพาทางอารมณ์ มีความสำคัญมากในการพัฒนาพฤติกรรมและการปรับตัวของเด็กเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะถ้าเด็กมีการพึ่งพาผู้อื่นอยู่เสมอ เด็กจะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าแสดงออก อาจทำให้เป็นที่ไม่ยอมรับของเพื่อนหรือบุคคลอื่นได้ ส่วนการพึ่งพาผู้อื่นของเด็กนั้น ได้รับอิทธิพลจากการเลี้ยงดูและการฝึกอบรมในครอบครัว

2.1.10 การติดบุคคล (Attachment)

รูปแบบพฤติกรรมการติดบุคคลของเด็กอนุบาลนั้น ส่วนใหญ่จะแสดงออกจากการเรียนรู้หรือมีผลมาจากพัฒนาการในช่วงวัยทารก ดังที่ Hurlock (1978) ได้กล่าวว่า การที่ทารกมีความผูกพันเป็นความรักความอบอุ่นกับแม่นั้นเด็กจะถ่ายทอดรูปแบบของพฤติกรรมนี้ไปสู่คนอื่น ๆ และเรียนรู้ที่จะสร้างความเป็นมิตรกับคนเหล่านั้น ในขณะที่เข้าสู่วัยเด็กเล็ก ส่วน Smart (1972 อ้างถึงใน อุษณีย์ คงรินทร์ 2521) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการติดบุคคลของเด็กอนุบาลว่า เป็นการผูกพันด้านความรักอย่างยั่งยืนนานของบุคคลหนึ่ง คนโดยทั่วไปมักเข้าใจว่าการติดบุคคลมีลักษณะเช่นเดียวกับความรัก (Love) แต่พฤติกรรมการติดบุคคลยังมีความหมายรวมถึงการเกาะติด การตาม การฮัม การเฝ้ามองดู การเรียกหา การร้องไห้ เมื่อถูกแยก เด็กอายุ 2 ขวบ จะแสดงพฤติกรรมนี้โดยการเกาะติดหรือการป็นขึ้นตักแม่ เมื่อมีคนแปลกหน้ามาพูดคุยด้วย และเมื่อเด็กอายุได้ประมาณเฉลี่ย 2 ปี 9 เดือน การแสดงออกถึงพฤติกรรมการติดบุคคลจะเปลี่ยนไปโดยเด็กเต็มใจห่างจากแม่ เมื่อเด็กอายุระหว่าง 3 ถึง 4 ปี และความต้องการอยู่ใกล้แม่จะลดน้อยลง

นอกจากนี้ Bowlby (1971) ซึ่งได้ศึกษาพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลในเด็กอนุบาลเช่นกันและได้ยืนยันถึงความสำคัญของการแสดงพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลของเด็กที่มีต่อความสำคัญต่อบุคลิกภาพมาก และยังสรุปได้ว่าจะเกิดผลเสียกับเด็กอย่างมาก ถ้าเด็กไม่มีโอกาสสร้างพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลนั้นหรือถ้าพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลได้รับการขัดขวางไม่ให้เด็กแสดงออกก่อนอายุ 7 เด็กจะมีปัญหาต่อไปในเรื่องการสร้างความผูกพันรักใคร่กับบุคคลอื่นและขาดความสามารถในการควบคุมความรู้สึก

จากงานวิจัยที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลจะปรากฏเป็นปกติในเด็กอนุบาล อุษณีษ์ คงรินทร์ (2521) ก็พบว่า เด็กไทยมีพฤติกรรมกรรมการติดบุคคล มีคำร้องยะสูงในกลุ่มเช่นกัน ส่วนการแสดงออกของพฤติกรรม กรรมการติดบุคคลของเด็กมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน คือ กอดรัดให้แม่อุ้ม ร้องไห้ วิ่งตามไปด้วย ชักถาม มองตามแล้วเล่นต่อและเฉยหรือไม่สนใจ วิธีดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่ Ainsworth (1970) ได้ศึกษาพบว่า เด็กอนุบาลมีการแสดงออกของพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลโดยการร้องไห้เมื่อแม่จากไป การติดตาม การเกาะติด การชุกหน้า การส่งเสียงเรี่ยก และจากการศึกษาของ Smart (1972) ได้พบว่า เด็กอายุ 2 ปี จะแสดงพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลให้สังเกตพบได้ เช่น การเกาะติดหรือการขึ้นตักแม่เมื่อมีคนแปลกหน้ามาพูดคุย และเมื่อเด็กอายุประมาณ 3 ถึง 4 ปี การแสดงพฤติกรรมกรรมการติดบุคคลจะน้อยลง และจากงานวิจัยของ อุษณีษ์ คงรินทร์ (2521) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Cohen (1974) ได้ศึกษาคือ แม่ร้องลงมากคือ พ่อ

สรุปได้ว่า พฤติกรรมกรรมการติดบุคคลของเด็กอนุบาลนี้มีพื้นฐานจากการเรียนรู้ความรัก และความผูกพันกับบุคคลที่ใกล้ชิดในช่วงวัยทารก และมีความสำคัญต่อบุคลิกภาพของเด็กในวัยต่อมา

2.2 รูปแบบของพฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคม

รูปแบบของพฤติกรรมที่ไม่เข้ากับสังคม (Nonsocial behavior pattern) ประกอบด้วยรูปแบบพฤติกรรมกรรมการแข่งขันเชิงดี การแบ่งเพศ การต่อต้าน การก้าวร้าว และการทะเลาะวิวาท ดังต่อไปนี้

2.2.1 การแข่งขันชิงดี (Compete)

การแข่งขันชิงดี เป็นความพยายามที่จะให้ได้หรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีกว่าหรือเท่ากับคนอื่นโดยปราศจากการขัดแย้งโดยตรง หรือเป็นลักษณะของการต่อสู้ดิ้นรนในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีกว่าหรือดีเท่ากับคนอื่น (English and English (1989)

Hurlock (1964) ได้กล่าวว่า การแข่งขันชิงดีเป็นการพยายามกระทำให้ดีกว่าเด่นกว่าคนอื่นซึ่งอาจมีรูปแบบที่แตกต่างกันเช่น เด็กเล็กมีการคุ้ยคว้าอ้อवादเกี่ยวกับการเป็นที่หนึ่งหรือเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของสิ่งที่ดีกว่า ได้มีการศึกษาพบว่า เด็กอายุ 2 ปี ไม่มีการแข่งขันชิงดี และเมื่อมีสถานการณ์ของการแข่งขันชิงดี เด็กจะใช้วาจาพูดซึ่งกันและกันในบางครั้ง แต่เมื่ออายุ 3 ปี การแข่งขันชิงดีจะปรากฏขึ้นในเด็กที่มา จากชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กชายจะมีการแข่งขันชิงดีในทุกระดับอายุมากกว่า เมื่อเด็กมีการแข่งขันคนแปลกหน้าเด็กจะใช้การเงี้ยว แต่เมื่อมีการแข่งขันกับเพื่อน ๆ เด็กจะส่งเสียงดังและตื้นเต้น การแข่งขันภายในบ้านถือว่าเป็นสิ่งธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการอิจฉาระหว่างพี่น้อง การแข่งขันชิงดีระหว่างพี่น้องที่เป็นชายหญิง หรือระหว่างพี่น้องที่เป็นหญิงล้วนด้วยกันจะรุนแรง และนำไปสู่การทะเลาะวิวาทมากกว่าการแข่งขันระหว่างพี่น้องเป็นชายล้วนด้วย

Smart and Smart (1972) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการแข่งขันชิงดีเป็นความรู้สึกโกรธ ซึ่ง เป็นผลเนื่องมาจากบุคคลมีความขัดข้องใจในความต้องการที่จะทำดีที่สุดต้องการที่จะเอาชนะ และต้องการเป็นที่หนึ่ง

นอกจากนี้ Mussen Conger and Kagan (1969) ได้กล่าวถึงงานวิจัยของ (Mekee and Leader) ซึ่งได้ศึกษาพฤติกรรมการแข่งขัน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า เด็กที่โตกว่ามีการแข่งขันมากกว่าเด็กเล็ก เด็กที่มาจากฐานะเศรษฐกิจสูงหรือกลาง และเด็กชายจะมีการแข่งขันมากกว่าเด็กหญิง นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ พ่อแม่จะมีการให้รางวัลสำหรับพฤติกรรมที่มีการแข่งขันในขณะที่เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงจะถูกพ่อแม่ห้ามปรามไม่ให้มีการแข่งขันในขณะที่เล่น พร้อมกันนี้ Mussen (1963) ซึ่งศึกษาพฤติกรรมการแข่งขันของเด็กเช่นกัน ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวมาแล้ว แต่มีส่วนที่เพิ่มเติมคือ เด็กที่มีการแข่งขันสูงนั้นมาจากครอบครัวที่เป็นประชาธิปไตย ได้รับอิสระจากที่บ้านและมักจะมี ความขัดแย้งกับพี่น้องที่บ้านมาก่อน

ส่วนการแข่งขันของเด็กอนุบาลที่อยู่ในระบบโรงเรียน จากงานวิจัยของ Greenberg (1932) พบว่า เด็กอายุ 4 - 7 ขวบ ซึ่งเป็นเด็กที่เริ่มเข้าสู่โรงเรียนจะเป็นช่วงที่เด็กมีการเล่นรวมกลุ่มกับเพื่อน และจะพบพฤติกรรมที่เด่นชัด คือ เด็กจะมีการแข่งขันและร่วมมือเพิ่มมากขึ้นตามลำดับอายุจากประมาณ 40% ในเด็กอายุ 3-4 ขวบ ไปจนถึงประมาณเกือบ 100% ในเด็กอายุ 7 ขวบ นั่นคือ ในเด็กช่วงวัยนี้จะมีพฤติกรรมการแข่งขันและร่วมมืออย่างสอดคล้องกัน นอกจากนี้ อิริคสัน Erikson (1963) ยังได้ทำการศึกษากการแข่งขันของเด็กวัยเรียน พบว่า ในเด็กวัยนี้มีลักษณะของการชอบแข่งขันและผลจากการแข่งขันจะทำให้เด็กพัฒนาบุคลิกภาพไปต่าง ๆ กัน เด็กที่ประสบความสำเร็จในการแข่งขันจะรู้สึกมั่นใจกล้าคิดกล้าทำ เด็กที่มักพ่ายแพ้ในการแข่งขันมักเกิดความรู้สึกมีปมด้อยไม่กล้าคิดและทำในสิ่งใหม่ ๆ อิริคสันกล่าวว่า เด็กที่จะมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีความชอบในการแข่งขันหรืออยากไปสู่ความสำเร็จ และในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กเคยพบแต่ความล้มเหลวมากกว่าความสำเร็จมาก่อน เด็กจะเกิดความรู้สึกมีปมด้อย ซึ่งความรู้สึกที่เกิดขึ้นในเด็กนี้จะมีผลต่อการปรับตัวด้านต่าง ๆ ในอนาคต (ประไพพรรณ ภูมิวิฬาร, 2531)

อย่างไรก็ตามจากการวิจัยของ อุษณีย์ คงรินทร์ (2521) ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้นคือ แม้มีการรับรู้ว่าคุณ (อายุ 2 - 3 ปี) มีการแสดงพฤติกรรมการแข่งขันซึ่งดีได้ 2 วิธี โดยมีคำร้อยละสูงเรียงตามลำดับ คือ คุณโว้อ้าวอดเกี่ยวกับการเป็นที่หนึ่ง หรือเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของสิ่งที่ดีกว่า และพยายามทำส่วนของตนให้ดีกว่า

2.2.2 การแบ่งเพศ (Sex antagonism)

ลักษณะการแบ่งเพศของเด็กอนุบาลนี้เนื่องจากมักมีการเรียนรู้ในความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย พร้อม ๆ กับเรียนรู้บทบาทและทัศนคติที่เหมาะสมกับเพศของตน Weiner and Elkind (1972) ฉะนั้น ในกลุ่มเด็กผู้ชายจึงมักจะหลีกเลี่ยงการมีสัมพันธภาพกับเด็กหญิง หรือไม่เล่นร่วมกับเด็กหญิง เพราะเขาเรียนรู้ว่าความเป็นชายอยู่เหนือความเป็นหญิง แม้ว่าในระยะนี้เด็กชายยังไม่ต่อต้านเด็กหญิงแต่เขาหลีกเลี่ยงและรังเกียจกิจกรรมของเด็กหญิง Hurlock (1974)

จากลักษณะการแบ่งเพศของเด็กอนุบาล ที่กล่าวมาข้างต้นให้เห็นว่า ในเด็กอนุบาลบางครั้ง มีการแบ่งแยกกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ลักษณะการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาททางเพศของเด็กนี้ ได้มีนักจิตวิทยาที่สำคัญเสนอแนวคิดไว้ดังนี้ คือ

1) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์เกี่ยวกับการเรียนรู้บทบาททางเพศ Freud (1946) ได้เสนอทฤษฎีโดยสรุปว่า เด็กมีความรักแม่เป็นอย่างมาก แต่ขณะเดียวกันก็กลัวว่าพ่อจะทำอันตรายกับอวัยวะเพศของตน จึงเป็นเหตุให้เด็กยอมละทิ้งความรักแม่ แล้วหันมาเลียนแบบพ่อ รับเอาบทบาททางเพศ ค่านิยมและบุคลิกภาพของพ่อมาเป็นของตนในเด็กหญิงความอิจฉาอวัยวะเพศของชายและการคิดคำนึงว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่เหนือกว่าอวัยวะเพศของตน ทำให้เด็กหญิงหันเหความรักที่เคยมีต่อแม่ไปรักพ่อแทนพร้อมกับพัฒนาความต้องการเป็นแม่และบุคลิกภาพอื่นของเพศหญิงขึ้น

2) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมกับการพัฒนาบทบาททางเพศได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการหลัก 3 กระบวนการคือ การเสริมแรง การเลียนแบบ (การที่เด็กทำพฤติกรรมตามอย่างที่ได้เห็นผู้อื่นกระทำ) การเรียนรู้จากการสังเกต (เด็กได้เรียนรู้การแสดงพฤติกรรมของผู้อื่นแล้วจำการแสดงพฤติกรรมนั้นไว้ไม่แสดงออกมาทันที แต่สามารถนำไปแสดงออกในเวลาต่อมาได้) ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ อาจเกิดควบคู่กันในส่วนการเรียนรู้ทางสังคม Sear and Other (1964 อ้างถึงใน ชีระพร อูรรณโณ, 2531) ได้ให้ความสำคัญของการกระทำตามอย่างหรือการเลียนแบบเป็นกระบวนการสำคัญโดยให้ความเห็นว่าการที่เด็กโตขึ้นแล้วมีโอกาสติดต่อกับสังคมนอกครอบครัวทั้งกับเด็กและผู้ใหญ่เพศเดียวกันกับตน เป็นการช่วยให้เด็กได้เรียนรู้และพัฒนาการด้านพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตนได้

3) ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจ กับการพัฒนาบทบาททางเพศทฤษฎีนี้มีรากฐานมาจากการศึกษาของพือาเจต์ และนำมาเผยแพร่ต่อโดย Kohlberg (1966) ซึ่งเชื่อว่า การที่เด็กได้พัฒนามโนคติเกี่ยวกับความคงที่ของลักษณะทางเพศขึ้นประมาณอายุ 4-6 ขวบ กล่าวคือ เมื่อเด็กรู้ว่าตนเป็นเพศหนึ่งเพศใดและจะเป็นเพศนั้นเสมอไป ความรู้นี้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาด้านบทบาททางเพศ เด็กจะเรียนรู้ว่าพฤติกรรมใดเหมาะสมกับเพศของตนจากการอบรมสั่งสอนของผู้ใหญ่และการได้เห็นผู้ใหญ่เพศเดียวกันกับตน

นอกจากทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับการเรียนรู้บทบาท ทางเพศของเด็ก
อนบูลที่กล่าวมาแล้วนั้น สภาพสังคมก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาบทบาททางสังคมเพศของเด็ก
ดังเช่น การศึกษาด้วยวิธีทางมนุษยวิทยาของ Bacon and Child (1954 อ้างถึงใน ธีระพร
อูวรรณโณ, 2531) พบว่า ในวัฒนธรรมต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมส่วนมาก
เน้นการพึ่งตนเองในเด็กชายเน้นการ ให้ความพึ่งพาและความรับผิดชอบในหน้าที่ของเด็กหญิง
และถ้าหากในวัฒนธรรมใดมีการเน้นการเชื่อฟังก็ให้เด็กหญิงมีการเชื่อฟังมากกว่าเด็กชาย

2.2.3 การต่อต้าน (Negativism)

การต่อต้าน หมายถึง การขัดขืนไม่ยอมทำตามความต้องการของบุคคล
อื่น (อุษณีย์ คงรินทร์, 2521) Jersild (1954) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมต่อต้านของเด็กเล็ก
ในช่วงอายุ 2 ถึง 3 ปี เป็นเรื่องปกติ พฤติกรรมต่อต้านเริ่มสังเกต พบในเด็กอายุได้
ประมาณ 18 เดือน และเด็กแสดงพฤติกรรมต่อต้านสูงสุดเมื่ออายุประมาณ 3 ปี แล้วจึงจะ
ค่อย ๆ ลดลงเมื่ออายุ 4 ปี

ส่วนรูปแบบพฤติกรรมต่อต้านของเด็กนั้น Hurlock (1972) ได้
กล่าวว่าพฤติกรรมต่อต้านของเด็กจะแสดงออกโดยการเกรี้ยวกราด การแส้งทำเป็นไม่ได้
อินหรือไม่เข้าใจ การไม่ยอมทำกิจวัตรประจำวันเช่น ไม่ยอมรับประทานอาหาร ไม่ยอม
อาบน้ำ หรืออาจแสดงพฤติกรรมโดยการเดินหนี การหลบซ่อนเมื่อผู้ใหญ่เรียก พฤติกรรม
ต่อต้านจะสัมพันธ์กับการแสดงอารมณ์ออกมาอย่างรุนแรง เด็กที่มีการปรับตัวดีจะแสดงการต่อต้าน
อย่างตรงไปตรงมาเช่น ใช้คำว่า "ไม่" เป็นคำตอบสำหรับข้อเสนอแนะของผู้ใหญ่ ขณะที่เด็กมี
การปรับตัวที่ไม่ดีจะแสดงการต่อต้านด้วยอารมณ์ที่รุนแรง เช่น ร้องกรี๊ด หรือร้องไห้พร้อมทั้ง
เกลือกกลิ้งตัวเองกับพื้น เป็นต้น

ในงานวิจัยของอุษณีย์ คงรินทร์ (2521) ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกันนี้
โดยพบว่าแม้ในชนบทที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและต่ำ (2521) ต่างสังเกตพบว่าลูกเคยแสดง
พฤติกรรมต่อต้านมีคำร้องฮละสูงในทุกกลุ่ม และรับรู้ว่าเด็กมีวิธีการแสดงออกของพฤติกรรม
ต่อต้าน 3 วิธี คือ การนิ่งเฉยไม่สนใจคำสั่ง การเดินหนี และการแสดงความไม่พอใจซึ่งวิธี
แสดงออกที่พบมากที่สุดในการวิจัยนี้คือ การนิ่งเฉยไม่สนใจคำสั่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากการอบรม

เลี้ยงดูของพ่อแม่ในชนบทที่เน้นการเชื่อฟัง ถ้าเด็กคือดั่งไม่ปฏิบัติตามคำสั่งแม่ จะใช้วิธีการลงโทษอย่างรุนแรงและมีผลทำให้เด็กกลัว ดังนั้น เมื่อเกิดพฤติกรรมต่อต้านเด็กจึงแสดงออกด้วยการเฉยหรือไม่สนใจคำสั่ง ซึ่งผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องและสนับสนุนงานวิจัยของ ละม้ายมาศศรีทนต์ และคณะ (2509) พบว่าแม่มุ่งหวังให้เด็กแสดงความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ด้วยการทำตามคำสั่งทุกอย่างของพ่อแม่ ถ้าเด็กไม่เชื่อฟังแม่จะใช้การอบรมสั่งสอนและเข็ดขู่ ฉะนั้นการที่แม่ในชนบทมีวิธีการอบรมเลี้ยงดู โดยการลงโทษอย่างรุนแรงเมื่อเด็กไม่เชื่อฟัง เด็กเล็กในชนบทจึงมีพฤติกรรมที่ไม่กล้าแสดงการต่อต้านทางอารมณ์ที่รุนแรง ความสอดคล้องของงานวิจัยที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า เด็กอนุบาลนั้นมีพฤติกรรมต่อต้าน แต่จะแสดงออกมาในลักษณะที่ไม่รุนแรง

2.2.4 ความก้าวร้าว (Aggression)

ความก้าวร้าวคือ พฤติกรรมที่มีผลไม่ดีต่อบุคคลอื่นหรือสิ่งของซึ่งอาจเป็นได้ทั้งทางด้านร่างกายและวาจา หรืออาจใช้ทั้งทางวาจาและการทำร้ายร่างกายความก้าวร้าวของเด็กอนุบาลมีพื้นฐานมาจากความโกรธ และความคับข้องใจหรืออาจเกิดจากการเลียนแบบหรือการให้ตัวเสริมแรง (ประไพพรรณ ภูมิวิไลสาร, 2524) ทั้งนี้ Hurlock (1964) ได้กล่าวว่า ความก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่ปกติ ถ้าเกิดในช่วงต้น ๆ ของชีวิตปกติ ความก้าวร้าวจะถึงขีดสูงสุดระหว่างอายุ 4 ขวบครึ่ง ถึง 5 ขวบครึ่ง หลังจากนั้นจะลดความถี่และความรุนแรงลง Jersild (1954) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กอายุ 2 ถึง 4 ปี จะพบได้บ่อยและจะลดลงไปตามอายุ ในงานวิจัยของอูซันย์ คังรินทร์ (2521) ได้ผลที่สอดคล้องกันนี้เช่นกันคือ แม้สิ่งเกิดพบว่าลูกแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวสูงในทุกกลุ่ม ดังนั้น พฤติกรรมก้าวร้าวจึงถือว่าเป็นสิ่งปกติและมักจะปรากฏในเด็กทุกคน

การแสดงออกถึงความก้าวร้าวของเด็ก อูซันย์ คังรินทร์ (2521) พบว่าเด็กมีวิธีแสดงออกได้ 3 แบบคือ ทางกาย (ตี เตะ ทูบ ผลัก ต่อย หยิง กัด) ทางคำพูด (คำ ขู่) และทางการทำลายสิ่งของ (ขว้าง ปา ทูบ)

ในงานวิจัยของอูซันย์ คังรินทร์ (2521) ได้พิจารณาวิธีการแสดงออก 3 แบบ พบว่าเด็กแสดงการก้าวร้าวทางกายมีค่าร้อยละสูงในทุกกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับ Hurlock (1964) ที่กล่าวว่า เด็กเล็กมักแสดงการก้าวร้าวออกมาทางร่างกาย โดยการทำร้ายผู้อื่น

และหลังจากเด็กอายุ 4 ขวบ การก้าวร้าวทางคำพูดจะเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ อุษณีย์ คงรินทร์ ก็ยังพบว่าเด็กชายมักแสดงความก้าวร้าวมากกว่าเด็กหญิง และเด็กหญิงมักใช้การทำร้ายทางจิตใจมากกว่าการต่อสู้ทางกาย

จากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมความก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่พ่อแม่ไม่พึงประสงค์ให้เกิดกับเด็ก และผลที่ตามมาจะมีแต่การทำลายมากกว่าสร้างสรรค์ ฉะนั้น พ่อแม่จึงมักควบคุมความประพฤติของลูก และบังคับให้ลูกเชื่อฟังเพื่อระงับพฤติกรรมก้าวร้าวที่ไม่ดี เมื่อเด็กแสดงความก้าวร้าวออกมา จึงพบลักษณะการตอบสนองของผู้เลี้ยงดูในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่นในงานวิจัยของจรรยา สุวรรณทัต และคณะ (2513) พบว่าแม่ไทยจะตอบสนองโดย

- (1) ลงโทษทางกายและวาจา เช่น ตี คู้ ด่า
- (2) ถ้าเด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าวต่อบุคคล จะได้รับการลงโทษรุนแรงกว่าพฤติกรรมก้าวร้าวต่อสัตว์ หรือสิ่งของ
- (3) พฤติกรรมก้าวร้าวทางกายจะได้รับการลงโทษมากกว่าพฤติกรรมก้าวร้าวทางวาจา
- (4) คนที่เป็นผู้ริเริ่มพฤติกรรมก้าวร้าว จะได้รับการลงโทษที่รุนแรงกว่าคนอื่น

(5) ความรุนแรงของการลงโทษขึ้นอยู่กับอารมณ์ของมารดา

จากผลการวิจัยที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมความก้าวร้าวของเด็กจะเกิดได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างหรือการตอบสนองต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็ก รวมทั้งการอบรมสั่งสอนให้เด็กแสดงออกในทางที่ถูกที่ควรของพ่อแม่ซึ่งประพันธ์ สุกธาวาส (2518) พบว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งและแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไป มีความก้าวร้าวมากกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

2.2.5 การทะเลาะวิวาท (Quarrelling)

การทะเลาะวิวาท หมายถึง การแสดงออกของอารมณ์โกรธซึ่งบุคคลหนึ่งใช้โจมตีอีกฝ่ายหนึ่ง Hurlock (1972) ยังได้กล่าวถึงความแตกต่างของการทะเลาะวิวาทและความก้าวร้าวดังนี้

ความแตกต่างกัน

- 1) การทะเลาะวิวาทจะเกี่ยวข้องกับคน 2 คน หรือมากกว่านั้น ขณะที่การก้าวร้าวเป็นการกระทำส่วนบุคคล
- 2) บุคคลหนึ่งซึ่งอยู่ในระหว่างการทะเลาะวิวาทจะแสดงบทบาทป้องกันตัวเอง

ความเหมือนกัน

- 1) ทั้งการทะเลาะวิวาทและการก้าวร้าวเป็นเรื่องของอารมณ์โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอารมณ์โกรธ
- 2) การทะเลาะวิวาทและการก้าวร้าวเกี่ยวกับการโจมตีอีกฝ่ายหนึ่ง
- 3) การโจมตีอาจจะเป็นทางร่างกายหรือทางคำพูด

การทะเลาะวิวาทที่มีมูลเหตุมาจากความก้าวร้าว การทะเลาะวิวาทจะขนานไปกับการก้าวร้าวโดยจะไปถึงจุดสูงสุดเมื่ออายุได้ 3-4 ขวบ และจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อเด็กเริ่มรู้ที่จะมีการปรับตัวทางสังคมที่ดีขึ้น การทะเลาะวิวาทของเด็ก ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะเด็กยังขาดประสบการณ์ในการเล่น เนื่องจากการขัดใจกันในเรื่องของการเล่นหรือความขัดแย้งเกี่ยวกับข้าวของ กล่าวคือเมื่อโกรธก็จะแสดงออกโดยการแย่งของเล่นของเด็กอื่นที่กำลังเล่นไปเสียหรือทำลายงานของเด็กอื่นและมักจะร้องกรี๊ด ร้องไห้ ทบตี เตะ กัด หรือทำลายสถานการณ์ให้เสียหาย เด็กเล็กจะแสดงการทะเลาะวิวาทโดยการทำร้ายร่างกาย และถ้าถูกลงโทษก็จะเปลี่ยนมาแสดงออกทางคำพูดแทน การทะเลาะวิวาทระหว่างเด็กเล็กจะใช้เวลานั้นแต่รุนแรงและเมื่อหายโกรธแล้วก็จะลืม ต่อจากนั้นจะเป็นเพื่อนที่ดีกันเหมือนเดิม นอกจากนี้ Hurlock ยังได้กล่าวว่าเด็กผู้ชายทุกระดับอายุมักจะมีการทะเลาะวิวาทมากกว่าเด็กหญิง การทะเลาะวิวาทระหว่างพี่น้องในวัยเด็กถือว่าเป็นสิ่งธรรมดา และพี่น้องเพศเดียวกันจะทะเลาะวิวาทบ่อยครั้งกว่าพี่น้องต่างเพศกัน Smarth and Smarth (1972) พบว่า เด็กอนุบาลยังมีการติดต่อกับสังคมกับ

เพื่อนมากก็ยิ่งมีการทะเลาะวิวาทมาก เด็กที่เป็นเพื่อนกันมักจะมีการทะเลาะวิวาทกันมากกว่า เด็กที่ไม่เคยเล่นกันบ่อยนัก ส่วนสาเหตุของการทะเลาะวิวาทในเด็กอนุบาลมักจะเกิดการแย่งของเล่นกัน

ในงานวิจัยของอุษณีย์ คงรินทร์ (2521) ก็ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกันว่า แม้สิ่งเกิดพบว่าลูกเคยแสดงพฤติกรรมการทะเลาะวิวาทมีค่าร้อยละสูงในทุกกลุ่ม โดยเฉพาะการทะเลาะวิวาทกับเพื่อนและเด็กมีวิธีการแสดงออก 4 แบบ คือ ใช้กำลังเข้าต่อสู้ กล่าววาจาอย่างรุนแรง ร้องไห้ และเงยเบง แต่การแสดงออกโดยการใช้อำนาจเข้าต่อสู้มีค่าร้อยละสูงในทุกกลุ่ม

สรุปได้ว่า รูปแบบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กอนุบาลที่กล่าวมานั้น ทั้งรูปแบบที่เข้ากับสังคมและรูปแบบไม่เข้ากับสังคมโดยพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็กช่วงนี้เด็กจะซึมซับและเรียนรู้แบบพฤติกรรมเหล่านี้เป็นลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพในวัยต่อมา และนอกจากนั้น พฤติกรรมทางสังคมในแต่ละรูปแบบที่เด็กได้แสดงออกมาจะสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูมาจากที่บ้าน และเมื่อเด็กเข้าโรงเรียน ครูก็จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบทางสังคม

3. พฤติกรรมทางสังคมของเด็กอายุระหว่าง 4-6 ปี

Gesell and Ilg (1949) กล่าวถึงพฤติกรรมทางสังคมของเด็กอายุระหว่าง 4-6 ปี

ดังนี้

- อายุ 4 ปี เด็กจะร่วมมือกับเพื่อนสนิท สนทนากับเพื่อนมีการเล่นแบบจินตนาการแต่มีพฤติกรรมต่อไปนี้อีกด้วย คือการกีดกันเพื่อน พุดไม่มีสาระ โต้เถียง ทะเลาะวิวาท สนใจเพื่อนวัยเดียวกันมากกว่าสนใจผู้ใหญ่ดูแลเด็กที่อายุน้อยกว่า หรือเด็กช้อย มีเพื่อนสนิทเป็นเพศเดียวกับตัวเอง
- อายุ 5 ปี เล่นกับเด็กคนอื่นได้ดี โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีขนาดเล็กได้สนิทราที่ จะเล่น วิธีที่ตัวเองชอบ และไม่วิตกกังวลเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนอื่น ชอบเล่นกับเพื่อนวัยเดียวกันในการเล่นกันเองที่ไม่มีคนดูแล เด็กบางคนจะมีพฤติกรรมเกเรมาก ทำตัวเป็นนายและร้องไห้ แต่ก็พร้อมที่จะหยุดได้ง่าย เล่นกับเด็กนอกบ้านมากขึ้น และสัมพันธ์กันดีภายในบ้าน
- อายุ 6 ปี เด็กสนใจที่จะคบเพื่อน จะอยู่กับเพื่อนและใช้คำว่า "เพื่อนที่โรงเรียน" หรือ "เพื่อนเล่น" อยู่กับเพื่อนได้นาน แต่ในการเล่น ถ้าไม่มีคนดูแลจะเล่นได้ไม่นานอาจทะเลาะกัน ตีกัน และเด็กต่างฝ่ายจะไม่ยอมกัน มีพฤติกรรมการเล่าเรื่องที่ไม่มีสาระมาก มักจะทำตัวเป็นคนเด่น และเป็นนายในหมู่เพื่อน บางคนจะไม่ยอมให้เด็กคนที่สามมาเล่นด้วยโดยมักจะถามว่า "เธอจะเล่นกับคนนั้นหรือคนนี้ ฉันจะไม่เล่นกับเธอ" ไม่ชอบแพ้ในการเล่นและถ้าจำเป็นก็จะโกงเพื่อที่จะให้ตัวเองชนะและมักคิดว่าเพื่อนเล่นโกงหรือทำไม่ถูกต้องหลายคนมักพูดว่า เป็นเด็กเกเร จะทำให้เพื่อนเกเรด้วย หรือถูกคิดว่าเกเรเพราะไปเล่นกับเพื่อนที่เกเร เด็กจะชอบเล่นกับเพื่อนเล่นที่มีอายุมากกว่า

4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็ก ประกอบด้วย ปัจจัยหลายอย่างได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ลักษณะตัวเด็ก สื่อมวลชน และบทบาทของโรงเรียน มีรายละเอียดดังนี้

4.1 การอบรมเลี้ยงดู

ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กนั้น พบว่าลักษณะและบรรยากาศในการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ จะส่งผลโดยตรงต่ออารมณ์ของเด็กซึ่งตามแนวคิดของพรอยด์และอีริคสัน เชื่อว่าหากพ่อแม่ให้ความอบอุ่นและสนองตอบต่อความต้องการของเด็กในช่วงระยะต้นของชีวิตจะทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจและมีอารมณ์ที่ดี ร่าเริงแจ่มใสได้ การอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อจิตใจลักษณะที่พึงประสงค์ต่อสังคมบางประการของเด็กอนุบาล ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสมาน ก่านืด (2520) ได้ศึกษาพบว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะปรับตัวได้ดีกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง และแบบให้ความคุ้มครองเกินไป

นอกจากนี้ยังพบว่า การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กวัยก่อนเรียน ซึ่งได้มีผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะทำให้เด็กมีความรับผิดชอบสูงกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบอื่น ๆ ได้แก่ การวิจัยของชูศรี หลีกเพชร (2517) ประมต งามสวัสดิ์ (2517) และดนัย งามมานะ (2518) พบว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมีความรับผิดชอบน้อยกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่เกินไป ดวงเดือน พันธุมวีน (2519) ได้กล่าวว่าความรู้สึกรับผิดชอบขึ้นอยู่กับการศึกษาให้ระเบียบวินัยในด้านการกินอยู่ การรักษาข้าวของเครื่องใช้และการฝึกให้เด็กระงับพฤติกรรมก้าวร้าว ความรู้สึกรับผิดชอบจะไม่ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของบิดามารดา

4.2 ลักษณะตัวเด็ก

4.2.1 เพศ ละม้ายมาศ ศรีทนต์ และคณะ (2510) ได้ศึกษาพบว่าเด็กชาย มีแนวโน้มที่จะทำลาชของมากกว่าเด็กหญิง ในทำนองเดียวกัน ประพันธ์ สุกชวาาส (2518) ก็พบว่า เพศที่มีผลต่อการปรับตัวของเด็ก สมาน ก่านืด (2519) ได้พบว่าในกลุ่มเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยและเข้มงวดนั้น เด็กหญิงและเด็กชายมีการปรับตัว

ไม่แตกต่างกันแต่มีแนวโน้มว่าเด็กหญิงจะปรับตัวได้ดีกว่าเด็กชาย และเด็กหญิงจะมีความเกรงใจมากกว่าเด็กผู้ชายอีกด้วย นอกจากนี้ นภาพรณ ทานัชฌาสิข (2521) ได้พบว่าเด็กหญิงและเด็กชายมีพฤติกรรมต่อต้านที่ไม่แตกต่างกัน จากผลการวิจัยเหล่านี้สามารถบ่งชี้ได้ว่าความแตกต่างระหว่างเพศของเด็กย่อมมีผลให้เด็กแสดงพฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างกันได้

4.2.2 อายุ ในงานวิจัยของถวิล รักชลธี (2526) ได้พบว่าพัฒนาการทางด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคมของเด็กอนุบาลจะเพิ่มขึ้นตามระดับอายุ ทิพย์สุดา นิลสินธพ ได้ศึกษาพบว่าเด็กอนุบาลที่มีอายุมากกว่าจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่มีอายุน้อยกว่า ข้อมูลเหล่านี้บ่งชี้ว่าเด็กอนุบาลที่มีอายุสูงขึ้นพัฒนาการหรือพฤติกรรมทางสังคมจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น

4.2.3 ลำดับการเกิด ฐานะของเด็กในหมู่พี่น้องอันเนื่องมาจากลำดับการเกิด ย่อมมีผลต่อการปรับตัวทางอารมณ์และสังคมของเด็กได้เช่นกัน แม้เด็กที่เป็นพี่น้องท้องเดียวกันอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันเช่น มีบิดามารดาเดียวกัน สภาพแวดล้อมในครอบครัวเป็นอันเดียวกันก็จริง แต่พี่น้องในครอบครัวอาจได้รับผลแตกต่างกันจากสิ่งแวดล้อมนั้น (นิภา นิชชายน, 2530) ฉะนั้นจึงมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้พอสมควรดังเช่น งานวิจัยของ วันเพ็ญ พิศาลพงษ์ และคณะ (2526) พบว่าเด็กอนุบาลที่มีลำดับการเกิดในครอบครัวแตกต่างกันมีความพร้อมด้านความรู้และความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมต่างกัน โดยบุตรคนที่ 2 มีความพร้อมสูงสุดและบุตรคนที่ 1 มีความพร้อมกว่าบุตรคนที่ 3 และจากการศึกษาของ ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์ (2522) พบว่า เด็กที่เป็นลูกคนรองได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบการให้ความรักและใช้เหตุผลน้อยกว่าเด็กที่เกิดเป็นลูกคนสุดท้าย

สรุปได้ว่า เด็กที่มีลำดับที่การเกิดแตกต่างกันจะมีความสามารถในการปรับตัวที่แตกต่างกัน โดยเด็กที่เป็นลูกคนโตจะมีการปรับตัวมากกว่าเด็กที่เป็นลูกคนสุดท้าย

4.2.4 ระดับสติปัญญา สติปัญญาของเด็กเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่ง ส่งผลต่อการแสดงหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม ประสาร มาลากุล ณ อุษุทธยา และคณะ (2520) ได้ศึกษาเด็กไทยที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าระดับความสามารถปกติของเด็กพบว่าผู้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าระดับความสามารถเป็นผู้มีปัญหาด้านพฤติกรรมทางสังคมและมักไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hurlock (1969) พบว่าเด็กฉลาดหรือเด็กที่สติปัญญาสูงมักได้รับการยอมรับทางสังคมมากและเป็นที่ยอมรับชมชอบในหมู่เพื่อนมากกว่า รวมทั้งมีความอิจฉาและริษยามากกว่าด้วย Asch (1956) พบว่าผู้มีสติปัญญาสูงจะ

มีการยอมรับผู้อื่นน้อยกว่า ผู้มีสติปัญญาต่ำ นอกจากนี้สมาคมคหเศรษฐศาสตร์ (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะเด็กที่จะเป็นผู้นำกลุ่มควรเป็นผู้มีรูปร่างใหญ่สติปัญญาสูง พวงเพ็ญ เจียมปัญญาวิทย์ (2522) กล่าวว่าเด็กบางคนถ้ามีสติปัญญา และมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวจะช่วยให้ขจัดความรู้สึกในบางสิ่งบางอย่างที่กลัวลงได้

สรุปได้ว่า สติปัญญาของเด็กก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรม โดยเด็กที่มีสติปัญญาสูงมักได้เป็นที่ยอมรับของเพื่อน เป็นผู้นำและสามารถขจัดความกลัวที่ไม่มีเหตุผลได้นอกจากนี้เด็กที่มีสติปัญญาสูงจะมีการยอมรับผู้อื่นน้อยกว่าผู้มีสติปัญญาต่ำ และมีความอิจฉาและริษยามากกว่าด้วย

4.3 สื่อมวลชน

ในการศึกษาปัจจัยด้านสื่อมวลชนที่มีส่วนเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กอนุบาลพบว่า โทรทัศน์เป็นสื่อที่เข้าถึงเด็กมากที่สุด ดังที่สุกัญญา ตีระวานิช (2518) ได้พบว่าสื่อที่เด็กอายุ 5-14 ปี ชอบมากที่สุดคือโทรทัศน์ รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ ราชวันและวิทยุ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโทรทัศน์ มีลักษณะที่ดึงดูดใจเด็กด้วยการมีทั้งภาพและเสียงมีการเคลื่อนไหวมีสีสันมีความหลากหลายของเนื้อหาที่เด็กสามารถเลือกได้เปลี่ยนได้ (อรทัย ศรีสันติสุข, 2527) ด้วยเหตุนี้เด็กจึงใช้เวลาในการดูโทรทัศน์มากกว่าการทำกิจกรรมอื่น ทั้งนี้จากการศึกษาในต่างประเทศหรือในประเทศไทยเองต่างก็มีการวิจัยที่สอดคล้องกันโดยพบว่าในปัจจุบันเด็กจะนั่งอยู่หน้าจอโทรทัศน์เป็นเวลานานพอ ๆ กับนั่งฟังครูสอนในห้องเรียน (เต็มสิริบุณยสิงห์, 2530)

ในการศึกษาอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กดวงแก้ว วิลลวิทสุทธิ (2529) ได้กล่าวว่า รายการโทรทัศน์ที่ครองใจเด็กเล็กมากที่สุดคือการ์ตูนซึ่งกำหนดให้เด็กมีจิตใจหมกมุ่นอยู่กับสิ่งเหลวไหลไร้สาระเป็นคนชอบเพื่อฝันในตนเอง เดียวกันการวิจัยของสุกัญญา ตีระวานิช (2518) ก็ได้ระบุว่าเด็กไทย (อายุ 5-14 ปี) สามารถจำแนกโลกของนิยายกับโลกของความจริงได้และมีแนวโน้มที่จะคิดว่า เหตุการณ์ที่เห็นในโทรทัศน์อาจไม่เกิดขึ้นในชีวิตจริง แต่ก็มีเด็กบางคนที่เด็กเพื่อฝันอยากเป็นมนุษย์มหัศจรรย์เหมือนโทรทัศน์ ด้วยผลการวิจัยนี้ อรทัย ศรีสันติสุข (2527) จึงได้ทำการศึกษาอิทธิพลจากโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่าเด็กวัย 3-6 ปี มีการเล่นเลียนแบบจากโทรทัศน์อยู่ในอัตราค่อนข้างสูงของเด็ก

และยังได้พบว่า รายการโทรทัศน์มีผลกระทบต่อจินตนาการในการเล่นของเด็กไทย ซึ่งมักออกมาในรูปของการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแสดงที่เห็นจากโทรทัศน์

พฤติกรรมความก้าวร้าวซึ่งเลียนแบบจากโทรทัศน์ เป็นสิ่งที่ผู้สนใจศึกษากันมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักการศึกษา นักจิตวิทยาหรือผู้เกี่ยวข้องกับเด็กส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าโทรทัศน์มีบทบาทสำคัญต่อความก้าวร้าวในเด็กดังเช่น นันทวัน สุชาติ (2521) ได้พบว่า เด็กที่ดูรายการรุนแรงทางทีวีบ่อยครั้งจะมีความสัมพันธ์อย่างมากกับการแสดงออกในการยอมรับและหรือใช้วิธีรุนแรงในการแก้ปัญหาซึ่งเคยมีประสบการณ์ในการต่อสู้ใช้กำลังมาก่อน ระดับผลกระทบนี้จะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมของเด็ก แม้การเลียนแบบของเด็ก จากรายการโทรทัศน์อาจจะแสดงออกมาในรูปพฤติกรรมที่ก้าวร้าว โลดโผนแต่ก็ยังพบว่าเด็กมีการเลียนแบบพฤติกรรมที่ส่งเสริมสังคมเช่น การมีน้ำใจ การช่วยเหลือคนอื่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความประทับใจและจุดสนใจของเด็ก

อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึงปัจจัยทางด้านสื่อมวลชนที่มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมเด็กนั้นไม่ใช่มีโทรทัศน์เพียงอย่างเดียวอีกอิทธิพลของสื่ออื่น ๆ เช่น วิทยุ ภาพยนตร์ หนังสือ เกมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ก็มีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กเช่นกัน

4.4 บทบาทของโรงเรียน

บทบาทของโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็ก หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของโรงเรียน ก็คือหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ซึ่ง Hurlock (1972) ได้กล่าวว่าเมื่อเด็กเข้ามาอยู่ในระบบโรงเรียน พัฒนาการทางสังคมของเด็กย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากโรงเรียน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นในตัวเด็กในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งขอบข่ายการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมี 3 ขบวนการ คือ

- 1) การสอนโดยตรงเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดอาจทำได้โดยการบอกให้เด็กทำ
- 2) การเสริมแรง การให้การเสริมแรงทางบวกหรือให้รางวัลจะทำให้เด็กเพิ่มความถี่ของพฤติกรรม ส่วนการให้การเสริมแรงทางลบเป็นการลดความถี่ของพฤติกรรม
- 3) การสังเกตบุคคลอื่น เด็กสามารถเรียนรู้ความคิดและทักษะโดยการสังเกตเฝ้าดูหรือฟังบุคคลอื่น วิธีการสังเกตจะให้ผลดีที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กก็ต่อเมื่อเด็กรู้วิธีการที่จะแสดงการตอบสนองที่พึงประสงค์ Kagan (1971)

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนของเด็กทำให้เด็กได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะการติดต่อกับเด็กอื่นถ้ามีจำนวนครั้งเพิ่มขึ้นจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสังคมมากขึ้น Hurlock (1972) Erikson (1963) ได้กล่าวว่าสถานรับเลี้ยงเด็กโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมเป็นองค์กรทางสังคมที่สำคัญเป็นต้นที่ทำให้เด็กมีความคิดริเริ่มด้วยตนเองที่เหมาะสม และทำให้เด็กได้เข้าใจความหมายในบทบาทของเขา เป็นการเตรียมตัวในการเข้าสู่สังคมในอนาคต Maier (1965) นับได้ว่าการศึกษาถึงพัฒนาการทางสังคมของเด็กในช่วงเวลาที่เริ่มเข้าโรงเรียนเป็นครั้งแรกมีความสำคัญยิ่ง ดังนั้นจึงมีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายคนให้ความสนใจ และศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการ และพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยดังนี้

Munsinger (1975) กล่าวถึงพฤติกรรมของเด็กเมื่อแรกเข้าโรงเรียนว่า นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเด็กก่อนวัยเรียนมีความสนใจเพื่อนและกลุ่มเพื่อนมากยิ่งขึ้นช่วงอายุ 3-6 ปี เด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม และโครงสร้างทางสังคมในกลุ่มเพื่อนการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมจะเพิ่มจำนวนครั้งและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตามอายุ โดยเฉพาะชนิดของการเล่น การมีส่วนร่วมในการเล่นจะเปลี่ยนไป เด็กเล็กจะมีการเล่นตามลำพังคนเดียว (solitary play) หรือต่างคนต่างเล่น (parallel play) ไม่ข้องเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อน แต่เด็กอายุ 3-6 ปี เริ่มมีการเล่นแบบร่วมมือกันมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิก ในกลุ่มเพื่อนเป้าหมายของกลุ่มเด็กอายุ 4 ปีขึ้นไปจะได้รับอิทธิพลจากพลังของกลุ่มเพื่อน เด็กจะมีการปรับตัวให้เป็นไปตามความคาดหวังของกลุ่มเพื่อให้ตัวเองเข้ากลุ่มเพื่อนได้ เด็กจะต้องเรียนรู้การแบ่งปัน การป้องกันตัวจากการก้าวร้าวของเพื่อน การประนีประนอม กลุ่มเพื่อนจะให้รางวัลต่อพฤติกรรมที่เห็นว่าเป็นดี และลงโทษหรือปฏิเสธพฤติกรรมที่เห็นว่าไม่ดีตามมาตรฐานของกลุ่ม กลุ่มเพื่อนจะให้รูปแบบของพฤติกรรมที่ยอมรับและไม่ยอมรับของกลุ่มแก่เด็ก

Mussen (1963) กล่าวถึงความเป็นเพื่อนของเด็กอนุบาลว่าจำนวนครั้งของการขัดแย้งและทะเลาะกันมีน้อยลงและความเป็นเพื่อนมีมากขึ้นในระยะที่เด็ก อายุ 2-5 ปี แบบของความเป็นเพื่อนจะเปลี่ยนตามอายุ อายุระหว่าง 2-3 ปี จำนวนเพื่อนจะเพิ่มมากขึ้นและระยะต่อมาจะเป็นการคบเพื่อนในกลุ่มแบบปิดจำนวน 2-3 คน เด็กที่มีลักษณะเป็นผู้นำจะเริ่มแสดงให้เห็นในวัยนี้

Parten (1972) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเล่นของเด็กปฐมวัยโดยการสังเกตพฤติกรรมการเล่นของเด็กอายุ 2-4 ปี เป็นเวลา 11 เดือน พบว่าพฤติกรรมการเล่นของเด็กมี 6 แบบ คือ

- 1) การไม่เข้าร่วมเล่นกับคนอื่น (unlooker behavior) เด็กจะไม่เข้าเล่นกับคนอื่นแต่จะเฝ้าดูสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวหรือเล่นกับตัวเองเช่น ลูกนั่ง เก้าอี้ ยืน เดินตามครู หรือนั่งฟังเรื่องมองไปรอบห้อง
- 2) การเล่นคนเดียว (solitary play) เด็กจะเล่นของคนเดียวไม่พูดกับเด็กอื่น ความสนใจของเด็กอยู่ที่กิจกรรมที่เขาทำอยู่
- 3) พฤติกรรมเฝ้าดู (onlooker behavior) เด็กจะใช้เวลาทั้งหมดเฝ้าดูคนอื่นเล่น เขามักจะพูดกับเด็กคนอื่นที่กำลังเล่นอยู่ ถามคำถามหรือให้ข้อเสนอแนะแต่ไม่เข้าไปเล่นด้วยเขาจะยืนหรือนั่งพุดห่างจากกลุ่มที่เล่นในระยะที่มองเห็นหรือได้ยิน
- 4) การเล่นแบบต่างคนต่างเล่น (parallel play) เด็กจะเล่นของเล่นร่วมกับเด็กอื่นแต่ไม่เล่นด้วยกันเขาจะเลือกเล่นของเล่นที่เขาสนใจและไม่พยายามที่จะมีอิทธิพลต่อเด็กที่อยู่ใกล้
- 5) การเล่นกับเพื่อน (associative play) เด็กจะเล่นกับเพื่อนขอฮิมของเล่นกัน พยายามที่จะควบคุมเด็กอื่นในการเข้ากลุ่มหรือออกจากกลุ่มเด็กจะมีความต้องการส่วนตัวของเขาซึ่งส่วนหนึ่งจะไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่ม
- 6) การร่วมมือกันเล่นหรือการเล่นรวมกัน (cooperative or organized complementary play) เด็กจะเข้าร่วมเล่นกับกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น สร้างของเล่น แข่งขันกัน เล่นเกม การควบคุมกลุ่มขึ้นอยู่กับเด็กหนึ่งหรือสองคนที่เป็นผู้นำมีการแบ่งงานให้บทบาทหน้าที่แก่สมาชิกต่าง ๆ เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่ม Medinnus and Johnson (1969)

5. การเล่น

5.1 ความหมายของการเล่น

การเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในวัยเด็กตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเด็กทุกคนรักการเล่นเป็นชีวิตจิตใจและอยากมีโอกาสนเล่น ไม่ว่าจะเป็นการเล่นเพียงคนเดียวหรือเล่นกับกลุ่มเพื่อน เด็กบางคนอาจใช้เวลาในการเล่นทั้งวันโดยไม่รู้ลึกลับ่อน่ายเพราะการเล่นเป็นกิจกรรมซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติและมีความสำคัญยิ่งต่อเด็ก

Hurlock (1956) กล่าวว่า การเล่นเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิด ความเพลิดเพลิน สนุกสนาน โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นและมักเป็นกิจกรรมที่บุคคลกระทำโดยไม่มี การบังคับสำหรับ Rudolph (1984) ได้สรุปว่าการเล่นเป็นกระบวนการของพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ของเด็กคือด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์และสังคม ซึ่งการเล่นมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การเล่นนำไปสู่การค้นพบเหตุผลและความคิด
2. การเล่นเป็นการเชื่อมโยงระหว่างเด็กกับสังคม
3. การเล่นเป็นการนำเด็กไปสู่ภาวะความสมดุลย์ทางอารมณ์

นอกจากนี้ Hartley, Frank and Foldenson (1952) ได้แบ่งการเล่นออกเป็น 8 องค์ประกอบ ได้แก่

1. การเล่นเป็นการลอกเลียนแบบผู้ใหญ่
2. การเล่นเป็นการแสดงสภาพชีวิตจริง
3. การเล่นเป็นการสะท้อนให้ถึงผลปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ของเด็กในสังคม
4. การเล่นเป็นการแสดงออกตามความต้องการของเด็ก
5. การเล่นเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของเด็กที่สังคมไม่ยอมรับ
6. การเล่นเป็นการแสดงบทบาทสมมติ
7. การเล่นเป็นกระจุกเงาสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญเติบโตของเด็ก
8. การเล่นเป็นการแก้ปัญหาและลองใช้วิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้น

กล่าวโดยสรุป การเล่นเป็นกิจกรรมหลักที่เด็กทุกคนชอบในระหว่างที่
เด็กเล่นการเรียนรู้จะเกิดขึ้น การเล่นจะนำเด็กไปสู่การค้นพบและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว
การเล่นมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก ดังนั้น
การเล่นจึงเปรียบเสมือนการทำงานของเด็กนั่นเอง

5.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการเล่น

การเล่นเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับเด็ก เพราะการเล่นเป็น
ธรรมชาติของเด็กเป็นการให้โอกาสเด็กได้ศึกษาธรรมชาติรอบตัวประสบการณ์จากการเล่น จะ
นำเด็กไปสู่การเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ทั้งความรู้ที่จะเป็นพื้นฐานของการศึกษาและความรู้ในการ
ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น การเล่นจึงมีความสำคัญต่อลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

5.2.1 ด้านสรีระวิทยา ตามทฤษฎีการออกกำลังกาย (Exercise
Physiology) เชื่อว่าเด็กที่เล่นและเคลื่อนไหวจะมีรูปร่างและทรวดทรงดีอวัยวะต่าง ๆ
ทำหน้าที่มีการทำงานประสานสัมพันธ์ของอวัยวะและกล้ามเนื้อที่เป็นไปด้วยดีทำให้ร่างกายมีทักษะ
ทางด้านต่าง ๆ ทั้งยังมีบุคลิกภาพที่คล่องแคล่วว่องไวกระฉับกระเฉงตรงกันข้ามกับเด็กที่ไม่เล่นจะ
มองดูเป็นคนงุ่มงามไม่กล้าตัดสินใจไม่กล้าแสดงออกไม่เข้าสังคมกับเพื่อนอื่นจะส่งผลให้เด็กเป็น
ผู้ใหญ่ที่เก็บตัวเมื่อโตขึ้น

5.2.2 ด้านสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา เชื่อว่าการเล่นจะเป็นกระบวนการ
สำคัญที่ฝึกให้เด็กเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองและผู้อื่นในการปฏิบัติต่อกัน การเล่นทำให้เด็กได้
ประสบการณ์ที่สำคัญทางสังคมเพราะจากการเล่นทำให้เด็กเห็นความสำคัญของผู้อื่น เรียนรู้การ
ปรับตัวให้สามารถคบหาสมาคมกับผู้อื่นได้ทำให้รู้จักการผูกมิตร และการคบหาเพื่อนใหม่ ๆ ซึ่ง
สิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อบุคลิกภาพอันสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ

5.2.3 ด้านวัฒนธรรมนั้นเชื่อว่า การเล่นเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ถ่ายทอด
กันมาจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เด็กที่อายุมากกว่าจะถ่ายทอดวิธีเล่นต่าง ๆ ให้กับเด็กรุ่นต่อมา
สืบต่อกันไปไม่ขาดสายเป็นการถ่ายทอดค่านิยม และขี้งถึงวิถีชีวิตของคนรุ่นหนึ่งต่อไป ให้คนอีกรุ่น
หนึ่งได้รู้ได้เข้าใจ และถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ไปยังรุ่นต่อ ๆ ไปการเล่นจึงเปรียบเสมือนเครื่องแสดง
ถึงลักษณะวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละชนชาติ

5.2.4 ด้านนันทนาการ ถือว่าการเล่นเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เป็น
การผ่อนคลายเป็นการผ่อนคลายเครียดทั้งทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะสำหรับ

เด็ก การเล่นเป็นสิ่งที่สร้างความเบิกบานใจก่อให้เกิดความสนุกสนาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์และจิตใจ การได้ตัดสินใจ และการร่วมเล่นกับกลุ่มทำให้เด็กเป็นคนที่มีสภาพอารมณ์ที่มั่นคงไม่เคร่งเครียดมีเหตุผลและมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

สรุปได้ว่า การเล่นเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโต การเล่นเป็นเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยให้มนุษย์ได้เจริญ และพัฒนาทั้งทางด้านส่วนตัวของบุคคล และทางด้านวัฒนธรรม

นอกจากความสำคัญของการเล่นในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วการเล่นยังมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับเด็กอนุบาล

ศรีสมวงศ์ วรณศิลป์ (2520) น, สาธิตานันต์ (2521) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่นสอดคล้องกัน ดังนี้

- 1) ด้านร่างกาย การเล่นเป็นการเสริมสร้างร่างกายและพัฒนากล้ามเนื้อ จะเห็นได้ว่าขณะเด็กมีการเคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกายไม่ว่าจะเป็นการกลับตัวบิดตัวไปบิดตัวมา กระโดด วิ่ง หยิบ ไขว่คว้า ดึง ลาก หรือพลิกก็ตามพฤติกรรมดังกล่าว จะทำให้กล้ามเนื้อแข็งแรงมีการทำงานประสานกันได้ดีช่วยให้เกิดการพัฒนากล้ามเนื้อการเล่นที่ต้องใช้กำลังคล่องแคล่วว่องไวจะช่วยเสริมสร้างสุขภาพของร่างกายโดยทั่วไปให้ดีขึ้น
- 2) ด้านจิตใจ อารมณ์ การเล่นจะช่วยสร้างเสริมจิตใจและปรับอารมณ์ของเด็กได้เป็นอย่างดี เด็กได้ตื่นตัว รู้จักค้นคว้า แก้ปัญหาต่าง ๆ ทำให้คลายความรู้สึกเจ็บใจ เศร้าโศก และขจัดความเครียดให้หายไปโดยการแสดงออกช่วยให้สุขภาพจิตของเด็กดีขึ้น
- 3) ด้านสังคม การเล่นสอนให้เด็กรู้จักเหตุผลสามารถจัดตัวเองเข้ากับสังคมทำให้เกิดความเข้าใจ ความอบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจต่อคนอื่น ทำให้อยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข ช่วยให้เด็กเกิดประสบการณ์ทางสังคม
- 4) ด้านสติปัญญาการเรียนรู้ การเล่นทำให้เด็กได้มีโอกาสแสดงความคิดออกมาตามสภาพแวดล้อมที่เด็กอยู่ได้เรียนรู้บทเรียนมีค่าหลายอย่างรู้จักควบคุมตนเอง มีความคิดริเริ่มส่งเสริมให้เกิดจินตนาการ ทักษะ การใช้และความเข้าใจภาษา การรับรู้ต่าง ๆ และความคิด

5) ด้านศีลธรรม การเล่นทำให้เกิดค่าความนิยมทางด้านศีลธรรมที่เด็กมีความสัมพันธ์ติดต่อกับผู้อื่นในการเล่นนั้นจะช่วยให้เด็กรู้ว่าควรปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างไร เช่น เด็กว่าการทำดีจะช่วยให้เพื่อนหรือผู้อื่นได้รับความสนุกสนานพอใจการทำไม่ดีจะทำให้ผู้อื่นไม่พอใจ ในครั้งแรกเด็กจะมีความรู้สึกในเรื่องของการผิดถูกในเหตุการณ์ง่าย ๆ เมื่อโตขึ้นเด็กจะทราบว่าการพูดจริงพูดเท็จเป็นอย่างไร ขึ้นต่อไปทราบว่า การซบเซบเซบนั้นจะทำให้เพื่อนไม่สบายใจ เป็นการทำร้ายความรู้สึกของเพื่อน เป็นต้น

Scarf (อ้างถึงใน ชัยยงค์ พรหมวงศ์ 2521) มีความเห็นว่าการเล่นเป็นวิธีค้นพบโลกใหม่และการทดลองที่จะช่วยให้เด็กสร้างความสัมพันธ์ของตนเองกับโลกโดยรอบ การเล่นทำให้เด็กรู้วิธีเรียน ช่วยให้เด็กปรับตัวเองกับโลกกับชีวิตการทำงานและฝึกทักษะที่จำเป็นของชีวิต ทำให้เด็กมีความมั่นใจและค้นพบตัวเองทีละน้อย

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) ได้กล่าวว่า การเล่นช่วยให้เด็กมีโอกาสฝึกแก้ปัญหาได้อย่างดีโดย ส่งเสริมจินตนาการ การเล่นจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ขั้นตอนการสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นผู้นำและตามที่ดี และเป็นการช่วยพัฒนาการใช้ภาษาของเด็ก

เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2524) ได้กล่าวว่า การเล่นจะช่วยทำให้เด็กได้มีโอกาสตอบสนองความกระตือรือร้นในความรู้ของตนเองโดยไม่ต้องมีใครสอนการเล่นทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเป็นอิสระ สนุกสนานเพลิดเพลินและพร้อมที่กระทำกิจกรรมซ้ำเมื่อเกิดความพึงพอใจ และสนใจโดยไม่ต้องมีสิ่งอื่นมากระตุ้นไม่ว่าจะเป็นการให้รางวัล หรือการทำโทษทั้งยังอาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เกิดความใหม่อยู่เสมอได้ การเล่นมีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างมากมาต่อการเจริญเติบโตทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของเด็กทั้งนี้เพราะ

1. การเล่นเป็นวิธีการหรือทางที่ดี เด็กจะสร้างประสบการณ์ให้ตนเองเพื่อเรียนรู้และรับรู้แวดล้อมและสิ่งซึ่งไม่มีใครจะสอนเขาได้

2. การเล่นเป็นวิธีการหรือทางที่ดีจะช่วยให้ตนเองสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตรงกับความเป็นจริงรอบ ๆ ตัว

ประสิทธิ์ หะริณสุต (2524) ได้กล่าวว่า การเล่นของเด็กมีความจำเป็นสำหรับเด็กมากเท่า ๆ กับการทำงานซึ่งเป็นของจำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ถือเป็นบันไดขั้นแรกของชีวิตที่จะฝึกฝนจิตใจให้เด็กได้รู้จักตนเองเรียนรู้ที่จะช่วยตัวเองทำให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมได้เรียนรู้

รูปร่าง ขนาดความหยาบความละเอียดของวัตถุที่เล่นเด็กโอกาสเรียนรู้ถึงความแตกต่างของเสียง ปริมาตร ความสูงต่ำ ความแตกต่างในระดับของเสียงได้สังเกตเห็นความอ่อนแก่ของสีและสีต่าง ๆ ได้รู้จักการใช้ความคิดของเขาออกมาในการกระทำเด็กได้มีโอกาสทดลองค้นคว้า สอบสวน เด็ก เกิดความคิดความรู้สึกและสนุกสนานจากประสบการณ์เหล่านี้ จะนำเด็กไปสู่การรู้จักรับผิดชอบตัวเอง ในวันข้างหน้า และสามารถจัดตัวเองเข้ากับสังคมและอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข

ฉวีวรรณ จึงเจริญ (2524) ได้ให้ความเห็นว่า ในความหมายของการเล่น บางทีผู้ใหญ่ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องการศึกษาของเด็กวัยก่อนเรียนหรือวัยอนุบาล หรือวัยก่อนขึ้นประถมศึกษานั้นก็อาจจะคิดว่าการเล่นนั้นเป็นสิ่งไร้สาระไร้ค่า ไม่อยากจะสนับสนุนเด็กเล่น ผู้ปกครองบางท่านที่ไม่เข้าใจอาจจะคิดว่าไม่ให้เด็กเล่นหาว่าเด็กซน ช่างหรือคั่น วางข้าวของ เกะกะไม่เป็นที่เป็นทาง ซึ่งแทนที่ผู้ใหญ่จะเอื้ออำนวยเวลาให้เด็กเล่นบ้างหรือจัดที่จัดทางให้เด็กเล่น คุณค่าสิ่งที่เด็กเล่นนั้นปลอดภัยใหม่ ใกล้เคียงใหม่ หรือว่าเล่นอยู่ตรงไหนถึงจะปลอดภัย สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้เด็กเล่นอย่างมีความสุขสบายนั้นอาจเป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่บางท่านไม่สนใจนึก หรือผู้ใหญ่คิดว่าของเล่นนั้นไม่จำเป็นสำหรับเด็กไม่ทำให้เด็กเล่นหรือบางทีบางท่านก็เข้าใจว่าเด็กนั้นต้องการการเล่นของเล่นเหมือนกันแต่ของที่จะเล่นต้องไปซื้อมาราคาแพง ๆ อาจจะคิดว่าของเล่นเด็กนั้นอาจจะต้องเป็นของเล่นที่เป็นเครื่องดนตรีกลไกต่าง ๆ เท่านั้นจึงจะเป็นของเล่นที่มีค่าและจัดหามาให้เด็กเล่นซึ่งความจริงไม่ใช่ท่านผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่ใดคิดว่าการจะหาของเล่นให้เด็กก็คือการไปหาซื้อของที่มีราคามาให้เด็กเล่นและก็เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องทำให้นึกคิดว่าต้องพ่อแม่มีสตาจด์เท่านั้นจึงจะหาของเล่นให้ลูกเล่นได้ ผู้ปกครองที่ฐานะไม่มีผู้ดีมองดูว่าของเล่นนั้นไร้ค่า ราคาแพง ก็จะไม่ซื้อให้ลูกเล่นเด็กเลยหมดโอกาสที่จะได้ของเล่นเสียเลย

บุญเยี่ยม จิตรดอน (2524) ได้กล่าวว่า เด็กทุกคนไม่ชอบอยู่หนึ่งชอบเคลื่อนไหวอยากวิ่งอยากเห็น ชอบเล่นการเล่นคือหาอายุวิวัฒนะของเด็ก เด็กจะได้ประสบการณ์ต่าง ๆ จากการเล่นเป็นส่วนใหญ่อีกโอกาสสำหรับเด็กต้องการโอกาสที่จะเล่นได้อย่างร่าเริงแจ่มใส การเล่นที่จะช่วยให้อารมณ์ของเด็กเจริญเต็มที่ การได้เล่นกับเพื่อน ๆ ด้วยกันเพื่อเป็นการประคับประคองส่งเสริมความเจริญด้านสังคม และอารมณ์เป็นหลักประกันความเจริญเติบโตของเด็กให้เป็นไปอย่างอิสระทั้งยังช่วยประคับประคองจินตนาการ ความคิด ดังนั้นการเล่นนอกจากจะช่วยพัฒนาทางด้านสังคม และอารมณ์แล้ว ยังจะช่วยพัฒนาทางด้านสมองด้วย

เกษมศักดิ์ ภูมิศรีแก้ว (2524) ได้กล่าวว่า ความสำคัญของการเล่น
นั้นนักจิตวิทยามีความเห็นสอดคล้องกับความเชื่อทั่ว ๆ ไปที่ว่าถ้าไม่มีการเล่นเสียบ้างจะทำให้
เด็กหวัทาบ การเล่นจะตอบสนองต่อวัตถุประสงค์หลายอย่างเช่น สนองต่อความอยากรู้
อยากเห็น ตอบสนองต่อความรู้สึกทางร่างกาย เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมฝึกการตอบโต้สิ่ง
เหล่านี้เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องเรียนรู้ก่อนถึงวัยผู้ใหญ่

พูนสุข บุญสวัสดิ์ (2525) มีความคิดเห็นว่าการเล่นช่วยพัฒนาความคิด
สร้างสรรค์ของเด็กอนุบาล เนื่องจากขณะที่เด็กเล่นด้วยความอยากรู้ความอยากรู้นั้น เด็กจะ
สังเกตและสำรวจของเล่นอย่างละเอียดลออ อาจจะแกะดึงชิ้นส่วนออกดูให้รู้ว่าของเล่นนั้น
ประกอบกันอย่างไรข้างในมีอะไรบ้าง เครื่องยนต์กลไกต่างๆ ทำงานกันอย่างไรแล้วจึงทดลอง
เล่นให้เกิดทักษะ ต่อจากนั้นจึงคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ตามจินตนาการของเธอ

ประไพพรรณ ภูมิวิธสาร (2526) ได้กล่าวถึงผลที่ได้จากการเล่นว่า
การเล่นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก เด็กคนไหนไม่ชอบเล่นจะเป็นเด็กที่มี ปัญหานักปราชญ์
ทั้งหลายเช่น พลาโต (Plato) ก็เคยใช้เครื่องเล่นเป็นเครื่องช่วยในการสร้างความคิด
รวบยอดทางคณิตศาสตร์ให้แก่เด็ก ดังนั้นเด็กจึงควรได้เล่นถ้าเด็กไม่คอยเล่นก็ต้องชักชวนให้เล่น
เพราะ

1) การเล่นทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เด็ก ๆ เล่นสำรวจค้นหาทดลอง
สิ่งใหม่ ๆ ที่อยู่รอบตัวจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้รู้จักสิ่งต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมที่เล่น

2) การเล่นช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็ก การที่เด็กได้มี
โอกาสเล่นกับเพื่อน ๆ เด็กจะเกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่กับเพื่อน ๆ เช่น รู้แพ้ รู้ชนะ รู้จัก
การแบ่งปัน รู้จักการเล่นร่วมกัน

3) การเล่นช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวลและความคับข้องใจใน
เด็กการเล่นทำให้เด็กได้ระบายอารมณ์ออกมาเช่น การเล่นเกมส์มตี เช่นการเล่นเกมส์ ตีคา
เล่นเป็นครู เล่นเป็นตำรวจ

4) การเล่นช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตนเองให้เด็ก การเล่นทำให้เด็กได้มีโอกาสชนะบ้างแพ้อ้าง การประสบความสำเร็จเหล่านี้จะค่อย ๆ สร้างความมั่นใจให้แก่เด็กทีละน้อย จนในที่สุดเกิดความมั่นใจในตนเอง

5) การเล่นช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย เพราะขณะที่เด็กเล่นเด็กจะได้เคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย กล้ามเนื้อจะแข็งแรงทำให้การเคลื่อนไหวของเด็กมีประสิทธิภาพ

6) การเล่นช่วยพัฒนาการด้านภาษา เวลาเด็กเล่นกันเด็กต้องใช้ภาษา แม้แต่การเล่นตุ๊กตาอยู่บ้านคนเดียวก็ยังพูดคนเดียวได้

มณีวรรณ พรหมน้อย (2526) ได้กล่าวถึงการ เล่นสรุปได้ว่า การเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเด็ก เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยระบายความรู้สึกและอารมณ์รวมทั้งช่วยหันเหความกังวลซึ่งเด็กอาจได้รับความเพลิดเพลินและสนุกสนาน การเล่นของเด็กต้องการเรียนรู้ตามลำดับขั้น ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลใกล้ชิดเช่น บิดามารดา และครู ในการจัดของเล่นและการเล่นที่เหมาะสมกับเด็ก ในการเล่นควรปล่อยให้เด็กมีอิสระเต็มที่ในขณะที่เล่น เพราะการได้เล่นในสิ่งที่ตนชอบจะช่วยกระตุ้นการใช้สมองช่วยเด็กในการปรับตัว และทำให้เด็กรู้จักแก้ไขปัญหาที่เด็กได้รับในขณะที่เล่นซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตเด็กต่อไป

นพมาศ ชูวราช (2526) กล่าวว่า เด็กกับการเล่นเป็นของคู่กันการเล่นนำไปสู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา การเล่นของเด็กมักจะมีของเล่นหรือเครื่องเล่นเป็นอุปกรณ์ซึ่งมีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนสำคัญของการเล่นนั้น (เฮวพา เดชะคุปต์. 2528 อ้างอิงมาจาก Piaget.) ได้กล่าวเอาไว้ว่า

การเล่นจะมีความสำคัญต่อพัฒนาการทางสติปัญญาจากการเล่น เด็กจะสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ จากสิ่งเร้าได้และขณะที่เด็กตอบสนองสิ่งเร้า เด็กจะสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ เข้ามาในสมองได้ Piaget ได้แบ่งการเล่นไว้ 3 ประเภท คือ

- 1) บทบาทของการเล่นคือ การระบายอารมณ์
- 2) การเล่นเกมช่วยให้เข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรม
- 3) การเล่นเกมเป็นการเรียนรู้ทางสังคม

สำหรับ เกษลดา มานะจติ (2529) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเล่นของเด็กว่า เกมช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยผ่านขบวนการค้นคว้า สำรวจ ทดลอง ใช้กล้ามเนื้อประสาทสัมผัสทั้งห้า ตา มือ หู จมูก ปาก ให้ประสานกันจนก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งไม่มีวิธีการอื่นใดจะสอนได้ดีเท่า
- 2) ช่วยให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์และส่งเสริมเข้าแก้ปัญหา จากการ เล่นเด็กจะเกิดความคิดริเริ่มแปลก ๆ ใหม่ ๆ รู้จักใช้สติปัญญาประยุกต์ปรับปรุงเพื่อสร้างสรรค์ผลงานทางการเล่นที่ไม่ซ้ำซากอยู่เช่นเดิม หรือเลียนแบบจากตัวอย่างที่เคยพบเห็นแต่อย่างเดียว
- 3) ช่วยให้เด็กเกิดทักษะทางสังคมอันเป็นพื้นฐานที่ช่วยปลูกฝังให้เด็กมีความเป็นผู้นำ ผู้ตาม รู้จักการสับเปลี่ยน รอคอย รอบคอบ วางแผน เสียสละให้อภัยและปรับตัวเข้ากับผู้อื่น มีน้ำใจต่อกันและกัน
- 4) ช่วยให้เด็กได้ระบายอารมณ์ลดความตึงเครียดหรือสับสนทางอารมณ์ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากสภาพขัดแย้งของสิ่งแวดล้อม ในระหว่างที่เด็กเล่นอารมณ์ขุ่นมัว ความคับข้องใจอารมณ์โกรธ ความเสียใจ ผิดหวัง จะได้รับการระบายออกเป็นการช่วยปรับอารมณ์ของเด็กให้กลับสู่ภาวะปกติได้
- 5) ช่วยส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ขึ้นจากกิจกรรมการเล่นเด็กจะได้เคลื่อนไหว แขน ขา และอวัยวะทุกส่วนในร่างกาย ทำให้สามารถทำงานประสานสัมพันธ์กันได้ดีมีทักษะความคล่องแคล่วว่องไว มีความแข็งแรงมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ พิศรเพลิน สนิทประชากร (2533) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่นสำหรับเด็กไว้ดังนี้

การเล่นเป็นการเรียนรู้สำหรับเด็ก เราจะสังเกตเห็นว่าขณะที่เด็กเล่นกับ
 วัตถุสิ่งของต่าง ๆ นั้นเด็กจะจับต้องทดลองอาจจะดึงออกใส่เข้า และสังเกตการเปลี่ยนแปลง
 ของวัตถุจากการใช้วิธีต่าง ๆ พฤติกรรมเหล่านี้เป็นลักษณะของการค้นคว้า ทดสอบการเล่นกับ
 วัตถุสิ่งของจึงเป็นการเล่นที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะหากเด็กได้มีการ
 การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ใน การกระทำกับวัตถุเช่น การสัมผัสจับต้อง มองดู คมกลิ่น
 สัมผัส เพื่อฟังเสียง และชิมรสจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ง่าย และมีประสิทธิภาพ การ
 เรียนรู้จะเป็นพื้นฐานสำหรับความรู้ในขั้นต่อไปของเด็ก

กล่าวโดยสรุปความสำคัญและประโยชน์ในการเล่นของเด็กก่อนบาล ดังนี้

1) การเล่นมีคุณค่าต่อตัวเด็กและพัฒนาการของเขาในหลายแง่หลายมุม
 เริ่มต้นจากการเล่นให้ความพอใจหรือความร่าเริงใจแก่เด็ก ช่วยเด็กทางด้านจิตใจ สร้าง
 ความเชื่อมั่น เสริมสร้างร่างกายและพัฒนากล้ามเนื้อให้สมบูรณ์แข็งแรงช่วยให้เด็กเกิดการ
 เรียนรู้เพิ่มพูนสติปัญญา รู้จักใช้เหตุผลและควบคุมตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การเล่น
 ช่วยให้เด็กรู้จักรับผิดชอบเรียนรู้บทบาทของตนเอง และกระทำตามบทบาทของตนอย่าง
 เหมาะสม ช่วยยกระดับการพัฒนาทางจริยธรรม ศีลธรรมให้แก่เด็ก เพราะจากการเล่นที่ต้อง
 สัมพันธ์กับผู้อื่นสิ่งนี้จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ผลของการกระทำทั้งดีและไม่ดีต่อตนเองและต่อผู้อื่น

2) การเล่นในความหมายที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นการใช้เวลาว่างให้หมด
 ไปหากเป็นกิจกรรมที่เด็กใช้พลังให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง คือ ทางร่างกาย
 สติปัญญา อารมณ์ สังคมและจริยธรรม ดังนั้นการขัดขวางไม่ให้เด็กเล่นจึงถือเป็นการกระทำ
 ที่ทำลายคุณภาพของเด็กที่จะมีส่วนเอื้อต่อการพัฒนาสังคมต่อไปในอนาคต ผู้ใหญ่ควรให้เด็กมี
 โอกาสใช้ระยะเวลาของการเป็นเด็กอย่างมีความสุขและมีคุณค่าด้วยการเล่น

3) พัฒนาการทุกอย่างของเด็ก ต้องการการแนะนำแนวทางจากผู้ดูแลและ
 ฝึกรอบที่มีประสบการณ์มากกว่า การเล่นของเด็กก็เช่นกัน กล่าวคือการเล่นจะเป็นสิ่งที่มี
 มีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกาย การรู้คิดและการแสดง
 ออกทางอารมณ์ สังคม ก็ต่อเมื่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์และผู้เกี่ยวข้อง รู้จัก
 สนับสนุน การเล่นของเด็กให้สอดคล้องกับระดับขั้นพัฒนาการทั้งดูแลให้การ เล่นของเด็กอยู่
 ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเร้าให้เกิดการเรียนรู้เหมาะสมกับระดับอายุและพัฒนาการ

4) การแนะแนวทางเด็กเรื่องการเล่น ผู้ใหญ่พึงระวังอย่าไปก้าวก้ายในการเล่นของเด็กเพราะจะทำให้คุณค่าของการเล่นหมดไปและทำให้ลดหรือทำลายประโยชน์ของการเล่นอย่างน่าเสียดาย การเล่นใดที่ทำให้เด็กเกิดความเครียดจากการที่ผู้ใหญ่เข้าไปมีส่วนอย่างไม่ระมัดระวังพึงสังวรว่ากิจกรรมนั้นจะไม่ใช้การเล่นของเด็กอีกต่อไป

5) นอกจากจิตสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะการเล่นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดและจำเป็นต่อการส่งเสริมเด็กทางด้านการเล่นอีกอย่างก็คือ ผู้ใหญ่ที่มีความอดทน มีความเข้าใจในความต้องการและสนใจของเด็กอย่างแท้จริงโดยเฉพาะจะต้องตระหนักในความเป็นตัวของตัวเองของเด็ก จะต้องยอมรับว่าเด็กแต่ละคนแตกต่างกันไปจากคนอื่นตลอดจนยอมรับความคิดอ่านและการแสดงออกของเขาในการเล่น

6) เนื่องจากการเล่นของเด็กจะพัฒนาสอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญา มีลำดับขั้นตอนและสืบเนื่อง ผู้ใหญ่จึงพึงส่งเสริมการเล่นของเด็กให้เด็กได้ใช้ระดับความคิดที่สูงขึ้นหรือซับซ้อนขึ้นยิ่งกว่าเดิมไปที่ละน้อย เช่น เมื่อเด็กรู้จักใช้ภาษาและรู้จักแสดงผลในการแก้ปัญหา ผู้ใหญ่ก็ควรใช้โอกาสที่เด็กอยู่ในระดับพัฒนาการเช่นนั้นการกระตุ้นให้เด็กแสดงออกในรูปของการเล่นที่ต้องการมีการใช้ภาษาและเหตุผล เช่น ให้มีการเล่นโดยรวมบทบาทสมมติต่าง ๆ เป็นต้น การเล่นจึงมีคุณค่าความหมายสำหรับตัวผู้เล่นและช่วยยกระดับพัฒนาการให้แก่เด็กด้วย

7) หลักสำคัญประการสุดท้ายคือ การเล่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของเด็กผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้มากมาย จากการสังเกตกระบวนการเล่นของเด็กในแต่ละระดับขั้นของอายุ ฉะนั้นอย่ามุ่งหวังแต่เพียงเห็นผลผลิตสุดท้ายของการเล่น สิ่งสำคัญจึงไม่ได้อยู่ที่ตัววัสดุอุปกรณ์การเล่นว่า มีมากน้อยและคุณภาพดีเลวแค่ไหนหากอยู่ที่วิธีการเล่นมากกว่าเช่น เริ่มอย่างไรและอะไรเกิดขึ้นบ้างระหว่างการเล่น การเล่นที่จะก่อให้เกิดความคิดและพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ จะต้องวางอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจข้อนี้ เป็นประการสำคัญด้วย

5.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่น

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่นเป็นหลักสำคัญต่อการอธิบายพฤติกรรมการเล่นของเด็ก การมีหลักยึดถือเท่ากับการที่เรามีทางเสื่อนำร่องการกระทำของเราให้อยู่ในลู่วางที่จะนำไปสู่จุดหมาย เป็นการปลอดภัยและสงวนเวลาอย่างมากต่อการอาจสูญเสียทั้งเวลาและ

กำลังความคิด กำลังทรัพย์ และความพยายามที่ตนกระทำอยู่ในเรื่องนี้ทั้งประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นก็จะบังเกิดต่อเด็กเป็นกอบเป็นกำมากขึ้นสมตามความมุ่งหมาย จรรยา สุวรรณทัต (2524) ได้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่นไว้ดังนี้

5.3.1 ทฤษฎีพลังเหลือหรือพลังส่วนเกิน (The surplus energies theory)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่าเนื่องด้วยเด็กและสัตว์ที่ยังเล็กอยู่ไม่ต้องใช้พลังงานในการสงวนรักษาตนเอง ตัวอย่างเช่น ในการแสวงหาอาหาร ป้องกันตัว หรือในการสงวนเผ่าพันธุ์ของตน เด็กและสัตว์เล็ก ๆ เหล่านี้จึงมีพลังเหลืออย่างมากซึ่งจะมีทางออกได้ในรูปของการเล่น ทฤษฎีนี้สร้างขึ้นด้วยการสังเกตจากผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีว่า พลังงานต่าง ๆ ของร่างกายถูกกำหนดและวางทิศทางอย่างเหมาะสมเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางสรีระ และการปฏิบัติของอินทรีย์หรือเจ้าของร่างกายนั้น เช่น การกินอาหาร การเดิน การแสวงหาความปลอดภัยและแหล่งที่พักพิง กระนั้นก็ยังมีความพิเศษนอกเหนือไปอีกคือเป้าหมายพื้นฐานทางจิตใจซึ่งพลังงานที่เหลืออยู่ในร่างกายจะช่วยตอบสนองเป้าหมายนี้ได้ เนื่องจากเด็กอยู่ในฐานะหรือสภาพพิเศษผู้ใหญ่จึงเป็นผู้จัดสรรสิ่งต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของเด็กทางด้านสรีระและด้านการกระทำต่าง ๆ เด็กจึงมีพลังงานเหลืออยู่ในตัวที่เขาพร้อมจะใช้มากกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นจึงเล่นมากกว่าเมื่อเทียบกับผู้ใหญ่

ครูหรือพ่อแม่ทั้งหลายอาจจะลึกลงไปได้ว่าถ้าในช่วงใดเวลาใดเด็ก ๆ ไม่อาจออกไปเล่นข้างนอกได้ เช่นเมื่อเกิดภาวะดินฟ้าอากาศไม่อำนวยเด็กจะมีอาการอยู่ไม่เป็นสุขกระสับกระส่ายและเขาจะต้องแสวงหาวิธีการเล่นอย่างใดภายในร่มเพื่อทดแทนให้จงได้ สิ่งที่เรากำลังกล่าวนี้ ก็คือพลังที่เด็กไม่อาจจะบาสออกได้นั่นเองในวันและช่วงเวลาเช่นนี้เด็ก ๆ มักจะส่งเสียงดังเป็นคนที่ไร้ระเบียบและความคุมขาก อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้พูดหรือให้คำอธิบายต่อไปนี่ยังนอกเหนือจากเด็กเล่นเพราะมีพลังกำลังที่จะทำแล้วยังมีอะไรอื่นอีกที่จะสามารถอธิบายต่อไปได้คำว่าส่วนที่เหลือหรือส่วนเกิน (surplus) นี้ก็ไม่ได้ช่วยให้คำอธิบายต่อไปได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ อีกมากมายในเกมการเล่นของเด็ก หรือความสลับซับซ้อนของสิ่งเร้าที่บังคับหรือกระตุ้นเด็กให้ทำกิจกรรมการเล่นเช่นนั้น

5.3.2 ทฤษฎีนั้นทนาการ (the recreation theory)

ทฤษฎีที่สองนี้ถือกำเนิดมาจากนักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อ Moriz Lazarue ในศตวรรษที่ 19 บุคคลผู้นี้ให้ความสำคัญของการฟื้นตัว (restorative value) ของการเล่นนั้นคือ การเปลี่ยนเข้าสู่กิจกรรมที่น่าสนใจและมุ่งมั่น มีลักษณะของการฟื้นตัวมากกว่าการแสดงว่าเป็นคนเกียจคร้าน Patrick (1968) เป็นบุคคลที่ได้พัฒนาทฤษฎีต่อมาและพยายามจะให้คำอธิบายดังนี้คือ ขณะที่สังคมมีลักษณะเป็นแบบอุตสาหกรรม

ทฤษฎีนี้ได้ใช้อธิบายกิจกรรมการใช้เวลาว่างของผู้ใหญ่ เช่น ครู และนักศึกษาชอบไปไต่เขาที่ภูกระดึงระหว่างที่หยุดพักร้อน นิสิตนักศึกษาและอาจารย์ไปตั้งแคมป์ที่จักรยานหรือเดินทางไกล รัฐบุรุษหรือรัฐมนตรีไปเล่นกอล์ฟ ยิงนกตกปลา ทฤษฎีนี้ได้ใช้เพื่ออธิบายว่าการใช้การออกกำลังกายและการเล่นต่าง ๆ ที่สมเหตุสมผลเป็นไปในด้านบวกมากกว่าเป็นการกล่าวแต่เพียงว่าทำเพื่อปลดปล่อยพลังงาน ซึ่งอาจใช้ไปในทางที่ไม่ดีหรือขาดความสร้างสรรค์และอาจทำลายได้ ดังนั้นการออกกำลังกายหรือกิจกรรมในชุดวิชา สุขศึกษาที่จัดให้เด็ก ๆ หลังจากงานเคร่งเครียดในการเขียนอ่านและคำนวณจึงถือว่าเป็นการจัดที่สมเหตุสมผล

5.3.3 ทฤษฎีสัญชาตญาณและการปฏิบัติและเตรียมตัว (The instinct practise-preparatory theory)

Groos เป็นบุคคลหนึ่งที่อุทิศเวลาให้กับการศึกษาเรื่องการเล่นของสัตว์และเด็ก ๆ เขาใช้การสังเกตอ่านวรรณกรรมเกี่ยวกับการเล่นของเด็กในกลุ่มที่มีวัฒนธรรมล้ำหลัง ทฤษฎีของเขาถูกเรียกว่า ทฤษฎีสัญชาตญาณการปฏิบัติและการเตรียมตัว ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

สัตว์และมนุษย์มีสัญชาตญาณ คือมีความโน้มเอียงตั้งแต่กำเนิดที่จะว่องไวเคลื่อนไหวเพื่อวัตถุประสงค์ในการดำรงรักษาและเผ่าพันธ์ ในกรณีของสัตว์ชั้นต่ำในประวัติทางวิวัฒนาการเช่น แมลง ก็จะมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความพยายามที่จะไปให้ถึงเป้าหมายในการรักษาความอยู่รอดของตน ซึ่งพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นทันทีตั้งแต่หลังเกิด ส่วนในสัตว์ชั้นสูงกว่า ก็จะปรากฏกิจกรรมซ้ำแสดงถึงสัญชาตญาณของการกระทำเพื่อความอยู่รอด เช่นการคุด การกลืน การจับของทารก ทุกรูปแบบกิจกรรมหรือการกระทำเหล่านี้ทั้งหมดอาจยังไม่สมบูรณ์ในขณะแรก ๆ ที่กระทำแต่ก็ถูกขัดเซอโดยความสามารถที่จะเรียนรู้ความยืดหยุ่นของ

พฤติกรรมที่เป็นผลตามมากิจกรรมจะไม่คงเป็นแบบเดิมให้คาดเห็นได้อยู่เสมอไปหากจะมีการปรับปรุงดีขึ้นเรื่อย ๆ ความยาวนานของการปฏิบัติจะมีต่างกันออกไปแล้วแต่สถานภาพทางวิวัฒนาการของเผ่าพันธุ์ เช่น สำหรับสุนัข แมว และ อาจใช้เวลาสองสามเดือนถึงซิมแปนซี หนึ่งปี และสำหรับทารกมนุษย์หลายปีการเล่นเป็นหนทางซึ่งกิจกรรมสัญชาตญาณเหล่านี้ได้ถูกนำไปปฏิบัติและทำให้สมบูรณ์ขึ้น กรูส กล่าวว่า "สัตว์ไม่อาจถูกกล่าวได้ว่ามันเล่นเพราะมันยังเล็กและขี้เล่น แต่เนื่องจากมันมีระยะเวลาของความเป็นเด็กเพื่อจะเล่น"

เรียกชื่อทฤษฎีนี้ว่า การเตรียมตัวเนื่องจาก ในความคิดของเจ้าของทฤษฎีนี้การเล่นเป็นการเตรียมตัวในสองด้าน คือ โดยทั่วไปการเล่นจะเกี่ยวข้องกับกาปฏิบัติของทักษะทางร่างกายและการประสานงาน ซึ่งเป็นการสามารถใช้ตัวเองทางด้านร่างกาย และเป็นไปโดยเฉพาะมากขึ้น การเล่นช่วยทำให้เกิดการปฏิบัติทดลองในบทบาทหน้าที่ซึ่งสัตว์และเด็กเล็ก ๆ จะต้องกระทำต่อไปเมื่อเติบโตขึ้น ท่านผู้นี้ยังได้ศึกษาการเล่นของเด็กที่เป็นเชิงสัญลักษณ์ทางจินตนาการกล่าวคือ ในการเล่นเช่นนั้น เด็ก ๆ จะนำเอาวัตถุที่อยู่ในชีวิตประจำวันซึ่งอาจเป็นเก้าอี้ โต๊ะ และอื่น ๆ มาทำเป็นสิ่งต่าง ๆ แล้วแต่เขาจะเกิดจินตนาการ ตัวอย่างเช่นในการสร้างสิ่งแวดล้อม เด็กจะสมมติให้สิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นเรือบิน เรือ โรงเรือน และอื่น ๆ

Groos และ Moore (1954) เห็นว่าแม้ว่าเด็กจะสามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่เป็จริงกับสิ่งสมมติในการเล่นเช่นนั้น แต่เด็กก็ยังคงมีความคิดหลอกลวงตนเองว่าสิ่งที่สมมตินั้นเป็นจริง ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าการถูกหลอกให้รู้สึกเช่นนั้น ทำให้เด็กเกิดความอิสระมากกว่าด้วยการคงสิ่งนี้ไว้ เด็กจะจินตนาการไปได้ทุกอย่างตามที่ตนต้องการสำหรับกรูส ส่วนประกอบที่อยู่ในการเล่นเชิงสัญลักษณ์ของเด็ก คือสาระสำคัญของศิลปะที่แสดงออกทางภาพและการแสดงละครและภาพลวงตา คืออิสระที่เกิดขึ้นซึ่งสะท้อนให้เห็นการแสดงจินตนาการและความสนุกสนานที่เด็กได้รับ

5.3.4 ทฤษฎีการกระทำตามซ้ำ ๆ ตามขั้นตอนวิวัฒนาการ

(The recapitulation theory)

Stanley Hall (1908) นักจิตวิทยาคนสำคัญ มีความเห็นว่า เกมที่เด็กเล่นจะมีลำดับของขั้นอายุขึ้นเหล่านี้จะมีลำดับขั้นเหมือนกับระยะเวลาของวิวัฒนาการ คือ ในการเล่นเด็ก ๆ จะกระทำตามสิ่งที่บรรพบุรุษได้กระทำมาแล้วในอดีต เช่น ทารกที่คลาน

สะท้อนให้เห็นที่มาเบื้องต้นของคนเมื่อคลานสี่ขาเด็กอายุ 6 ขวบ ชอบเล่นสกปรกกับโคลน และคลานเข้ากล่องหรือช่องต่าง ๆ แสดงถึงประสบการณ์ของความเคยชิน ที่อยู่ ถ้าเด็ก 9 ขวบ เล่นแบบบินเตียนแดงแสดงถึงลักษณะของการเป็นผู้แสวงการล่าสัตว์ และนักรบ หน้าที่ของการเล่น คือ การปล่อยให้เด็กอิสระจากพฤติกรรมดั้งเดิมที่เขายังคงมีติดอยู่จากบรรพบุรุษ จากการเล่นเด็กจะสามารถสลัดสิ่งเหล่านี้และก้าวหน้าไปสู่ขั้นสูงสุดต่อไปของวิวัฒนาการทางสังคมซึ่งเขาเป็นสมาชิกอยู่

จากการสังเกตประจำวันแสดงให้เห็นว่า เด็กในสังคมเกือบทั่วไปของโลกปัจจุบันนี้เข้าไปอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมในช่วงอายุที่น้อยกว่าที่ทฤษฎีนี้กล่าวถึง ตัวอย่าง เช่น เด็กหญิงเล็ก ๆ ก็จะมีโอกาสเช่นเดียวกับเด็กชายเล็ก ๆ ในการที่จะเล่นขั้บรถ ขั้บรถไฟและรถเมลล์คอมพิวเตอร์ ตั้งแต่อยู่ในวัยก่อนอนุบาลได้เตือนสังเกตเห็นว่าการเล่น ส่วนมากของเด็กชายมีลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรมที่ล่าหลัง (primitive) มากกว่าเด็กหญิง ดังเช่นตัวอย่าง ในการเล่นมวยปล้ำ การตกปลา การเลี้ยงกบ การไล่จับ ฯลฯ คุณค่าที่เด็กชายได้ก็คือความทรหด ความกล้าหาญ และความซื่อสัตย์

5.3.5 ทฤษฎีการเล่นเชิงปลดปล่อยอารมณ์ (The eartharsis theory of play)

Freud นักจิตวิทยาวิเคราะห์คนสำคัญได้ให้ความสนใจในเรื่องการเล่นของเด็กในฐานะที่เป็นการแสดงออกทางด้านชีวิตเชิงอารมณ์ของเด็กและอาจใช้เป็นสัญญาณเตือนภัยต่อปัญหาทางอารมณ์ของเด็ก ตัวอย่างเช่นเห็นว่าการเล่นขั้บ ๆ กับคำหรือวลีของเด็กเกิดขึ้นเพราะเป็นสัญญาณที่บังคับเด็กให้ทดลองความสามารถของตนในการอธิบายความต้องการของเด็กที่จะเล่นเกมขั้บ ๆ หรือได้ฟังนิทานเรื่องเด็วกันซึ่งแสดงขั้บแล้วขั้บอีก ฟรอยด์ กล่าวว่า เป็นไปโดยหลักของความพอใจ และความสนุกสนานจากการได้ยีนสิ่งพูดขั้บ หรือการกระทำขั้บ และยังมีถือเป็นการแสดงความคิดอีกด้วย และฟรอยด์ กล่าวต่อไปว่าการทำขั้บ ๆ ได้ให้ความแน่ใจแก่เด็กว่าโลกที่เขาอาศัยอยู่นั้นมีความมั่นคง และเขาเห็นว่าด้วยการเล่นแบบฝันเฟื่องและมีจินตนาการ เด็กจะต้องพยายามเป็นผู้ควบคุมประสบการณ์ในสิ่งที่เขาพบแล้วหรือกำลังพบว่า ให้ความเจ็บปวดต่อจิตใจและอารมณ์ของเขา การเล่นขั้บในสิ่งที่ให้ความเจ็บปวดแก่เขาทางอารมณ์จะช่วยทำให้เขาเกิดความเข้มแข็งขึ้นและเป็นตัวของเขาเองมากขึ้นด้วย

ส่วนนักจิตวิทยาวิเคราะห์คนสำคัญอีกท่านหนึ่งคือ Erikson ก็เห็นสอดคล้องกันกับฟรอยด์ ในความสำคัญของการเล่นแบบจินตนาการ ซึ่งช่วยให้เด็กสามารถจัดการกับประสบการณ์ที่เจ็บปวดทางอารมณ์ได้ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ความคิดของนักจิตวิทยาวิเคราะห์สองท่านนี้นำไปสู่รากฐานของการบำบัดปัญหาอารมณ์ของเด็กด้วยการเล่นโดยพิจารณาว่า การเล่นเป็นวิถีทางโดยธรรมชาติที่เด็กสามารถแสดงความรู้สึกของตนออกมาได้อย่างเปิดเผย ขณะที่ฟรอยด์ ย้ำการทำซ้ำพฤติกรรมในการเล่นของเด็ก อีริคสัน ก็จะเน้นในเรื่องความเข้มแข็งในตน (ego strength) ซึ่งเด็กจะได้จากการเล่นด้วย การเล่นนี้เด็กจะค่อย ๆ สามารถจัดการและควบคุมกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัญหากับตัวเขาได้ อีริคสัน ได้ให้ความสำคัญทางสังคมของการเล่นเป็นอย่างมาก เขาเห็นว่าด้วยการเล่นเท่านั้น เด็กจึงจะสามารถพบโลกที่เป็นจริงที่เขาต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าทฤษฎีการเล่นเชิงปลดปล่อยอารมณ์นั้นมีความเชื่อว่าการเล่นเป็นการระบายออกตามธรรมชาติของเด็ก และเป็นสิ่งรองรับสำคัญต่อปัญหาต่าง ๆ ทางอารมณ์การให้การบำบัดต่อเด็กที่มีปัญหาทางบุคลิกภาพ และอารมณ์ด้วยการเล่น จะมีคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อการช่วยเหลือเด็กในลักษณะเช่นนี้ในการเล่นเด็กมีโอกาสได้ระบายสิ่งที่ตนวิตกกังวล และความเครียดทางอารมณ์ออกได้อย่างอิสระการเล่นทั้งที่เป็นแบบซึ่งผู้ใหญ่เฝ้าทางให้หรือไม่เฝ้าทางให้ จะช่วยผ่อนคลายความกดดันทางอารมณ์ให้แก่เด็ก การบำบัดเด็กด้วยการเล่นจะทำให้เด็กได้มีโอกาสเป็นตัวของเขาเอง ได้แสดงออกถึงความต้องการของเขาโดยไม่ต้องรู้สึกผิดตลอดจนค่อย เรียงวิธีการเล่นแสดงออกถึงความรู้สึก และความต้องการเหล่านั้นออกมาได้อย่างเหมาะสม

5.3.6 ทฤษฎีการเล่นเชิงให้ความสุข (The enjoyment or hedonic theory)

ผู้ให้แนวความคิดทฤษฎีนี้ก็คือ Hurlock ให้คำนิยามการเล่นว่าเป็นสิ่งซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมอะไรก็ตามที่กระทำแล้วให้มีความสุขความพอใจ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าผลสุดท้ายที่ได้รับว่าจะเป็นอย่างไร ผู้เล่นจะทำสิ่งนี้ด้วยความเต็มใจปราศจากการถูกบังคับจากแรงบังคับใด ๆ ภายนอกบุคคลจะเล่นเพื่อความสนุกสนานความเพลิดเพลินจากการเล่นโดยไม่มีแรงเร้าอื่น การเล่นจึงแตกต่างไปจากงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่ความสุขความพอใจ อาจจะมีได้เช่นกันว่าบางครั้งกิจกรรมการเล่นถูกกำหนด

ทิศทางให้ไปสู่เป้าประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่าการสนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น ในการแข่งขันเกมกีฬา เมื่อนั้นการแข่งขันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเล่นที่มีลักษณะเป็นการทำงานทันที

ในการพัฒนาเด็กทางด้านกายภาพการเล่นมีความจำเป็นยิ่งที่ช่วยให้เด็กพัฒนากล้ามเนื้ออย่างเหมาะสมและออกกำลังส่วนต่าง ๆ ทั้งหมดของร่างกาย การเล่นที่เด็กมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจะทำให้หน้าทีเป็นการระบายพลังส่วนเกิน ซึ่งถ้าเก็บไว้โดยไม่ใช่หรือเก็บไว้จนเสียความสมดุล ก็จะทำให้เด็กนั้นเครียดและอยู่ไม่เป็นสุขถ้าไม่มีการเล่น โดยเฉพาะการเล่นกับเด็กอื่น ๆ แทนการเล่นกับผู้ใหญ่แล้วเด็กก็อาจจะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและมีลักษณะข่มขู่ผู้อื่นได้ จากการที่เด็กได้ศึกษาการเล่นกับเด็กอื่น ๆ เขาเริ่มที่จะเรียนรู้การมีส่วนร่วม รู้จักให้และให้ความร่วมมือกับผู้อื่นในที่สุดเด็กก็จะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่กลมกลืนได้กับกลุ่ม

ในทฤษฎีการเล่นที่กล่าวมาให้มีความสุขความเพลิดเพลินนี้ นอกจากจะชี้ให้เห็นความสำคัญของการเล่นในแง่ของพฤติกรรมทางสังคมแล้ว ยังชี้ให้เห็นคุณค่าของการเล่นในแง่ของการเรียนรู้ การบำบัดและการฝึกอบรมเด็กทางด้านจริยธรรมอีกด้วย การเล่นในทฤษฎีดังกล่าวจึงถือเป็น กิจกรรมที่สร้างสรรค์ก่อให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินในตัวของการกระทำนั้น ๆ เอง

5.3.7 ทฤษฎีการเล่นเชิงสังคม (The social significance play theory)

อีริคสัน ได้กล่าวถึงความสำคัญทางสังคมของการเล่น ในการเล่นเด็กจะพบโลกที่เขาต้องมีส่วนร่วมกับผู้อื่น เป็นที่สังเกตว่าในการเล่นของกลุ่มเด็ก เด็กมักแสดงบทบาทของผู้ใหญ่ หรือถ้าเล่นเองคนเดียวก็อาจแสดงบทบาทหลายอย่างที่เสริมกัน เช่น อาจเล่นได้เป็นครูและนักเรียน และพ่อแม่ หรืออาจสร้างเงื่อนโซจินตนาการพร้อมกับให้ชื่อเสียงและกำหนดบทบาทให้เสร็จพร้อมกับมีอีกบทบาทหนึ่งสำหรับตัวเองที่จะเล่น

ในการเล่นเช่นนั้นจะมีสาระทั้งความเป็นอิสระและการควบคุม เด็กเป็นอิสระที่จะเล่นบทบาทอะไรก็ได้ตนต้องการ แต่เมื่อรับบทบาทนั้นแล้วเขาก็จะต้องถูกควบคุมโดยพฤติกรรมที่เหมาะสมซึ่งเขาต้องแสดงในบทบาทนั้น อาจมีบางครั้งที่เด็กเบื่อการเล่น

บทบาทต่าง ๆ และต้องเปลี่ยนพฤติกรรมไปมาให้เหมาะสมเมื่อนั้นเด็กก็จะไม่เล่นอีกต่อไป แต่กลับทำพฤติกรรมอื่นที่แปลก ๆ อีกต่อไปอย่างมีอิสระ

ในระยะต้น ๆ ของชีวิตเด็กจะใช้ตัวเด็กคนอื่นซึ่งไม่ใช่ฐานะบุคคล แต่ในฐานะคล้ายเป็นสิ่งของ เช่น เอาไว้ดึง พลิก ทบ ตี บังคับ ฯลฯ ต่อมาเมื่อเด็กสองคน เกิดความคิดที่จะแสดงบทบาทต่อกัน ตัวอย่างบทบาทพ่อแม่เด็กแต่ละคนก็จะถูกกำหนดให้แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อบทบาทของตนและคาดหวังว่าเด็กผู้เป็นเพื่อนจะแสดงบทบาทที่เหมาะสมต่อตนด้วยกล่าวคือ การเล่นของเด็กในระยะต่อมาจะถูกจัดระบบโดยการคำนึงถึงผู้อื่น เด็กเริ่มเห็นความสำคัญของบทบาทต่าง ๆ และการสวมบทบาทนั้น ๆ ในองค์กรของสังคมในภาพหรือความคิดที่เกี่ยวกับตนเองพัฒนาขึ้นจากการมีโอกาสได้เล่นเกม และบทบาทต่าง ๆ เหล่านี้เพราะการเล่นช่วยให้เด็กเห็นว่าคนอื่น ๆ ที่เขาเกี่ยวข้องกับนั้นไม่เหมือนกับเขา และจำเป็นที่เขาจะต้องกระทำตนให้เหมาะสมกับบทบาทที่เขาได้รับการเล่นที่ถูกจัดระบบของเด็กที่เริ่มโตขึ้นนี้ จึงมีความสำคัญในเชิงสังคมซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาอย่างสำคัญในด้านทักษะทางสังคมและบุคลิกภาพของเด็กไปด้วย

5.3.8 ทฤษฎีการเล่นเชิงรู้คิด (The cognitive of play)

มีแนวคิดที่เกี่ยวกับการเล่นซึ่งอาศัยทฤษฎีการรู้คิดมาอธิบายด้วยกล่าวคือ การเล่นเป็นการกระทำที่ถือเป็นผลรวมของพฤติกรรมทั้งหมดของเด็กในการเล่น เด็กจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เขาเข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัวเสียก่อน แล้วจึงนำข้อมูลต่าง ๆ ที่เขารู้และเข้าใจนั้นไปเก็บสะสมไว้ในโครงการรู้คิดหรือสติปัญญา เพื่อให้มีการปรับขยายโครงสร้างเดิมให้กว้างขวางขึ้น ซึ่งนับเป็นการเตรียมพร้อมที่จะรับการเรียนรู้ในขั้นสูงต่อไป Piaget นักจิตวิทยาคนสำคัญชาวสวิสได้ถือว่า การเล่นเป็นส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของการพัฒนาการรู้คิดที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญและต่อเนื่องกัน

เพ็ญเจท์ อธิบายว่าการเล่นเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาสติปัญญา

การเล่นเป็นการกระทำและการคิดที่ผู้เล่นมีความพอใจ ถือเป็นกิจกรรมที่เกิดจากตัวผู้เล่นเป็นผู้กำหนดเองมากกว่าได้รับอิทธิพลโดยตรงจากสิ่งแวดล้อมลักษณะของการเล่นที่ให้ความพอใจ นอกจากนั้นการเล่นของกลุ่มทฤษฎีการรู้คิดยังได้รับการอธิบายต่อไปอีกว่าจะพัฒนาไปตามลำดับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กต่อเนื่องกันไปตามลำดับไม่สลับซับซ้อนกล่าวคือ เมื่อพัฒนาการขั้นต้นเกิดความสมดุลย์แล้วก็จะเป็พื้นฐานให้เกิดการพัฒนาก้าวไปสู่ขั้นต่อ ๆ ไป และพัฒนาการ

แต่ละชั้นจะแสดงให้เห็นการจัดระบบความคิดและลักษณะพฤติกรรมในช่วงระยะเวลานั้น ๆ

กล่าวโดยสรุปคือ ทฤษฎีการเล่นเชิงรู้คิดอธิบายลำดับขั้นของพัฒนาการเล่น โดยเริ่มจากขั้นการเล่นที่เด็กต้องอาศัยประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวลักษณะการเล่นแสดงออกโดยพฤติกรรมที่มีการเคลื่อนไหว เด็กผู้เล่นจะใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ในการรับรู้และมีการกระทำหรือการเล่นนั้นซ้ำ ๆ โดยไม่รู้จักรู้เห็นเห็นหรือเบื่อหน่าย ขั้นต่อมาก็คือขั้นการเล่นที่เด็กรู้จักใช้สัญลักษณ์กล่าวคือในขั้นนี้เด็กจะเริ่มรู้จักใช้ความคิดมโนภาพและจินตนาการมาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเล่นของตน ภาษาเป็นสื่อสำคัญในการแสดงความต้องการการเล่นที่มีการสมมติจะสร้างความพอใจให้แก่เด็กเป็นอย่างมาก ขั้นถัดมาคือ ขั้นการเล่นที่สื่อความคิดความเข้าใจการเล่นส่วนใหญ่จะประกอบด้วย กฎเกณฑ์และการดำเนิน วิธีการเล่นต่าง ๆ โดยมีการใช้หลักเหตุผลเป็นสำคัญ มีการคิดถึงเหตุผลและความเป็นไปได้ในสิ่งที่ตนเองเล่น รู้จักสื่อความคิดของตนให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจการเล่น จะมีลักษณะเลียนแบบตามความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

รัชนี้ ลาชโรซัน (2522) ได้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่นไว้ดังต่อไปนี้

1) ทฤษฎีแห่งวิวัฒนาการ (Recapitulation Theory)

การเล่นเป็นการกระทำที่เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกคน เช่นเดียวกับลูกแมวจะต้องเล่น แต่การเล่นของเด็กแต่ละคนและแต่ละวัยมีลักษณะต่างกัน

2) ทฤษฎีพลังเหลือหรือพลังส่วนเกิน (Surplus energy Theory)

การเล่นเป็นผลของการสะสมของแรงงานส่วนเกิน ของร่างกายซึ่งจะต้องมีการระบายออก

3) ทฤษฎีสันทนาการ (Recreation Theory)

การเล่นเป็นการกระทำเพื่อปลดปล่อยความตึงเครียดของร่างกาย ทำให้ร่างกายเกิดผ่อนคลายและสบาย

4) ทฤษฎีแห่งการเตรียมชีวิต (Preparatory Theory)

การเล่นคือ การเตรียมการสำหรับชีวิตและการทำงานในอนาคตของเด็ก การเล่นสมมุติต่าง ๆ ของ เด็กจะเป็นการฝึกฝนบทบาทในอนาคต

นอกจากนี้ประภาพรรณ สุวรรณสุข (2525) เดโซ ส่วนานนท์ (2514) และสมประสงค์ ปิ่นจินดา น้อมฤดี จงพยุหะ และศิริรัตน์ เจริญศักดิ์ (2516) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเล่นที่สอดคล้องกัน สรุปได้ดังนี้

1) ทฤษฎีพลังงานเหลือใช้ (Surplus Energy Theory)

Karl Gross ได้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้นโดยอาศัยแนวคิดเบื้องต้น จาก Aristotle โดยเชื่อว่า อินทรีย์จะใช้พลังงานไปประกอบกิจกรรมเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ได้แก่การทำงาน หรือเพื่อประกอบกิจกรรมที่ไม่มีเป้าหมายได้แก่ การเล่น แต่การเล่นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ อินทรีย์มีพลังงานเหลือใช้จากการประกอบการทำงานแล้ว โดยอินทรีย์จะต้องใช้พลังงานในการทำงานก่อนแล้วจึงนำพลังงานที่เหลือมาใช้ในการเล่น

2) ทฤษฎีการผ่อนคลาย (Relaxation Theory) Patric

ได้พัฒนาทฤษฎีนี้โดยอาศัยแนวความคิดที่ว่า การเล่นนั้นเพื่อสนองความต้องการที่จะผ่อนคลาย ความเครียดทางอารมณ์ เพราะกิจกรรมการงานปัจจุบันต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและมี การแบ่งปันกันจึงทำให้เกิดความเครียด

3) ทฤษฎีการกระทำซ้ำ (Recapitulation Theory)

Dawin มีแนวคิดที่เชื่อว่า มนุษย์วิวัฒนาการมาจากสัตว์เซลล์เดียวจากแนวคิดนี้ทำให้มนุษย์ถือว่าการ เล่นเป็นมรดกที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของมนุษย์ เช่น การที่เด็กเล่นน้ำนั้นถือว่าการบรรพบุรุษ ของมนุษย์มาจากทะเล การเล่นดินเล่นทรายของเด็กนั้นเป็นการแสดงถึงการขึ้นฝั่งครั้งแรก ของบรรพบุรุษ เป็นต้น

4) ทฤษฎีการเล่นโดยสัญชาตญาณ (Instinct Practione

Theory) Karl Gross มีความเชื่อว่า สัตว์มักจะเล่นเพื่อเตรียมตัวสำหรับชีวิตในอนาคต เป็นลักษณะของสัญชาตญาณเพื่อที่จะฝึกให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสัตว์ บางชนิดที่ต้องการเป็นอิสระจากแม่ทันทีที่เกิดจากแนวคิดนี้จึงถือว่าประสบการณ์ในการเล่น นั้นจะมีผลต่อชีวิตในอนาคตของเด็ก

จากการศึกษาทฤษฎีการเล่นของเด็กตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการเล่นแต่ละทฤษฎีก็จะดึงเอาด้านใดด้านหนึ่งมากแล้วและยึดเอาข้อมูล ด้านนั้นเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอธิบายเรื่องการเล่น ซึ่งเมื่อสังเคราะห์เนื้อหาแต่ละทฤษฎี เข้าด้วยกันแล้ว ก็จะพบว่ามียุทธศาสตร์หลายอย่างที่เสริมซึ่งกันและกัน

การเล่นเป็นหนทางหรือวิธีการที่เด็กใช้เพื่อติดต่อสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของตน ด้วยการเล่นเด็กสามารถบุกเบิกและทดลองและเรียนรู้ที่จะได้มาซึ่งทักษะในการใช้ร่างกายของตนและจัดการกับวัตถุต่าง ๆ ทั้งยังสามารถสัมพันธ์ตนเองกับทั้งสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ต่าง ๆ อย่างไรก็ตามเพื่อให้การติดต่อกับสภาพแวดล้อมเป็นไปอย่างดีหรือเกิดผลสำเร็จจะต้องอาศัยเงื่อนไขบางอย่างบางประการ เงื่อนไขเหล่านี้ก็ได้แก่การออกกำลังกายและมีกิจกรรมภายหลังจากที่ต้องอยู่เพียงในบ้านและโรงเรียน (เข้าอยู่ในทฤษฎีการใช้พลังงานเกินมีการฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ ในทักษะที่เหมาะสมต่าง ๆ ขณะที่ระบบประสาทกล้ามเนื้อเข้าสู่วิวภาวะ (เข้าอยู่ในทฤษฎีการปฏิบัติและเตรียมตัวของกรูส) การแสดงประสบการณ์ทางอารมณ์ออกด้วยการกระทำ (เข้าอยู่ในทฤษฎีการเล่นเชิงจิตวิทยาวิเคราะห์ของฟรอยด์) ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ (เข้าอยู่ในทฤษฎีการเล่นเชิงรู้คิดของเพียเจต์) และความสามารถในการจัดการกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม (เข้าอยู่ในทฤษฎีการเล่นเชิงสังคมของอีริคสัน) กล่าวโดยย่อ การเล่นได้ให้ทางที่สำคัญหลาย ๆ อย่างซึ่งเด็กมีโอกาสดำเนินงานทั้งหมดคือ ทั้งทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจริยธรรม

ในสาระสำคัญของการเล่นการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ตนการกระทำโดยธรรมชาติการหมกมุ่นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความสนุกสนานและความเพลิดเพลินใจรวมกันเป็นอาณาจักรของความเป็นเด็กสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ผู้ใหญ่คงจะได้สังเกตเห็นและยอมรับตัวอย่างเช่น ระหว่างที่เด็กอยู่ในการเล่นที่สร้างสรรค์หรือหมกมุ่นอยู่ในงานอดิเรกที่เขาเล่นหรือขณะที่เขาเล่นกับผู้อื่นและเล่นกับตนเองทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้ได้ให้ข้อคิดว่าการเล่นจะมีวัตถุประสงค์อยู่ภายในตัวของมันเองหากเด็กไม่ได้ตระหนักในสิ่งนี้ แต่ถ้าเมื่อใดเด็กเกิดตระหนักเรื่องนั้นขึ้นหรือผู้ใหญ่เห็นว่าการเล่นควรเป็นแบบที่ควรจะให้การฝึกอบรม เมื่อนั้นสาระสำคัญของการเล่นจะหมดไปทันที

5.4 ความสามารถในการเล่นของเด็กอนุบาล

เด็กแต่ละคนย่อมมีความสามารถที่แตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน แม้แต่การเล่นก็เช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าเด็กมีความสามารถในการเล่นที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งสาเหตุของความแตกต่างนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้ (ละออ ชติกร 2525)

5.4.1 ลักษณะเฉพาะตัว ความสามารถเฉพาะตัวของเด็กจะสังเกตได้จาก จังหวะเคลื่อนไหวในตัวที่แตกต่างกัน เด็กบางคนเราเห็นว่าเป็นคนรวดเร็วคล่องแคล่วไปเสีย ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเล่น แต่เด็กบางคนหาเป็นเช่นนั้นไม่ ดังนั้นครูมีความ จำเป็นจะต้องสังเกตต่อกับกิริยาในการเล่นของเขาอย่างถี่ถ้วนและจงปล่อยให้เด็กได้ เล่นไป ตามแบบหรือวิธีการของเขา โดยไม่รบกวนและเร่งเร้า

5.4.2 วุฒิภาวะทางกาย วุฒิภาวะทางกายของเด็กแตกต่างกัน เมื่อมีอายุ แตกต่างกันนั้นจะสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น เด็กอายุ 3 ขวบ จะไม่สามารถยกเก้าอี้หนึ่ง ของตนเองไปยังที่อื่นได้คล่องแคล่วและรวดเร็วเท่ากับเด็ก 5 ขวบ เป็นต้น นอกจากความ แตกต่างกันโดยอายุแล้ว ควรจะได้ทราบส่วนละเอียดกว่านี้ คือ เด็กอายุไล่เลี่ยกันหรือเท่า กัน มีวุฒิภาวะทางกายแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยภาวะหรือลักษณะธรรมชาติในตัวของ เด็กแต่ละคน เช่น เด็กที่เจ็บป่วยอยู่เสมอกับเด็กที่อ้วนเกินไป ย่อมจะมีความสามารถในการ เล่นหรือการทำกิจกรรมทั้งหลายแตกต่างกันไปด้วย

5.4.3 ประสบการณ์ ประสบการณ์ต่าง ๆ ของเด็กขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม อันสำคัญ คือ ภาวะทุกประการในครอบครัวของเด็กตั้งแต่ฐานะทางเศรษฐกิจ จำนวนบุคคลใน ครอบครัว การศึกษา และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของครอบครัว เด็กที่พ่อแม่พาออกนอกบ้านเด็ก ที่มีโอกาสได้พบกับคนอื่น ๆ มีเพื่อนเล่นด้วย พ่อแม่ชื่อของเล่นที่มีคุณค่าให้เล่นหรือมีคนหลาย คนในครอบครัวที่จะเล่นด้วย ย่อมมีประสบการณ์และความเคยชินต่อการเล่นมากกว่าเด็กที่มี ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ได้ พ่อแม่ไม่มีเวลาจะพูดคุยหรือตอบปัญหา ครอบครัวที่พ่อแม่แยกกันอยู่ รวมทั้งการเป็นเด็กคนเดียวของครอบครัว

5.4.4 ระดับสติปัญญา ระดับสติปัญญาของเด็กจะแสดงออกให้เราเห็นใน การเล่นมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาในการเล่น เช่น เด็กบางคน จะเป็นผู้เสนอแนะแนวในการเล่นและปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการเล่นของเขาให้สนุกขึ้นอยู่ ตลอดเวลา แต่เด็กบางคนเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจากการเล่น เขาจะลุกเดินหนีออกไปเป็นต้น

5. 5 กิจกรรมการเล่น กิจกรรมการเล่นแบ่งออกเป็นหลายรูปแบบ
ตามแนวคิดของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

Spodek (1972) มีความเชื่อว่า กิจกรรมการเล่นเพื่อการศึกษา
ถ้าครูสามารถนำมาใช้กับการเรียนการสอนของเด็กได้อย่างเหมาะสมแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อการ
พัฒนาของเด็กมาก โดยแบ่งกิจกรรมการเล่นเพื่อการศึกษาออกเป็น 4 แบบ คือ

5.5.1 การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส (Manipulative play)

5.5.2 การเล่นออกกำลังกาย (Physical play)

5.5.3 การเล่นแสดงบทบาทสมมติ (Dramatic play)

5.5.4 การเล่นเกมต่าง ๆ (Games)

5.5.1 การเล่นเครื่องเล่นแบบสัมผัส เกี่ยวกับการสังเกตเปรียบเทียบ
หาความสัมพันธ์ของสิ่งของ จัดเรียงลำดับและขนาดสิ่งของให้ถูกที่ ดังเช่น อุปกรณ์การเล่น
เกี่ยวกับขนาดขนาดและน้ำหนักของลูกตุ้มและแท่งไม้ มอนเตสซอรี จัดสร้างไว้เป็นต้น การ
เล่นแบบสัมผัสมีหลายอย่าง ได้แก่

1) เล่นภาพตัดต่อ (Puzzles) ต่าง ๆ

2) เล่นกระดานปักหมุด (Parquetry Block and Pegboard)

3) เล่นเกี่ยวกับการก่อสร้าง (Constructive Materials)

4) เล่นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ (Science Materials) เช่น

กล่องบรรจุ แบตเตอรี่ หลอดไฟ สายไฟ แม่เหล็กกับสารแม่เหล็ก น้ำกับวัสดุที่จมและลอย
น้ำได้ รวมทั้งการทดลองง่าย ๆ ทางวิทยาศาสตร์

5) เล่นกับอุปกรณ์คณิตศาสตร์ เช่น การจัดสิ่งของที่เท่ากัน เข้าชุดกัน
ตลอดจนเล่นเกี่ยวกับเครื่องตวงวัด

6) เล่นกับอุปกรณ์ของมอนเตสซอรี

7) เล่นกับเครื่องเล่นสัมผัสชนิดอื่น ๆ ที่ครูประดิษฐ์ขึ้น

8) เล่นกับเครื่องเล่นแบบสัมผัสตามธรรมชาติ (Manipulative
Play with Materials) เช่น ทราย น้ำ

5.5.2 การเล่นออกก่าลังกาย มักจะเกี่ยวข้องกับการออกก่าลังกาย และการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ เช่น การวิ่ง กระโดด ที่จักรยาน ฯลฯ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนทักษะทางกาย ซึ่งการเล่นแบบนี้มีลักษณะการแสดงบทบาทสมมุติด้วย การเล่นออกก่าลังกาย ได้แก่ การเล่นต่อไปนี้

1) การเล่นกลางแจ้ง (Outdoor Play) เช่น การปีน วิ่ง กระโดด ขุด โดยมีอุปกรณ์ประกอบ เช่น เครื่องเล่นสนามต่าง ๆ อันได้แก่ ไม้ลื่น ขึงเข้าที่ป็นปาย เชือกกระโดด

2) การเล่นในร่ม (Indoor Play) กิจกรรมกลางแจ้งบางอย่างอาจเล่นในร่มได้แล้วแต่สถานที่บริเวณโรงเรียน นอกจากนี้ก็มีของเล่นที่มีล้อลากมุมบ้าน

3) การเล่นแท่งไม้ก่อสร้าง (Block Play) การเล่นชนิดนี้อาจนับรวมเป็นพวกการเล่นออกก่าลังกาย หรือเล่นบทบาทสมมุติก็ได้ ซึ่งมีทั้งไม้ขนาดใหญ่ (Holl blocks) และขนาดเล็ก (unit blocks) เด็กสามารถเป็นบ้านหรือเวทีละครก็ได้

การเล่นชนิดนี้จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นขึ้นอยู่กับการจัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ และเวลา ของครู

5.5.3 การเล่นแสดงบทบาทสมมุติ เป็นการเล่นที่มักจะเกี่ยวข้องกับการประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเด็ก เช่น การเล่นสมมุติเกี่ยวกับบุคคลในบ้าน ซึ่งอาจจะจัดสถานที่เป็นมุมบ้านหาอุปกรณ์ คอยแนะนำหรือร่วมเล่นกับเด็กบ้าง การแนะนำของครูอาจแนะนำโดยหาหนังสือให้เด็กดู ฉายภาพยนตร์ พาไปเที่ยว เพื่อเป็นการให้แนวคิดแก่เด็ก

5.5.4 การเล่นเกมต่าง ๆ แตกต่างจากการเล่นใน 3 แบบดังกล่าวมาแล้ว การเล่นเกมนั้นมักจะต้องมีกติกา กฎเกณฑ์ที่ไม่เหมาะสมกับเด็กเล็ก นอกเสียจากจะเป็นเกมง่าย ๆ ไม่มีกติกาซับซ้อนและครูต้องคอยสอนให้ เกมบางอย่างต้องอาศัยการตัดสินใจ บางอย่างต้องอาศัยการออกก่าลังกาย และเกมบางอย่างต้องใช้อุปกรณ์ประกอบเช่น ลูกบอล ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้เล่นเกมได้หลายอย่าง

Kolumbus Elinor Schulman (อ้างถึงใน วาสี ประุงสิงห์ 2524)

แบ่งกิจกรรมการเล่นของเด็กออกเป็น 11 ชนิดคือ

- 1) การเล่นเสรี (Free Play)
- 2) การเล่นแสดงบทบาทสมมติ (Dramatic Play)
- 3) การเล่นต่อแท่งไม้ (Blocks)
- 4) การเล่นกับทราย น้ำ และโคลน (Sand, Water, Mud)
- 5) เล่นกับงานศิลปะและการฝีมือ (Arts and Crafts) เช่นการเล่นกับสี (ทึบ หยอด เท เป่า วาดระบายด้วยสี) เล่นกับงานกระดาษ เช่น ตัด ฉีก ปะ ปั้น ประดิษฐ์ และก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ

6) ดนตรีและการเคลื่อนไหว (Music and Movement) เช่น ร้องเพลง ทำตามจังหวะ

7) ภาษา (Language) เช่น ท่องคำคล้องจอง เล่านิทาน อ่านหนังสือภาพต่าง ๆ แสดงบทบาทสมมติต่าง ๆ

8) วิทยาศาสตร์ (Science) เช่น ให้อุปกรณ์ เลี้ยงสัตว์ สังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทดลอง ฯลฯ

9) คณิตศาสตร์ เกี่ยวกับเวลา ขนาด จำนวนนับ สังเกตเปรียบเทียบสิ่งของ รู้จักตัวเลข

10) สังคมศึกษา (Social Studies) เช่น ให้อุปกรณ์ วาดภาพ สันทนาการเกี่ยวกับเรื่องของตนเอง ครอบครัว สังคม ฯลฯ

11) เกมต่าง ๆ (Games) เช่น เกมเกี่ยวกับเครื่องเล่นแบบสัมผัส สิ่งก่อสร้าง เกมฝึกสมอง เกมฝึกออกกำลังกาย เกมเกี่ยวกับภาษา และเกมพิเศษต่าง ๆ ฯลฯ

นอกจากนี้แล้ว Kolumbus (1979) ได้แบ่งชนิดของการเล่นออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การเล่นอย่างอิสระ (Free Play) และการเล่นสมมติ (Dramatic Play)

1) การเล่นอย่างอิสระ

การเล่นอิสระเป็นช่วงเวลาที่เด็กจะได้มีโอกาส เล่นทั้งภายในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ซึ่งเด็กควรมีอิสระในการเลือกเล่นตามลำพัง หรือเล่นเป็นกลุ่ม ครูควรจัดอุปกรณ์และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กได้เลือกเล่นตามที่เขาสนใจ พอใจ และควรได้รับอิสรภาพในการเลือกกิจกรรมหรือเปลี่ยนกิจกรรมได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากครู

กิจกรรมการเล่นที่ครูควรจัดขึ้นอาจเป็นมุมต่าง ๆ เช่น มุมบ้าน มุมอิฐบล็อก กิจกรรมทางศิลปะต่าง ๆ มุมสำหรับเล่นเกม เครื่องเล่นสนามต่าง ๆ ครูควรหาเวลาส่งเสริม ให้เด็กสนใจกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยเลือกเวลาที่เด็กอยู่ร่วมกันเช่น ในช่วงสนทนาตอนเช้าโดย ครูอาจเสนอแนะว่าเด็กควรจะทำอะไรบ้างในช่วงที่เด็กอยู่ร่วมกันเช่น ในช่วงโมงสนทนาตอนเช้า โดยครูอาจเสนอแนะว่าเด็กควรทำอะไรบ้างในช่วงที่เด็กจะเล่นอย่างอิสระครูควรแนะนำขอบเขต ในการเล่นว่ามีแค่ไหน เช่น สิ่งที่จะเล่นจะได้กี่คน เมื่อเล่นเสร็จแล้วควรช่วยกันเก็บของ เช็ดโต๊ะให้สะอาดเพื่อให้คนอื่นได้มาเล่นบ้าง ช่วงเวลาที่เด็กเล่น เป็นเวลาที่ขุ่ลมุนและขุ่เหงียง แต่ครูควรมองครุอบ ๆ หุอง เพื่อให้ทุกุอย่างเรีบบร้อย เป็นระเบีบบ และเด็กทุกุคนท่างาน ด้วยความสบายใจ ครูควรคุว่าอุปกรณ์ขาคเหลืออะไรบ้าง

2) การเล่นสมมุติ (Dramatic Play) หรือการเล่นสมมุติบทบาททางสังคม (Social Dramatic Play) โดยเด็กจะเล่นสมมุติเป็นบุคคลใดคนหนึ่งที่เขารู้จัก เช่น พ่อ แม่ หมอ คนใช้ ฯลฯ การเล่นสมมุติจะเป็นการสร้างประสบการณ์เพื่อให้เด็กเข้าใจ บทบาทต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ในสังคมซึ่งเขาจะต้องเติบโตขึ้น การเล่นสมมุติไม่ใช่การแสดงบนเวที แต่การเล่นสมมุติอาจจะเกิดขึ้นได้เองทุกแห่งทุกเวลา เมื่อเด็กอยากเล่นไม่ว่าขณะที่ เด็กเล่นอยู่ที่มุมบ้าน มุมบล็อก มุมหมอ ทั้งขณะที่เด็กอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับเพื่อน ทั้งขณะ อยู่ในหุองหรือนอกหุองที่โรงเรียน ที่บ้านหรือที่ไหน ๆ ในการเล่นสมมุติเด็กควรมืออิสระที่จะ คิดและใช้จินตนาการได้อย่างเสรี เมื่อเด็กเล่นสมมุติเด็กจะเรีบบรู้สิ่งต่าง ๆ ดังนี้

- 1) โครงการของสังคม
- 2) ได้มีโอกาสระบาศารณัม
- 3) ปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม
- 4) เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและใช้จินตนาการ

Phoomex กล่าวว่าจากการเล่นสมมุติ เด็กจะเสาะแสวงหาความหมาย ของชีวิต เมื่อเด็กเล่นสมมุติเป็นบุคคลนั้น บุคคลนี้ เด็กจะสามารถเข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น และสิ่งแวดลอมดีขึ้น (เฮวพา เดชะคุปต์ ม.ป.ป. : 28)

การเล่นสมมุติในระยะแรกจะเป็นการเล่นเกี่ยวกับบ้าน และสภาพการณ์ที่เขาคุ้นเคย ต่อมาการเล่นก็จะกว้างออกไปเกี่ยวกับโลกรอบ ๆ ตัวเขาและบุคคลที่เขารู้จัก เช่น หมอ พ่อค้า ตำรวจ บทบาทอื่นที่เขาเล่นก็จะได้หาประสบการณ์จากหนังสือ นิทาน โทททัศน์ ภาพยนตร์ต่าง ๆ เช่น เกี่ยวกับ ความบอสนักบินอวกาศ เรือ เครื่องบิน เป็นต้น เด็กในวัยนี้ยังไม่พร้อมสำหรับการเล่นที่มีเกมกติกามากนัก

Hammond (อ้างถึงใน เฮาพา เดชะคุปต์ ม.ป.ป.)

28-31) ได้แบ่งการเล่นออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

1) การเล่นกลางแจ้ง (Outdoor Play)

Shoer (1975) กล่าวว่าการเล่นกลางแจ้งจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย คือ เสริมความแข็งแรงของกล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหว ซึ่งพัฒนาการดังกล่าวมีความสำคัญมากต่อเด็กในวัยนี้ การเล่นนอกห้องจะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ ในขณะที่เด็กเล่นเขาจะเรียนรู้ที่จะแบ่งปันอุปกรณ์การเล่นกับเพื่อน สิ่งที่มีความสำคัญต่อการเล่นกลางแจ้งของเด็กเล็ก คือ

เนื้อที่

- ก. ที่ที่จัดให้เด็กเล่นควรมีร่มเงา และแสงแดดเหมาะสม
- ข. ควรมีพื้นสนามที่เรียบ ซึ่งเด็กจะเล่นลูกบอลหรือกลิ้งล้อได้
- ค. ควรมีสนามหญ้าที่เด็กจะ วิ่ง เล่น หรือกระโดดเชือกได้
- ง. ควรมีที่เด็กจะขุดดิน ปลูกต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ได้
- จ. ควรมีกระบะทรายเอาไว้ให้เด็กเล่นทรายได้
- ฉ. ควรมีเนื้อที่ให้เด็กเล่นน้ำได้

กิจกรรมบางอย่างที่จัดในห้องเล่นอาจนำมาจัดนอกห้องได้ เช่น เล่นนิทาน เล่นตุ๊กตา ฯลฯ

2) การเล่นในร่ม (Indoor Play)

การเล่นในร่มมักจะเป็นการเล่นภายในห้อง ในการจัดการเล่นในร่มมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ

เนื้อหา

เนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับการเล่นในร่มขึ้นอยู่กับหลายองค์ประกอบที่สำคัญคือเนื้อหาในห้องควรพอเหมาะที่จะวางวัสดุอุปกรณ์ แล้วเด็กจะเคลื่อนไหวอย่างสบาย โดยไม่รู้สึกว่าแออัดจนเกินไป เนื้อหาที่เหมาะสมคือ 50 ตารางฟุต สำหรับเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กและ 40 ตารางฟุต สำหรับเด็กอนุบาล

ลัดดา นิละมณี (2520) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเล่นในระดับอนุบาล เป็นห้องเรียนแบบศูนย์การเรียน โดยแบ่งเป็นมุมกิจกรรมต่าง ๆ 11 ชนิด คือ

- 1) มุมหนังสือ
- 2) มุมตุ๊กตา
- 3) มุมบล็อก
- 4) มุมดนตรี
- 5) มุมธรรมชาติศึกษา
- 6) มุมเครื่องเล่นสัมผัส
- 7) มุมปั้น
- 8) มุมฉีก ตัด พับ ม้วนหรือปะกระดาษ
- 9) มุมวาดรูป
- 10) มุมกิจกรรมพิเศษ
- 11) กิจกรรมการเล่นอื่น ๆ เช่น การเล่นกับนิ้วมือ (Finger Play)

การเล่นกลางแจ้ง (Out Door Play) เกม (Games) เพลง การแสดงออกทางการสร้างสรรค์โดยทางภาษาและเรื่องนิทาน ตลอดจนการเล่นสมมุติในบทบาทของการเขียนแบบ

บุญเยี่ยม จิตรดอน (2524) แบ่งกิจกรรมการเล่นออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

- 1) การเล่นสมมุติ ได้แก่ การเล่นแต่งตัว การเล่นหม้อข้าวหม้อแกง การเล่นที่เป็นการทำงานจริง ๆ อย่างผู้ใหญ่ การทำตุ๊กตาเล่นแบบง่าย ๆ การเล่นเกี่ยวกับโรงพยาบาล หมอ พยาบาล การเล่นเป็นคณงาน พนักงาน เจ้าหน้าที่

2) การเล่นเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์และคันท้า ได้แก่ ศิลปะการเล่นกับทราย การเล่นกับเครื่องเล่นเกี่ยวกับตราซึ่งดวง การก่อสร้างการส่งเสริมความเจริญของกล้ามเนื้อ การส่งเสริมประสาทสัมผัสระหว่างมือกับตาและการเล่นกับเครื่องเล่นที่ช่วยให้เด็กได้ออกกำลังทั้งในร่มและกลางแจ้ง

3) การเล่นกับเครื่องเล่นที่ช่วยส่งเสริมด้านการคันท้า ได้แก่ การเล่นที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เสียง การดูหนังสือและการเล่นชายของ

4) การเล่นกับเครื่องเล่นที่จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับอารมณ์เด็กในบางขณะ ได้แก่ เกมต่าง ๆ การเล่นกับเครื่องโสตทัศนวัสดุ เช่น ฟิล์มเสียงเทปบันทึกเสียง การเล่นกับเครื่องดนตรี และการเล่นละคร

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) แบ่งกิจกรรมการเล่นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การเล่นในร่ม โดยให้เล่นเครื่องปั้นปาย ไม้บล็อก ภาพตัดต่อ เล่นละคร เล่นเกม เล่นเครื่องมือประจำโรงงาน (สำหรับเด็ก) เช่น เลื่อน ค้อน ไขควง และเครื่องควิว

2) การเล่นกลางแจ้ง โดยเล่นกับเครื่องเล่นสนาม ได้แก่ ที่ห้อยโหนปั้นปาย บ่อทราย ชิงช้า กระดานลื่น ม้าหมุน และเครื่องสนามที่เคลื่อนย้ายได้ง่าย เช่น บันได กระดานหก ม้าไม้ เขือก รถจักรยาน ฟุตบอล และเครื่องมือทำสวนผัก

สมใจ ทิพย์ชัยเมธา (ม.ป.ป.) ได้แบ่งกิจกรรมการเล่นสำหรับเด็กอนุบาลไว้เป็น 11 ประเภท คือ

- 1) เล่นกับทราย
- 2) เล่นกับน้ำ
- 3) เล่นกับดินเหนียว
- 4) เล่นระบายสี
- 5) เล่นเขียนแบบชีวิตในบ้าน
- 6) เล่นก่อสร้าง
- 7) เล่นกับถังมหาสมบัติ
- 8) เล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางกล้ามเนื้อ

- 9) เล่นสิ่งที่เป็นงานฝีมือ
- 10) เล่นกับของเล่นเพื่อการศึกษา
- 11) เล่นกับจิ้งหริ่และเสียงดนตรี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเล่นให้เด็กอนุบาลนั้น นอกจากเด็กจะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระในการเล่นตามความสนใจ ซึ่งเป็นการส่งเสริมพัฒนาการให้แก่เด็กในทุก ๆ ด้าน คือ ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม

5.6 พฤติกรรมการเล่นของเด็ก ปาร์เทน (Parten quoted in Bignen 1972) ได้แบ่งพฤติกรรมการเล่นของเด็กที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคมออกเป็น 6 ประเภท คือ

- 1) ไม่เล่น (undeepied behavior) หมายถึง การนั่งเฉย ไม่เล่นกับใครและไม่เล่นกับของเล่น แต่จะสนใจดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นชั่วระยะเวลาสั้น ๆ เมื่อไม่มีสิ่งใดน่าสนใจเด็กก็จะเล่นกับร่างกายของตนเอง บางครั้งอาจป็นขี้นลงเก้าอี้ยืนเฉย ๆ เดินตามเพื่อนหรือหนึ่งอยู่ที่ใดที่หนึ่งแล้วมองไปรอบ ๆ บริเวณ
- 2) มองดูคนอื่นเล่น (onlooker behavior) หมายถึง การที่เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่มองดูการเล่นของเด็กคนอื่น ในบางครั้งเด็กอาจจะพูดคุยกัถามหรือให้ข้อเสนอแนะแก่กลุ่มที่ตนมองดูอยู่เด็กจะอยู่ในระยะที่ห่างพอที่จะพูดกับกลุ่มได้ เพื่อตนจะได้เห็นและได้ยินทุกอย่างที่เกิดขึ้นในกลุ่ม แต่จะไม่เข้าไปร่วมเล่นด้วย
- 3) เล่นคนเดียว (Solitary Play) หมายถึง การที่เด็กเล่นตามลำพังและเล่นกับของเล่นเพียงคนเดียว ซึ่งของเล่นนั้นแตกต่างจากเด็กอื่นซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน เด็กไม่พยายามจะเข้าใกล้หรือพูดคุยกักับเด็กอื่น ไม่สนใจต่อการเล่นของเด็กอื่นและไม่ทำตามการเล่นของเด็กอื่น
- 4) เล่นใกล้ ๆ คนอื่น (parallel play) หมายถึง การที่เด็กต่างคนต่างเล่นอย่างอิสระ เด็กเล่นกับของเล่นที่เหมือนกับคนอื่นที่รอบ ๆ ข้างเล่นอยู่ เด็กเล่นตามความต้องการของตนไม่พยายามแทรกแซงหรือเปลี่ยนแปลงการเล่นของเพื่อนที่อยู่ใกล้ ๆ เด็กเล่นอยู่ข้าง ๆ เพื่อนมากกว่าที่จะเล่นด้วยกัน และไม่แสดงความสนใจในการเข้ามาหาหรือออกไปจากกลุ่มของเพื่อนที่อยู่รอบข้าง

5) เล่นร่วมกับเพื่อน (Associative play) หมายถึง การที่เด็กร่วมเล่นกับเพื่อน มีความสนใจสมาชิกของกลุ่มมีการพูดคุยเรื่องเดียวกันเล่นคล้ายกันในกลุ่มมีการขอยืมและให้ยืมของเล่น ไม่มีการบ่งหน้าที่หรือจัดกลุ่มเพื่อนให้บรรลุจุดประสงค์ของการเล่น เด็กเล่นตามความสนใจของตนเป็นหลัก

6) เล่นร่วมกับเพื่อนอย่างมีจุดมุ่งหมาย (cooperative on organized supplementary play) หมายถึง การที่เด็กเล่นในกลุ่มเพื่อน มีการสร้างกิจกรรมการเล่นอย่างมีจุดมุ่งหมายมีการสมมุติบทบาท มีการสร้างสถานการณ์การเล่นมีการแข่งขันในเกมส์การเล่น และผู้นำกลุ่มหนึ่งหรือสองคนที่จะชี้นำการเล่นของสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

Sutton Smith (1972 อ้างถึงใน เลขา ปิยะอัจฉริยะ 2524) นวลศิริ เปาโรหิตย์ จันทมาศ ชื่นบุญ และ อรทัย ชื่นมนุษย์ (2515) ได้แยกพฤติกรรมการเล่นของเด็กออกเป็น 4 แบบคือ

1) การเล่นเลียนแบบ (Imitation) เป็นการสะท้อนให้ผู้อื่นเห็นและทราบถึงการรับรู้สิ่งแวดลอมต่าง ๆ ของผู้เล่น เด็กจะเลียนแบบบุคคลใกล้เคียงในระยะปีที่สอง เด็กจะแสดงลักษณะลอกเลียนมาก โดยที่ไม่รู้ตัวว่าได้ลอกเลียนแบบจากผู้อื่น ต่อมาเมื่อเด็กอายุ 2 ขวบ การเล่นแบบจะเป็นไปอย่างจริงจังและระหว่างปีที่ 4-6 การเล่นเลียนแบบมักจะเกี่ยวกับการเล่นเป็นกลุ่ม ซึ่งในการเล่นเลียนแบบนี้เด็กจะผสมผสานกลมกลืนหรือปรุงแต่งสิ่งที่ได้รับรู้ใหม่ให้สอดคล้องเข้ากับสิ่งที่เด็กเรียนรู้หรือคุ้นเคยแล้ว แต่สถานการณ์ที่เด็กนำมาเล่นจะแตกต่างกันตามภูมิหลังของเด็กแต่ละคน

2) การเล่นสำรวจ (Exploration) คุณสมบัติประจำวัยของเด็ก 3 - 6 ปี คือ ความสนใจ สงสัย และกระตือรือร้นใคร่รู้ในสิ่งที่อยู่รอบตัว ซึ่งเป็นรากฐานของการเล่นแบบสำรวจ ในการเล่นสำรวจเด็กจะใช้ประสาทรับความรู้สึกของเขา มากกว่าเพียงการสัมผัสจับต้องหรือดูเฉย ๆ ด้วยการจับ การกลิ้งไปมา ลองดม คุดู หรือฟังเสียงว่ามาจากส่วนไหนของของเล่นแล้วค้นหาต้นเหตุที่มาของเสียง ด้วยการแกะดู การเล่นสำรวจนี้จะเป็นพฤติกรรมขั้นที่ จะนำเด็กไปสู่การค้นพบและการแก้ปัญหาสถานการณ์ที่เด็กไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์มาก่อน

3) การเล่นแบบทดสอบ (Testing) เด็กจะอาศัยความรู้ใหม่ที่ได้รับการสำรวจและความรู้เดิมจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยเป็นรากฐาน สิ่งที่เด็กได้สำรวจศึกษาแล้วจะเป็นอุปกรณ์ที่เด็กนำมาเล่นเพื่อทดสอบดูว่า คุณสมบัติของของเล่นและวิธีการเล่นที่วางไว้จะเป็นไปตามที่เขาคิดหรือไม่และรู้จักแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น คุณค่าของการเล่นแบบทดสอบจะช่วยให้ส่งเสริมพัฒนาการ การรู้จักคิดมีเหตุผลให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

4) การเล่นสร้าง (Construction) เป็นการเล่นที่ผู้เล่นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ โดยเด็กจะนำเอาประสบการณ์ต่าง ๆ ของตนเองเข้ามารวมกัน การเล่นชนิดนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเด็กในการรวบรวมอารมณ์ ความคิดและเหตุผลให้มาสัมพันธ์กันขึ้นในรูปรวมใหม่ เพื่อก่อให้เกิดความคิดและประสบการณ์ใหม่ ๆ ในด้านสร้างสรรค์และเพื่อให้เป้าหมายของการกระทำหรือการเล่นสร้างประสบความสำเร็จ เช่น การทำของเล่นโดยการเอาก้านกล้วยมาหักส่วนบนลงแล้วตกแต่งทำเป็นหัวแล้วใช้ขี้เล่น การสร้างเรื่องและกำหนดบทบาทของผู้เล่น เป็นต้น.

พฤติกรรมการเล่นของเด็กอนุบาลที่โรงเรียนนั้น จากการศึกษาสภาพการอบรมในศูนย์เด็กอนุบาล ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) พบว่าพฤติกรรมทางสังคม ทั้งนอกห้องเรียนและในห้องเรียนของเด็กอนุบาล ส่วนใหญ่เป็นการเล่นกับเพื่อนแสดงให้เห็นว่าลักษณะการเล่นของเด็กนั้นจะมีอยู่ตลอดเวลาทั้งที่บ้านและโรงเรียน แต่ส่วนที่แตกต่างกัน คือ วัสดุ อุปกรณ์ หรือเครื่องเล่น และการควบคุมดูแลของพ่อแม่ และครูในขณะที่เด็กเล่น นิลา ทองไทย (2525) พบว่า การเล่นของเด็กอนุบาลในชุมชนเกษตรกรรมชนบทนั้นจะถูกปล่อยให้เล่นและเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากงานวิจัยของ สมบูรณ์ วัฒนวิวัฒน์ และคณะ (2532) ก็ได้ผลที่สอดคล้องนี้ โดยพบว่าเด็กมีอิสระภาพในการเล่นแบบนี้ผู้วิจัยเสนอว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักฝึกการแก้ปัญหาและตัดสินใจด้วยตนเอง เมื่อเด็กมาโรงเรียน พันธณี เจริญสุข (2528) ได้พบว่า เครื่องเล่นที่ขึ้นเรียนของเด็กอนุบาลได้แก่ ชุดเครื่องครัว มุมดนตรี มุมหนังสือ มุมศิลปะ และเศษวัสดุต่าง ๆ เครื่องเล่นเหล่านี้ช่วยให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน รวมทั้งช่วยเสริมการเล่นรวมกันและปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม (เฮาพา เดชะคุปต์ ม.ป.ป.) พร้อมกันนี้ เมื่อเด็กอยู่ที่โรงเรียนเด็กย่อมได้รับการดูแลควบคุมและแนะนำให้เด็กได้รู้จักเครื่องเล่นต่าง ๆ แต่จากผลการวิจัยของ ลดาวัลย์ กองช่าง (2530) ศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กอนุบาล

ที่ได้รับประสบการณ์การเล่นวิศสุสามมิติแบบขึ้นนำและแบบอิสระ พบว่า เด็กที่ได้รับประสบการณ์การเล่นแบบอิสระสามารถแก้ปัญหาได้ดีกว่ากลุ่มที่เล่นโดยได้รับการขึ้นนำ ให้สังเกตหลักการแก้ปัญหา วิยะดา บัวเพื่อน (2531) พบผลการวิจัยที่สอดคล้องกันคือ เด็กอนุบาลที่เล่นเกมการศึกษาด้วยตนเองมีความสนใจในการเล่นเกมการศึกษาสูงกว่าเด็กอนุบาลที่เล่นเกมการศึกษาโดยครูชี้แนะ ซึ่งผลการวิจัยทั้งสองนี้แสดงให้เห็นว่า ลักษณะเด็กอนุบาลส่วนใหญ่ชอบที่จะเล่นของเล่นอย่างอิสระมากกว่าการขึ้นนำของครู

จากลักษณะการเล่นของเล่นที่แตกต่างกันในด้านอุปกรณ์ และผู้ดูแลนั้นนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมของเด็กอนุบาลอย่างมาก จึงควรมีการศึกษาและวิเคราะห์อย่างละเอียดต่อไป

6. เครื่องเล่น

เครื่องเล่นหรือของเล่นมักเป็นของที่คู่กับเด็กอยู่เสมอ เด็กทุกคนชอบเล่นของเล่นไม่มีเด็กคนไหนที่จะปฏิเสธของเล่นแม้แต่หย็อย ดังนั้นเครื่องเล่นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับเด็ก

6.1 ความสำคัญและประโยชน์ของเครื่องเล่น

เครื่องเล่นมีบทบาทที่สำคัญที่จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และเกิดพัฒนาในทุก ๆ ทาง ซึ่งได้มีผู้ให้ความสำคัญของเครื่องเล่น ดังต่อไปนี้

พิชัย สันตภิรมย์ (2525) กล่าวว่า ของเล่นช่วยให้เด็กได้มีโอกาสฝึกคิด ฝึกทำ ฝึกสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และเตรียมพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ ช่วยในการระบายออกทางด้านจิตใจและอารมณ์และช่วยคลายพลังส่วนเกินไปใช้ในทางที่จะเป็นประโยชน์

อ่ำไผ่ สุจริตกุล (2526) ได้กล่าวถึงเครื่องเล่นไว้ว่า ของเล่นหรือเครื่องเล่น เป็นตัวแทนความรักของพ่อแม่ ที่มีต่อลูก และเครื่องเล่นเป็นสิ่งวัดได้ว่าเด็กได้รับความเอาใจใส่จากครอบครัวสังคมและประเทศชาติเพียงไร เด็กคนใดที่ได้รับความทะนุถนอมจากพ่อแม่ พี่ ป้า น้า อามาก็มักจะเป็นผู้มีของเล่นหรือเครื่องเล่นมากมาย ทั้งนี้เพราะผู้ใหญ่รู้ว่า เด็กทุกคนชอบเล่นของเล่นเด็กบางคนมีความรักผูกพันกับเครื่องเล่นหรือของเล่นของตนอย่างมาก จนถึงกับไม่ยอมหลับ ถ้าไม่ได้ของเล่นไปนอนกอด

ชาญรงค์ พรุ่งโรจน์ (2529) กล่าวว่า เด็กแต่ละคนเกิดมาในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ กัน สติปัญญาต่าง ๆ กัน แต่สิ่งหนึ่งซึ่งธรรมชาติสร้างให้เด็กทุกคนชอบเหมือนกันก็คือ ของเล่นซึ่งเปรียบเสมือนอาหารใจ นอกจากจะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังเสริมสร้างพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์และถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่าของเล่นเป็นสื่อในการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของเด็กอีกด้วย ทั้งนี้พอสรุปได้โดยสังเขปว่าของเล่นมีบทบาทต่อการพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) ของเล่นช่วยให้เด็กได้ฝึกการใช้กล้ามเนื้อเป็นการออกกำลังกายไปในตัว ทำให้การทำงานของกล้ามเนื้อมีการประสานสัมพันธ์กันดีขึ้นและสัมพันธ์กับระบบประสาทสัมผัสอื่น
- 2) ของเล่นช่วยให้เด็กเกิดการรับรู้เช่น การรับรู้ขนาด, รูปร่าง, รูปทรงสี, เนื้อวัตถุ, น้ำหนัก, เสียง, ปริมาตรและความสูง-ต่ำ เป็นต้น
- 3) ของเล่นช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงวิชาการโดยไม่รู้ตัวเช่น ของเล่นประเภทส่งเสริมทักษะทางภาษา, คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
- 4) ของเล่นช่วยให้เด็กมีโอกาสศึกษาค้นคว้า สืบสวน และตัดสินใจ
- 5) ของเล่นเลียนแบบและสมมติตามจินตนาการ ช่วยให้เด็กได้ทดลองปฏิบัติก่อนที่จะโตเป็นผู้ใหญ่ เช่น ของเล่นประเภทเครื่องใช้, เครื่องมือประกอบอาชีพต่าง ๆ เด็กอาจจะสมมติตัวเอง เป็นครู ช่าง นายแพทย์ เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นการเสริมสร้างให้เด็กได้มีโอกาสทดลองปฏิบัติตัวในฐานะต่าง ๆ
- 6) ของเล่นช่วยให้เด็กมีความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ทั้งยังเป็นการปลูกเร้าให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย
- 7) ในระหว่างการเล่นจะช่วยให้เด็กรู้จักปรับตัว และฝึกความอึดรับในความคิดของผู้อื่น

ประโยชน์ของเครื่องเล่น

- 1) เพื่อความเพลิดเพลิน เป็นจุดประสงค์สูงสุดของการเล่น จะได้ใช้เวลาเล่นให้หมดไปโดยไม่ชุกช่น ทำความรำคาญและก่ออุบัติเหตุ
- 2) เพื่อพัฒนาการทางร่างกาย ใช้ประสาทสัมผัส ใช้มือใช้เท้าได้นัดส่งเสริมสุขภาพ

3) เพื่อพัฒนาการด้านอารมณ์ โดยใช้เครื่องเล่นเป็นที่ระบายออกหรือสร้างจินตนาการทำให้เด็กมีอารมณ์แจ่มใส เช่น เล่นตุ๊กตา เล่นไม้บล็อก และวาดภาพ เป็นต้น

4) เพื่อพัฒนาการด้านสังคม การที่เด็กได้เล่นเครื่องเล่นด้วยกันช่วยให้เด็กสามารถเข้ากับคนอื่นได้ (พิพนธ์ ชูรเวช และนพมาศ ชูรเวช 2524)

จากแนวความคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การเล่นของเล่นมีความสำคัญต่อชีวิตในวัยเด็กมาก เพราะจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับของเล่นนั้นต้องเป็นของเล่นที่มีคุณค่า ประกอบกับการเล่นที่ถูกต้องด้วย

6.2 ประเภทของเครื่องเล่น

ชัชงค์ พรหมวงศ์ (2521) ได้แบ่งประเภทของเครื่องเล่นไว้หลายวิธี ดังนี้

6.2.1 แยกประเภทตามสถานที่ คือ

- 1) ในร่ม เช่น ตุ๊กตา หุ่นจำลอง เครื่องครัว ฯลฯ
- 2) กลางแจ้ง เช่น ชิงช้า รถจักรยาน ฯลฯ

6.2.2 แบ่งตามลักษณะการใช้ฝึกฝนพัฒนาการทางร่างกาย ทางสมอง และสังคม เพื่อส่งเสริมให้อยู่ร่วมกับผู้อื่น และความคิดสร้างสรรค์ แบ่งออกเป็น 8 ประเภท คือ

- 1) ฝึกกล้ามเนื้อ ได้แก่ เครื่องสนามต่าง ๆ เช่น ชิงช้า กระดานลื่น ม้าหมุน ฯลฯ เครื่องฝึกกล้ามเนื้อ
- 2) ฝึกชีวิตในบ้าน (การครัว) เพื่อช่วยให้เด็กแสดงบทบาทของผู้ใหญ่ ประกอบด้วยถังใส่ขยะ ไม้กวาด ที่เก็บฝุ่นซึ่งทำด้วยพลาสติก ผ้าเช็ดน้ำ ฟองน้ำ รวมทั้งอุปกรณ์ในครัว เช่น ตู้อุ่น เต่า ถ้วยชาม ช้อนส้อม ฯลฯ
- 3) อุปกรณ์สำหรับพักผ่อน ได้แก่ เก้าอี้นอน ที่นอนพื้นเรียบ เสื่อหรือพรม เพื่อให้เด็กได้นั่งนอนตามสบายเวลาที่ว่างเว้นจากการเรียน
- 4) ฝึกการใช้มือ เพื่อฝึกฝนความแม่นยำของการใช้นิ้ว โดยบัญชาการของสมอง ได้แก่ การใช้ของเล่นต่าง ๆ ที่เด็กจะใช้มือจับและเคลื่อนที่ได้ง่าย เช่น ภาพฉงน ลูกประคำ หุ่นจำลอง ดินสอสี ฯลฯ
- 5) ฝึกการก่อสร้าง เพื่อให้เด็กได้ก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เปิดโอกาสให้เด็กมีประสบการณ์ในการใช้มือ ลองทำของใหม่ตามความคิดสร้างสรรค์ ค้นคว้าทดสอบ

ขอบเขตจำกัดของสิ่งของแต่ละอย่างและฝึกการวางแผนความคิดและสรุปผล

วัสดุและอุปกรณ์ที่อยู่ในประเภทนี้ คือ กลองไม้ขนาดต่าง ๆ กัน กระดาษสีหลายขนาดไม้เนื้ออ่อน เพื่อฝึกการตีตะปู เลื่อย คีม ไขควง กระดาษทราย ฯลฯ บ่อทราย (ควรเป็นทรายที่เอามาจากฝั่งแม่น้ำหรือบนบก) ดินเหนียวหรือดินน้ำมัน เข็มและด้าย เป็นต้น

6) วัสดุและอุปกรณ์สำหรับการละคร เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดง ออกถึงศิลปะการใช้ภาษา ความรู้สึกและความต้องการให้มีของเล่น ผ้าคลุมหน้า ชง ผ้าปูโต๊ะ ม่านหน้าต่าง ผ้าห่มสำหรับตุ๊กตา ผ้าคลุมเตียง ฯลฯ บางครั้งอาจต้องมีเครื่องแต่งกายแบบต่าง ๆ เข็มขัด เนคไท ที่โกนหนวด (เอาใบมีดออก) ถุงมือ กระเป๋ามือ โบทูกผม ดอกไม้แก้ว (ทำจากพลาสติก) กระโปรง เสื้อ รองเท้า หมวก ฯลฯ รวมทั้งปืนยาว ปืนสั้น ดาบ ฯลฯ

นอกจากการแสดงละครแล้ว วัสดุและอุปกรณ์สำหรับการ เชิดหุ่นกระบอกก็ทำให้เด็กตื่นเต้นได้มาก อาจทำจากถุงใส่ของหรือทำขึ้นเองง่าย ๆ บางครั้ง อาจนำอุปกรณ์การครัวหรือเครื่องใช้ในบ้านมาใช้ในการแสดงละครได้ด้วย

7) ฝึกการทดลองทางธรรมชาติวิทยา ควรมีเคาน์เตอร์พิเศษ ซึ่งมีตู้ โต๊ะ วางไว้ที่มุมห้องมีเปลือกหอย เมล็ดพืช ใบไม้ ตัวหนอน ตัวบุง แมลง นก (ที่ตายแล้วสตัฟฟ์ไว้) ริงนก แวนชชาย แม่เหล็ก ตาขิง ลูกรอก ลวด กระดิ่งไฟฟ้า ถ่านไฟฟ้า ฯลฯ

นอกจากนี้อาจมีสิ่งมีชีวิต เช่น นก (ในกรง) ลูกกระรอก หนูขาวปลาเลี้ยงไว้ในตู้กระจกหรือขวด เต่า กบ กรงกระต่าย สุนัข แมว ลูกแมว เป็ด และไก่ ฯลฯ โดยห้ามมุดมุดหนึ่งของโรงเรียนให้ อาจมีถาด 2-3 ใบ สำหรับให้เด็ก ทำความรู้จักกับสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กลงไป เช่น มด แมลงเต่าทอง ฯลฯ

การทำส่วนนี้ก็ถือว่าเป็นการฝึกทางธรรมชาติเช่นกัน โรงเรียน จึงจำต้องตระเตรียม จอบ เสียม และบ่อทรายไว้ด้วย

8) ฝึกดนตรี สิ่งที่น่าสนใจมากในต่างประเทศ คือ เปียโน ขนาดเล็ก นอกจากนั้นก็เครื่องดนตรีง่าย ๆ เช่น ขิม ซอ เครื่องเป่าบางชิ้น ที่ขาดไม่ได้คือ เครื่องเล่นแผ่นเสียงหรือเทปบันทึกเสียง หากมีวิทยุและโทรทัศน์ด้วยก็เป็นการศึกษาได้ไม่ จำเป็น

6.2.3 แบ่งตามลักษณะวิชาและประสบการณ์ ได้แก่

1) หมวดภาษาไทย วัสดุในหมวดภาษาไทย ได้แก่ แบบเขียน บัตรคำ ภาพแผนภูมิ ตราข่างอักษร ตราข่างภาพคำนวณ แท่งอักษร อักษรฉลุไม้ ตัวอักษร ฉลุไม้ ตัวอักษรพลาสติก วงเวียน สระ ภาพชุดประกอบนิทาน หุ่นจำลอง หุ่นกระบอก แบบฝึกปฏิบัติเขียนเส้นและอักษร สีเทียน ชุดสนทนา ฯลฯ

อุปกรณ์สำหรับหมวดภาษาไทย ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียงแบบ ม้วน เครื่องฉายสไลด์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เวทีหุ่นกระบอก ฯลฯ

2) หมวดสังคมศึกษา วัสดุอุปกรณ์สำหรับหมวดศึกษา ได้แก่ ภาพชุด แผนภูมิของจริง (เช่น ธงชาติ) ภาพชุดนิทาน หุ่นกระบอก เครื่องแต่งกาย นิทาน ชุดครัวมี ถ้วย ชาม หม้อ เต่า ฯลฯ บ้านตุ๊กตา (บ้านหุ่นและสัตว์ขนาดเล็ก) กระบะทราย ฯลฯ

3) หมวดวิทยาศาสตร์ (ธรรมชาติศึกษา) เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ ช่วยฝึกให้เรียนรู้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งคน พืช สัตว์ และปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอย่าง ง่าย ๆ ประกอบด้วย รูปภาพ แผนภูมิของจริง (สัตว์ พืช สิ่งของ) ตุ๊กตา กรงเลี้ยง สัตว์ ตุ๊กตาส้มแมลง กระบะเพาะพืช กระบะทราย กระบะน้ำ อ่างน้ำ เครื่องเล่นทราย เล่นขี้แวนชยาย ชุดแบตเตอรี่อย่างง่าย ๆ ชุดแม่เหล็ก ฯลฯ

4) หมวดคณิตศาสตร์ เป็นวัสดุฝึกมโนทัศน์ทางการนับคำนวณ ประกอบด้วยบัตรตัวเลข เครื่องหมายทางคณิตศาสตร์ แผนภูมิเลขคณิต ภาพชุดเกี่ยวกับ ตัวเลขของจริง ลูกคิด ลูกบิด ลูกคิดสามหลัก กระดาษทดสอบเลข นาฬิกาแบบต่าง ๆ กระดานปักหมุด บินโดเลข แท่งไม้คณิตศาสตร์ แท่งไม้เรขาคณิต ไม้เมตร ไม้หลา (วัดระยะ) เครื่องชั่งน้ำหนัก เครื่องตวง

5) หมวดขับร้องและดนตรี เป็นวัสดุอุปกรณ์สำหรับฝึกการ ขับร้องและดนตรีเพื่อสร้างความชื่นชอบศิลปะดนตรี และฝึกโสตประสาทต่อเสียงดนตรีต่าง ๆ ประกอบด้วยเครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง ออร์แกน เปียโน กลอง ฉิ่ง ฉาบ ระฆัง เหล็กสามเหลี่ยม กรับพวง กลับกลม กรับกรุ่งกริ่ง ลูกขี้ด เกราะ กำไลลูกพรวน ระนาด ฯลฯ

6.2.4 วัสดุและอุปกรณ์สำหรับการฝึกเชาวน์และระบบประสาท หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ฝึกเชาวน์ประสาท ทักษะ ส่งเสริมจินตนาการ ความคิด สร้างสรรค์ ความพร้อม และความเพลิดเพลิน ได้แก่ แท่นไม้ค้อนตอก ค้อนตอกลูกกลิ้ง กระจ่า ทยอดบล็อก ชุดไม้บล็อกต่อบ้าน ภาพตัดต่อ หรือภาพฉงน พลาสติกสร้างสรรค์ ไม้บล็อก ฝึกเชาวน์ กระดาษ ตัวสัตว์เรียงขนาด ภาพตัดรูปสัตว์ กระดานจำแนกทรง กระดาน ต่อเหลี่ยม ประเภทเครื่องลากจูง ตุ๊กตาชุด ฯลฯ

วิธีนี้ ลาชโรจน์ (2522) ได้แบ่งประเภทของการเล่นออกเป็นดังนี้

- 1) ของเล่นเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อ เช่น ลูกบอล ดินน้ำมัน ทราย
- 2) ของเล่นชนิดสร้างสรรค์ เช่น ไม้บล็อก สี ตัวต่อ Pegboard
- 3) ของเล่นเพื่อการแสดงออกด้านนิมิตภาพ เช่น หม้อข้าวหม้อแกง

ตุ๊กตา กระเป๋ายา

- 4) ของเล่นเพื่อการสังคม เช่น ชุดน้ำชา
- 5) ของเล่นเพื่อศิลปะ เช่น ดินน้ำมัน สี
- 6) ของเล่นเพื่อการศึกษา เช่น กระดานดำ ลูกคิดสำหรับเด็ก

หนังสือภาพ

- 7) ของเล่นเพื่อพัฒนาสังคมกับวิทยาศาสตร์ เช่น กล้องจุลทรรศน์

ชุดเคมี

- 8) ของเล่นประเภทงานอดิเรก เช่น แสตป์ ชุดทำสวนเล็ก ๆ
- 9) ของเล่นเพื่อพัฒนาภาษา เช่น โทรศัพท์ ดนตรี แผ่นเสียง

แฮมมอนด์ (Hammond 1967) ได้กล่าวถึงวัสดุอุปกรณ์สำหรับการเล่นของ

เด็กไว้ดังนี้

วัสดุอุปกรณ์ที่ควรจัดไว้ให้เด็กเล่นกลางแจ้ง ได้แก่

- 1) เครื่องเล่นสนามประเภทห้อยโหนต่าง ๆ (Jungle Gym)

ควรใช้วัสดุที่คงทนแข็งแรงไม่เป็นสนิม เช่น ท่อนเหล็ก หรือแม้แต่ยางรถยนต์ผูกเชือกก็สามารถนำมาให้เด็กได้ปีนป่าย ห้อยโหนได้

2) ทราย (Sandbox) ทรายควรมีขนาดใหญ่ที่เด็กจะเข้าไปวิ่งเล่นได้ ซึ่งควรมีขนาด 50-60 นิ้ว และพื้นควรจับที่เมนต์สูงราว 4 นิ้ว ทรายควรถูกตั้งเอาไว้ในที่ที่จะถูกแดดเพียงครึ่งวัน และควรจัดหาวัสดุที่จะใช้เล่นกับทราย เช่น ที่ตักทราย เสียม ถังน้ำเล็ก ๆ และควรเป็นวัสดุที่ไม่แตกหักง่ายและไม่เป็นสนิมง่าย

3) ซิงช้า (Swing) ซิงช้าเป็นสิ่งที่ครูกลัวกันมากกว่าเด็กจะกระโดดตก แต่เด็กก็ชอบเล่นกันมาก และถ้าเล่นอย่างปลอดภัยก็จะเป็นอุปกรณ์ที่ดี ซิงช้าสำหรับเด็กอายุ 4-5 ขวบ ควรทำจากยางรถยนต์เก่า ๆ ผูกเชือก ซิงช้าสำหรับเด็กโตกว่านั้นควรทำผ้าใบพื้นขาวและควรจัดซิงช้าไว้ในมุมที่ชนกับอุปกรณ์อย่างอื่น

4) ไม้ลื่น (Slido) ขนาดของไม้ลื่นควรมีความสัมพันธ์กับอายุของเด็ก และควรวางไว้ในที่ที่เหมาะสมและห่างไกลจากอุปกรณ์อื่นพอสมควร

5) เวทีเล็ก ๆ (Platform) เวทีเล็ก ๆ อาจมีรั้วรอบเป็นที่เหมาะสมสำหรับเด็กจะได้แสดงละคร ซึ่งควรสูงประมาณ 5 - 7 ฟุต กว้าง 4 - 6 ฟุต

6) ม้าหมุน เด็กจะชอบเล่นม้าหมุนมากแต่ครูควรดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อความปลอดภัย เพราะบางทีเด็กอาจตกลงมา เนื่องจากกล้ำเนื้อเด็กยังไม่แข็งแรง

ในสนามเด็กเล่น ครูควรจัดอุปกรณ์ที่เคลื่อนไหวได้เอาไว้ให้เด็กได้เล่นได้แก่

- 1) กระดานหก
- 2) ม้าไม้
- 3) บันไดงู
- 4) ลูกบอล
- 5) เชือกสำหรับกระโดด
- 6) รถจักรยานยนต์ 2 ล้อ 3 ล้อ หรือรถบรรทุกสำหรับเด็ก
- 7) เครื่องมือทำสวน เช่น พลั่ว เสียมมือ จอบ คราด บัวรดน้ำ

ซึ่งควรมีขนาดพอเหมาะกับตัวเด็ก

- 8) ไม้บล็อก และอุปกรณ์สำหรับเล่นงานไม้
- 9) เครื่องเล่นอื่น ๆ เช่น รถลาก เรือโยก ม้าโยก รถจี๊ป

เรือบิน ซึ่งมีขนาดพอเหมาะกับตัวเด็ก

วัสดุอุปกรณ์สำหรับการเล่นในร่ม

1) อุปกรณ์สำหรับปีนป่าย

ในกรณีที่อากาศไม่ดี เด็กเล่นนอกห้องไม่ได้หรือเด็กบางคนไม่ชอบไปนอกห้อง อุปกรณ์การเล่นในห้องขนาดเล็กที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งที่เคลื่อนไหวได้ เช่น กระดานดำสำหรับเดิน สามารถนพมาวางไว้ได้

2) บล็อก (Blocks) .

บล็อกเป็นอุปกรณ์พื้นฐานสำหรับการเล่นของเด็กเล็ก เป็นอุปกรณ์ประเภทแรกที่เด็กชอบเล่น

3) ภาพตัดต่อ (Puzzle)

ภาพตัดต่อที่จัดไว้ควรมีทั้งไม้ หรือพลาสติกสำหรับเด็กในวัยเลี้ยงเด็กภาพตัดต่อควรมีเพียง 2 - 3 ชิ้น และเมื่อเด็กอายุมากขึ้น จำนวนชิ้นจะเพิ่มขึ้น ภาพตัดต่อควรให้มีด้านหรือเหมือนกันเพื่อให้สามารถจดจำได้ถ้าเด็กเล่นรวมกันหลายคน คุณค่าของการเล่นภาพตัดต่อคือ ให้โอกาสเด็กได้ฝึกความสัมพันธ์ระหว่างมือและตา ฝึกการใช้กล้ามเนื้อมือ ฝึกทักษะการรู้จักรูปทรง สี และฝึกการจดจำ

4) อุปกรณ์ในการเล่นสมมุติ

ครูควรจัดวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เอาไว้ให้เด็กได้เล่นละคร อุปกรณ์ที่ดีที่สุดในการเล่นสมมุติคือ บล็อก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ จาก สูงประมาณ 3 ฟุต บ้านไม้สำหรับเล่นทราย รวมทั้งเครื่องตกแต่งต่าง ๆ แก้ว แก้วโหล ตุ๊กตา จานชาม เข็ม-ด้าย ตุ๊กตาและเสื้อผ้าตุ๊กตา เปด เตียงนอนตุ๊กตา เตารีด และฝ้ายรองรีด โทรศัพท ไม้กวาด ที่ตักผง ผ้าเช็ดตัว เต่า และอุปกรณ์ในการหุงต้ม ผ้ากันเปื้อน ตุ๊กตาตัวสัตว์ โต้ะแต่งตัว และกระจก

5) เกมและของเล่นอื่น ๆ

เกมและของเล่นต่าง ๆ ครูอาจจัดวางไว้ต่างหากหรือวางไว้ใกล้ ๆ มุม บล็อก หรือมุมอื่น ๆ เครื่องเล่นอื่น ๆ ได้แก่ ตุ๊กตารูปคน สัตว์ เรือบิน รถ เรือ ทำด้วยไม้หรือพลาสติก แท่งไม้สี กระดานตะปู วงแหวน เกมจับคู่ เกมภาพตัดต่อ ลูกปัดไม้หรือพลาสติก

6) โต้ะสำหรับทำงานไม้และอุปกรณ์

เด็กส่วนใหญ่มักจะสนใจงานไม้ ในระยะแรกเด็กอาจเพียงหัดตอกตะปูหรือเลื่อยไม้เป็นชิ้นเล็ก แต่ต่อมามีสิ่งเหล่านี้จะมีความหมายสำหรับเขา เช่น เขาจะมองว่าสิ่งที่เขาทำคือ เรือ รถ ฯลฯ และต่อมาเขาจะเริ่มเกิดความคิดว่าเขาควรทำอะไร ผลงานของเด็กไม่ใช่ผลงานที่สมบูรณ์ แต่คุณค่าของกิจกรรมไม่ได้ขึ้นกับผลงาน งานไม้มีคุณค่าต่อความสัมพันธ์ระหว่างมือและตา การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ การแสดงออกทางร่างกายและอารมณ์ เพื่อเสริมพัฒนาการทางสังคม จากการแบ่งปันรอยยิ้ม และทำงานร่วมกันและทดสอบร่วมกัน อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับเด็ก ได้แก่ ค้อน เลื่อย ตะปูหัวใหญ่ ๆ โต้ะสำหรับงานไม้ ไม้บรรทัด ไม้เมตร ไม้เนื้ออ่อน คีม ลิว ฯลฯ

7) อุปกรณ์ในการทำอาหาร

กิจกรรมเกี่ยวกับการทำอาหารเป็นกิจกรรมที่เด็กให้ความสนใจ ทั้งเด็ก อนุบาลสถานรับเลี้ยงเด็ก กิจกรรมในการทำอาหารนอกจากจะสนุกสนานแล้ว ยังให้โอกาสเด็กได้เตรียมการอภิปรายหมุนเวียนคล้ายเปลี่ยนกันทำตาม อุปกรณ์ส่วนใหญ่เป็นพวกเครื่องครัวขนาดเล็ก ๆ สำหรับเด็กเล่น เช่น เต้า หม้อ กระทะ จาน ช้อน ปิ่นโต เป็นต้น

สำหรับ Arnold (1967) และ Gesell (1963) ได้กล่าวถึง เครื่องเล่นที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัยไว้หลายอย่างด้วยกัน ได้แก่ กรรไกรตัดกระดาษ ชุดแต่งตัวตุ๊กตา ล้อตโต้ (ภาพจับคู่) หนังสือ (ทำเป็นมุมหนังสือหรือร้านขายหนังสือ) ตัวอักษร ตัวเลข หุ่น เครื่องมือหมอ (เช่น หูฟัง เข็มฉีดยา ประเป่ายา) ชุดเครื่องมือช่าง ๆ (ค้อน เลื่อย ตะปู) กระดานดำ ชอล์ก ร้านขายของ โดมิโน (ภาพต่อปลาย) ภาพตัดต่อ (8-12 ชิ้น) กระบะทราย เครื่องเล่นทราย (แก้วน้ำ กระจกป้องกัน ช้อน) เครื่องมือทำสวน เครื่องดนตรี ไม้บล็อก รถชนิดต่าง ๆ ตุ๊กตา ผ้ากันเปื้อน (ใช้ขณะวาดรูปหรือเล่นน้ำ) ผ้าห่ม หมอน กระเป๋า เต้า โทรทัศน์ ไม้กวาด เลื่อย หมวก ดินเหนียว กระดาษสำหรับวาดภาพ ดินสอสีขนาดใหญ่ และผู้กัน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า เครื่องเล่นที่มีผู้กล่าวมาข้างต้น ล้วนแล้วแต่เป็น เครื่องเล่นที่มีส่วนช่วยเสริมพัฒนาการและช่วยในการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กอนุบาลได้เป็นอย่างดี

Jolly (1993) ได้กล่าวถึง "สนามเด็กเล่นในอุดมคติของเด็ก" ว่า ของเล่นประเภทสื่ออิสระ (Loose Materials) เป็นของเล่นที่เด็ก ๆ สามารถสร้างจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ของเขาได้ ซึ่งของเล่นที่เด็ก ๆ สามารถหยิบโยกย้าย ตั้งซ้อน เรียง ตามจินตนาการที่เขาต้องการจะสร้างนี้และอีกประเภทหนึ่งคือของเล่นที่ได้จากการจัดซื้อ ซึ่งเป็นของเล่นแบบสำเร็จรูป เครื่องเล่นสนามที่มีความสำคัญอีกประเภทหนึ่งคือ เครื่องเล่นสนามแบบติดตั้งคงที่ (Fixed) ซึ่งสำคัญสำหรับพัฒนาการกล้ามเนื้อของเด็กอนุบาล การมีที่ว่างและพื้นที่พอสำหรับการเล่นเครื่องเล่นแบบอิสระ (Loose Materials) กับการเล่นเครื่องเล่นติดตั้งประจำที่ (Fixed) ควรจะแยกการเล่นและสถานที่เล่นให้เป็นระเบียบ

กล่าวโดยสรุป เครื่องเล่นสื่ออิสระ หมายถึง เครื่องเล่นที่หยิบตั้ง ซ้อนโยกย้ายได้หลายรูปแบบเล่นได้ทั้งกลางแจ้งและในร่ม เป็นของเล่นที่ได้จากเศษวัสดุเหลือใช้ การจัดทำและการจัดซื้อมีลักษณะดังนี้

1) เครื่องเล่นจากเศษวัสดุเหลือใช้ (Found Materials) เป็นของเล่นที่ไม่ต้องการใช้เงินในการจัดซื้อหรือไม่ต้องจ่ายเงินเลย เช่น กระจัง ก่อ่ง ขวด แก้วน้ำพลาสติกขนาดและสีต่าง ๆ ฯลฯ

2) เครื่องเล่นแบบสำเร็จรูป (Purchased Materials) เครื่องเล่นที่ได้จากการจัดซื้อ เช่น บล็อกขนาดและสีต่าง ๆ ตัวต่อพลาสติก ลาซี เลโก้ ภาพตัดต่อ บล็อก และกระดาษ ลูกปัด และดอกไม้ ของเล่นสมมุติ มุมบ้าน มุมตลาด คลินิก รถไม้ใช้ลากจูงและรถม้าพลาสติกใช้ถีบและผลัก ฯลฯ

สำหรับเครื่องเล่นเสริมสมรรถภาพ ทางหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมพลศึกษา ได้จัดสร้างขึ้นใหม่ โดยดัดแปลงเครื่องเล่นให้มีขนาดและสัดส่วนเล็กกว่าเครื่องเล่นในส่วนเสริมสมรรถภาพ (Fitness Park) ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็กระดับอนุบาล ลักษณะของเครื่องเล่นเป็นเครื่องเล่นแบบคงที่ (Fixed) ไม่สามารถหยิบยกเคลื่อนย้ายได้ใช้สำหรับการออกกำลังกายแบบครบวงจร (Circuit Training) เริ่มตั้งแต่แขน ขา มือ เท้า ลำตัว ท้องและหลัง ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องเล่น 9 ชนิด คือ ก้าวขึ้นม้า ชูชอน ดันช้อ ดึงช้อ กระโดดตะสูง กระโดดข้ามชอน ลูกนั่ง ไต่ราว และหกตัวข้ามชอน เครื่องเล่นแต่ละชนิดมีวัตถุประสงค์สำหรับใช้ออกกำลังกายเฉพาะส่วน เช่น

เครื่องเล่นก้าวขึ้นม้าเด็กได้ออกกำลังกายขา เครื่องเล่นชู้ซอนเด็กได้ออกกำลังกายแขน
 ดังนั้น เพื่อให้เด็กได้สนุกสนานกับการออกกำลังกายครบทุกสัดส่วน จึงได้จัดสร้างเครื่องเล่น
 เสริมสมรรถภาพสำหรับเด็กอนุบาลไว้ที่โรงเรียนพระแม่สกลสงเคราะห์ อ.บางบัวทอง จังหวัด
 นนทบุรี ขึ้นเป็นแห่งแรก (จรัสพงษ์ จันทรศิริสภาพร สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2536)
 ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องเล่นเสริมสมรรถภาพ ในภาคผนวก ค.

3) เครื่องเล่นผสมผสาน หมายถึง เครื่องเล่นแบบติดตั้งประจำที่
 (FIXED) ซึ่งประกอบด้วยเครื่องเล่นเสริมสมรรถภาพ 9 ชนิดคือ ก้าวขึ้นม้า ชู้ซอน ดันข้อ
 ดึงข้อ กระโดดแตะสูง กระโดดข้ามขอน ลูกนั่ง และหกตัวข้ามขอน สำหรับเดิน วิ่ง กระโดด
 และปีนป่าย เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อ และอีกประเภทหนึ่งคือเครื่องเล่นสื่ออิสระ (Loose
 Materials) ประกอบด้วยเครื่องเล่นจากเศษวัสดุเหลือใช้และเครื่องเล่นที่ได้จากการจัดซื้อ
 เช่น อุปกรณ์เล่นทรายพลาสติก เครื่องเล่นน้ำ กระบอง แก้ว ขวดขนาดต่าง ๆ กล้องกระดาษ
 บอล วงล้อพลาสติก รถถีบ และเชือก ซึ่งของเล่นเหล่านี้สามารถหยิบยก ตั้ง ข้อน โยกย้าย
 เล่นตามจินตนาการของผู้เล่น ซึ่งมีการจัดวางไว้เป็นสัดส่วนใกล้กับบริเวณเครื่องเล่นแบบติดตั้ง
 คงที่ (FIXED)

กล่าวโดยสรุป ในสนามเด็กเล่นควรมีเครื่องเล่นสนามแบบสื่ออิสระ
 (Loose Materials) และติดตั้งประจำที่ (FIXED) ผสมผสานกันเพื่อให้เด็กสามารถนำ
 ของเล่นมาเล่นรวมกันได้เพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

6.3 ของเล่นที่มีคุณค่า 9 ประเภท พูนสุข บุญสวัสดิ์ (2528)

- 1) ของเล่นส่งเสริมทักษะทางภาษา เป็นของเล่นที่เกี่ยวกับการฟัง
 พูด อ่าน เขียน เช่น ของเล่นที่เป็นตัวพยัญชนะ คำ ภาพ เรื่องราว และการสนทนา
- 2) ของเล่นส่งเสริมทักษะทางคณิตศาสตร์ เป็นของเล่นที่ฝึกการคิด
 คำนวณ การเปรียบเทียบ จำแนก การจัดลำดับ การรวม การแยก เช่นของเล่นเกี่ยวกับ
 ตัวเลข รูปทรง เรขาคณิต
- 3) ของเล่นให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ และฝึกการสังเกตเปรียบเทียบ เป็น
 ของเล่นที่เกี่ยวกับการรู้จัก รูปร่าง สี ชื่อสิ่งของ ประโยชน์

- 4) ของเล่นฝึกการใช้ประสาทสัมผัส เป็นของเล่นที่เด็กจะได้
 ตอก ต่อ หยอด ร้อย บัก เอ็บ ผูก เกี้ยว รูด ซึ่งฝึกประสาทตาและมือให้สัมพันธ์กัน
- 5) ของเล่นพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก-ใหญ่ เป็นของเล่นที่เด็กจะได้ทำ
 บีบ เขย่า เคาะ ตี ตึง ลาก จูบ โถ พลิก เลื่อน ซึ่งเด็กได้ออกกำลังนิ้ว มือ
 แขน ขา
- 6) ของเล่นให้เล่นเลียนแบบและสมมติตามจินตนาการ เป็นของเล่น
 ที่พัฒนาการรับรู้ความคิดฝัน และเลียนแบบจากของจริง
- 7) ของเล่นให้เล่นสร้างและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เป็นของ
 เล่นที่ฝึกให้เด็กสร้างโครงร่างที่กำหนดให้และสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์สิ่งที่สนใจ
- 8) ของเล่นที่ส่งเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับโครงสร้างกลไกของ
 ของเล่น ส่งเสริมความรู้และทักษะทางวิทยาศาสตร์
- 9) ของเล่นฝึกการแก้ปัญหา ช่วย让孩子ได้ฝึกการแก้ปัญหา และ
 กล้าแสดงออก เด็กได้สำรวจและทดลองคิดได้รวดเร็วคล่องแคล่ว เข้าใจปัญหาได้รวดเร็ว
 รู้จักตัดสินใจ มีความมั่นใจและกล้าแสดงออก กล้าเผชิญกับสิ่งแปลกใหม่

6.4 หลักเกณฑ์ในการเลือกเครื่องเล่น

ในการเลือกเครื่องเล่นให้แก่เด็กอนุบาล ควรมีหลักเกณฑ์ในการ
 เลือกดังต่อไปนี้ (มัญชรี สุจริตธรรม 2522, พิพัฒน์ ชูวรเวช และนพมาศ ชูวรเวช
 2524, ศรีสมวงศ์ วรณศิลป์ 2520, ประสาน กิพย์ธารา 2521, และ ปราณี ชวานิช
 2524)

- 1) เหมาะสมกับวัย
- 2) ช่วยส่งเสริมพัฒนาการ
- 3) กระตุ้นให้เด็กเกิดจินตนาการสร้างสรรค์ และแสดงออก
- 4) ไม่มีชิ้นส่วนมากเกินไป
- 5) เปลี่ยนแปลงมากเกินไป
- 6) มีขนาดใหญ่ เล่นง่าย
- 7) มีความแข็งแรง ทนทานและปลอดภัย
- 8) มีคุณภาพดี และราคาไม่แพง

- 9) โครงสร้างไม่ยุ่งยากซับซ้อน
- 10) ทำความสะอาดง่าย และผลิตภายในประเทศ
- 11) ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม

6.5 หลักการออกแบบ เครื่องเล่น

หลักการออกแบบเครื่องเล่น (ชาญรงค์ พรุ่งโรจน์ 2529) ในการออกแบบของเล่นนั้นจะต้องศึกษาพฤติกรรมการเล่น พัฒนาการในการเล่นเครื่องเล่น พัฒนาการด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ตลอดจนวัสดุที่ใช้ในการสร้างเครื่องเล่น และความปลอดภัยในการเล่น จึงสามารถประมวลเป็นหลักการในออกแบบของเล่นได้ดังนี้คือ

1) วัสดุ (Material)

1.1 วัสดุที่ใช้ในการออกแบบต้องเป็นวัสดุที่ปลอดภัย ไม่มีสารพิษที่จะผลเสียต่อร่างกาย โดยเฉพาะเด็กซึ่งร่างกายยังเจริญเติบโตไม่เต็มที่

1.2 วัสดุนั้นต้องไม่แตกหักง่าย ซึ่งจะเป็นการลื่นเป็ลืองหรือวัสดุบางชนิดอาจจะเป็นอันตรายต่อเด็กได้ เช่น แก้ว กระเบื้อง เป็นต้น ดังนั้น วัสดุที่จะนำมาใช้ทำของเล่นต้องเป็นวัสดุที่แข็งแรงคงทน

1.3 วัสดุนั้นต้องลบเหลี่ยม ลบคม และไม่มีผิวหยาบ เพราะอาจมีเสี้ยนตำมือเด็กได้

2) ขนาด (Scale)

ขนาดของของเล่นไม่ควรจะเล็กหรือใหญ่เกินไป ทั้งนี้เพราะถ้าหากมีขนาดเล็กเกินไปอาจจะทำให้เด็กเล็กนำเข้าปากจนเกิดอันตรายได้ หรือว่ามีขนาดใหญ่เกินไปก็จะทำให้ไม่เกิดความสะดวกที่เด็กจะใช้ของเล่น

3) น้ำหนัก (Weight)

ของเล่นไม่ควรมีน้ำหนักมากจนเด็กหยิบยกลำบากจะทำให้เด็กรู้สึกเบื่อง่ายเพราะไม่สะดวกในการเล่นและไม่สะดวกในการ

เคลื่อนย้ายของเล่น นอกจากนั้นหากตกหล่นลงเท้าก็จะเป็นอันตรายได้

4) รูปร่าง (Form)

4.1 ไม่ควรมีรูปร่างที่มีเหลี่ยมคม หรือมีมุมแหลม

4.2 มีสัดส่วนที่สวยงาม กะทัดรัด

4.3 รูปร่างที่ใช้อาจเป็นรูปร่างเรขาคณิต รูปร่างอิสระ หรือรูปร่างที่ได้จากธรรมชาติ

5) โครงสร้าง (Structure)

5.1 ควรเป็นโครงสร้างที่เด็กสามารถถอดและประกอบเองได้ เพื่อก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ

5.2 ต้องเป็นโครงสร้างที่แข็งแรง

6) สี (Colour)

6.1 สีที่ใช้กับของเล่นควรเป็นสีที่ปลอดภัยไม่มีสารตะกั่ว หรือปรอทเจือปน อันจะเป็นพิษกันต่อสุขภาพ

6.2 ควรใช้สีสดใส แสดงถึงความสนุกสนาน ร่าเริง แจ่มใส

6.3 สีที่ใช้ควรเป็นสีที่กันน้ำได้ (Water Proof) และยังคงคงทนไม่หลุดลอกง่ายด้วย

7) ลวดลาย (Ornament)

7.1 ควรออกแบบลวดลายที่เรียบง่าย สวยงาม ไม่ซับซ้อน

7.2 องค์ประกอบในการออกแบบลวดลาย อาจใช้จุด เส้น ภาพ สี การ์ตูน ดอกไม้ หรือลวดลายของพื้นผิวที่มีธรรมชาติ เช่น ลายไม้ เป็นต้น

7.3 วิธีการที่ใช้ในการออกแบบลวดลาย คือ วิธีการพ่น การทา การระบาย การแกะสลัก หรือปะติด (Collage) ที่สำคัญคือจะต้องไม่หลุดลอกง่าย

8) พื้นผิว (Texture)

ควรเป็นพื้นผิวที่ผ่านการขัดเกลาจนเรียบร้อย ไม่มีเส้นเพราะ อาจจะเป็นอันตรายได้

9) ประโยชน์ใช้สอย (Function)

- 9.1 ต้องมีความสะดวกในการเล่น เช่น ภาพตัดต่อก็ควรจะสะดวก ในการตัดต่อ ไม่คับหรือหลวมจนเกินไป
- 9.2 สามารถปรับเปลี่ยนการเล่นได้หลายวิธี หลายรูปแบบ
- 9.3 สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเล่นทั้งแบบเล่นคนเดียว และเล่น เป็นกลุ่มได้
- 9.4 ต้องมีคุณภาพสามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคมและจิตใจ หรือส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

10) ความประหยัดและปลอดภัย

- 10.1 ควรใช้วัสดุที่หาง่ายและปลอดภัย
- 10.2 ควรมีขนาดที่เหมาะสมเพื่อการไม่สิ้นเปลืองวัสดุ แต่ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เล็กจนเกินไป
- 10.3 สีที่ใช้ถ้าเป็นสีพื้นผิวของวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ไม้ จะดีมาก เพราะทั้งประหยัดและปลอดภัย หากจำเป็นต้อง ใช้สีควรเป็นสีที่ปราศจากสารตะกั่วและปรอท
- 10.4 สามารถผลิตได้ง่ายและรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นการประหยัดด้าน แรงงานและเวลา
- 10.5 ไม่เสื่อง่ายหรือเสื่อมสภาพเร็วเกินไป

7. การศึกษาเด็กด้วยวิธีการสังเกต

7.1 ความหมายของการสังเกต

โชติ เพชรชื่น (โชติ เพชรชื่น, 2524) ได้ให้ความหมายของการสังเกตว่า การสังเกต หมายถึง "การเฝ้าดูปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างใกล้ชิดในระยะเวลาที่กำหนด

เพื่อทราบความเป็นไปของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ต้องการศึกษา"

วิเชียร เกตุสิงห์ (วิเชียร เกตุสิงห์, 2524) กล่าวถึง การสังเกตว่าเป็นวิธีการที่ต้องอาศัยหูตา เพื่อฟังและดูเป็นเครื่องมือสำคัญ แต่การดูและฟังนั้นจะมีจุดมุ่งหมายว่าดูอะไร และฟังสิ่งใดเป็นเรื่อง ๆ ไป และส่วนใหญ่ก็จะต้องมีการบันทึกไว้เพื่อป้องกันการหลงลืม

กล่าวสรุปได้ว่า การสังเกตในการวิจัยนั้นจะต้องทำอย่างมีระบบ อาจใช้วิธีการสังเกตด้วยตัวเอง หรือใช้เครื่องมืออย่างอื่นช่วยในการสังเกต เช่น ใช้แบบสอบถามหรือวิธีการสัมภาษณ์ก็ได้ ซึ่งถือว่าเป็นการสังเกตทางอ้อม การศึกษาพฤติกรรมของเด็กนั้นไม่อาจใช้ภาษาสื่อความหมายได้ ดังนั้นต้องเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกต

7.2 หลักในการสังเกต

วินัย รังสินนท์ (2524) ได้กล่าวถึงหลักการสังเกตไว้ดังนี้

- 1) จำกัดการดูการฟัง เฉพาะเรื่อง ๆ ไป
- 2) ดูอย่างมีความหมาย คือ เห็นแล้วต้องแปลออก
- 3) ดูด้วยความพินิจเคราะห์ จนสามารถเห็นรายละเอียดของเรื่องนั้น ๆ ได้
- 4) ดูแล้วควรมีการบันทึกไว้ในสมุดให้ตรงตามที่ได้เห็นได้ยิน
- 5) ผู้สังเกตควรใช้ Checklist หรืออื่น ๆ ควบคู่ไปกับการสังเกตนี้ด้วยเสมอ

วิเชียร เกตุสิงห์ (2524) กล่าวถึงหลักการสังเกตไว้ 6 ประการ ดังนี้

1) วางแผนไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตอะไร พฤติกรรมอะไรบ้างที่สนใจและไม่ควรสนใจ พฤติกรรมอื่นที่ไม่ต้องการ ข้อนี้สามารถตรวจสอบได้จากวัตถุประสงค์ของการสังเกต โดยการวิเคราะห์ความมุ่งหมายของการวิจัย และให้คำจำกัดความหรือนิยามปฏิบัติการของพฤติกรรมที่จะวัด

2) ระวังความผิดพลาดคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการเลือกเวลาสังเกต (Sampling error) นั่นคือ ถ้าการสังเกตกระทำในช่วงเวลาหนึ่ง การที่จะสรุปให้คลุมไปถึงช่วงเวลานอื่น ๆ ด้วย ต้องระวังเป็นอย่างมาก ถ้าจะให้ดีควรสังเกตซ้ำหลาย ๆ ครั้งในเวลาต่างกัน

3) เพื่อให้การสังเกตเป็นไปอย่างมีระบบ ควรมีเครื่องมือประกอบการสังเกต เช่น แบบสำหรับบันทึก ซึ่งอาจจะใช้ระบบรหัส หรือใช้แบบสำรวจ (Check list) หรือมาตรฐาน

ประมาณค่า (Rating scales) หรือเครื่องมืออื่น ๆ ก็ได้ตามความเหมาะสม

4) ควรมีการฝึกซ้อมการสังเกตให้มีความชำนาญ หรือมีความไวต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนความคล่องแคล่วในการจดบันทึกและพยายามจัดความลำเอียงส่วนตัว

5) ในขณะที่สังเกตยังไม่ควรมีการตีความหมายพฤติกรรม ควรบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็นไว้ให้ละเอียดก่อน การตีความหมายทำภายหลัง (เพราะถ้าพยายามตีความหมายขณะสังเกต จะทำให้การสังเกตถูกรบกวน) และสังเกตพฤติกรรมอย่างให้เป็นอิสระจากกันเพื่อมิให้ปะปนกัน

6) เตรียมรายการหรือแบบฟอร์มที่จะทำการสังเกตให้ชัดเจน ซึ่งจะทำการสังเกตมีระบบ และเป็นปรนัยยิ่งขึ้น นักการสังเกตจำเป็นต้องรู้ว่าจะไปสังเกตอะไรบ้าง และสังเกตอย่างไร ก่อนที่จะไปสอนในห้องเรียน หรือเดินเข้าไปในห้องสมุด หรือลงไปเล่นในสนามเด็กเล่นเพื่อทำการสังเกต

ไซคี เพชรชื่น (2525) ได้กล่าวถึง หลักการในการสังเกตไว้ 5 ข้อ ดังนี้

- 1) การสังเกตจะต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่า ต้องทราบสิ่งใดหรือเรื่องใด
- 2) ต้องกำหนดระยะเวลาในการสังเกต การกำหนดเวลาต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ และปัจจัยของสิ่งหรือปรากฏการณ์ที่จะสังเกต
- 3) การสังเกตต้องทำให้สามารถทราบถึงปริมาณเกี่ยวกับสิ่งหรือปรากฏการณ์ ไม่ใช่ตัวเลข ๆ
- 4) การสังเกตจะต้องมีการบันทึกข้อเท็จจริงระหว่างการสังเกตทันที ไม่ใช่จำไว้ก่อน แล้วบันทึกภายหลังเมื่อเสร็จสิ้นการสังเกต
- 5) ผู้สังเกตจะต้องได้รับการฝึกฝนใช้เทคนิคสำหรับการสังเกตมาแล้วอย่างดี ข้อเท็จจริงที่ได้จึงน่าเชื่อถือ ผลของการสังเกตที่ได้ควรจะได้ตรวจสอบกับผลจากการสังเกตซ้ำ

อนันต์ ศรีวิสาภา (2527) ได้กล่าวถึงหลักการสังเกตว่า

- 1) ควรจะวางแผนว่าจะสังเกตอะไรบ้างไว้ล่วงหน้า สิ่งที่น่าจะยากในการสังเกต คือ การกำหนดพฤติกรรมอะไรบางอย่างในการสังเกต คล้ายกับการเลือกเนื้อหาวิชาที่จะทำการทดสอบในเรื่องการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้นการสังเกตควรที่จะกำหนดพฤติกรรมที่จะทำการสังเกตให้ตรงจุดมุ่งหมาย

2) ควรกำหนดเวลาในการสังเกตให้อยู่ในลักษณะแบบลุ่ม เพื่อที่จะกำจัดความคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ ควรกำหนดเวลาและระยะเวลาในการสังเกตนักเรียนแต่ละคนให้เป็นลักษณะแบบลุ่มและระยะเวลาในการสังเกตเพียงสั้น ๆ จะทำให้สังเกตนักเรียนได้ทั่วถึง

3) พยายามทำให้การสังเกตสัมพันธ์กับการสอน ครูควรจะเตรียมการสอนไปพร้อมกับการเตรียมการสังเกต การสังเกตนักเรียนขณะที่กำลังสอนจะช่วยทำให้การสังเกตนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและประหยัดเวลา

4) ควรบันทึกผลในการสังเกตทันที

5) ไม่ควรตีความหมายหรือสรุปข้อคิดเห็นของการสังเกตในระยะเวลาสั้น ๆ ควรจะรอจนกว่าการสังเกตทั้งหมดสิ้นสุดลง เพราะการตีความหมายจากการสังเกตครั้งย่อย ๆ อาจจะไปขัดแย้งกับผลจากการสังเกตมาโดยตลอดได้

กล่าวสรุปได้ว่า หลักการสังเกตที่ดีต้องยึดหลักดังนี้ เลือกและกำหนดสิ่งที่ต้องการสังเกตให้เด่นชัด คือ สิ่งที่จะสังเกตควรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อย เลือกผู้สังเกต ในการสังเกตนั้นจะต้องมีความเที่ยงตรงสูง การสังเกตจะมีความเที่ยงตรงสูงได้นั้น ขึ้นอยู่กับ การสังเกต ความไม่ลำเอียง ความเป็นอิสระ และความเข้าใจต่อสิ่งที่ผู้สังเกตจะสังเกตเป็นหลัก เลือกสถานที่ทำการสังเกต เลือกเวลาที่จะทำการสังเกตและเลือกแบบบันทึกพฤติกรรมให้เหมาะสม

กล่าวสรุปได้ว่า หลักการสังเกตที่ดีต้องยึดหลักดังนี้ เลือกและกำหนดสิ่งที่ต้องการสังเกตให้เด่นชัด คือ สิ่งที่จะสังเกตควรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อย เลือกผู้สังเกต ในการสังเกตนั้นจะต้องมีความเที่ยงตรงสูง การสังเกตจะมีความเที่ยงตรงสูงได้นั้น ขึ้นอยู่กับ การสังเกต ความไม่ลำเอียง ความเป็นอิสระ และความเข้าใจต่อสิ่งที่ผู้สังเกตจะสังเกตเป็นหลัก เลือกสถานที่ทำการสังเกต เลือกเวลาที่จะทำการสังเกตและเลือกแบบบันทึกพฤติกรรมให้เหมาะสม

7.3 ประเภทของการสังเกต

ไซดี เพชรชืน (2525 อ้างอิงมาจาก Selltiz n.d.) ได้แบ่งประเภทของการสังเกตออกเป็น 2 ประเภท

1) การสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation) การสังเกตแบบมีโครงสร้างได้กำหนดเรื่องเฉพาะไว้แล้ว รู้แน่นอนแล้วว่า พฤติกรรมชนิดใดต้องสังเกต และ

พฤติกรรมใดจะต้องเกิดขึ้นแน่นอนภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ เช่น การสังเกตพฤติกรรมของครูและของนักเรียนในห้องเรียน การสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนด้วย วิธีนี้ปกติผู้ถูกสังเกตจะไม่รู้ตัว ข้อมูลที่สังเกตได้จะถูกบันทึกลงในแบบฟอร์มที่ได้กำหนดไว้ และอาจใช้ผู้สังเกตครั้งละหลาย ๆ คนก็ได้ เนื่องจากโครงสร้างในการสังเกตได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานเดียวกันอยู่แล้ว

การสังเกตแบบนี้จะต้องระบุขอบเขตและคำจำกัดความของเรื่องให้ชัดเจน จะต้องมีการซักซ้อมทำความเข้าใจให้ชัดเจนเหมือนกันทุก ๆ คน สำหรับผู้สังเกตว่า พฤติกรรมอะไรจัดเข้าอยู่ในประเภทนี้บ้าง ปฏิกริยาอะไรที่จะจัดให้อยู่ในระดับมาก ปานกลาง หรือน้อย ไม่ควรให้ผู้สังเกตทำตามความรู้สึกของตนเอง พฤติกรรมใดที่เห็นว่าค่อนข้างจะเข้าใจกันยากก็ตัดไปเสีย

2) การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Nonstructured Observation)

การสังเกตแบบนี้ใช้หมายความว่าสังเกตเรื่อยเปื่อยไป เป็นการสังเกตในเรื่องหรือพฤติกรรมที่ได้กำหนดไว้เช่นเดียวกัน แต่จะสังเกตพฤติกรรมอื่น ๆ และสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่น สภาพแวดล้อมที่เกิดพฤติกรรมนั้น ความมุ่งหมายของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ตัวพฤติกรรมเกิดขึ้นเพราะสาเหตุใด เกิดขึ้นระหว่างใครกับใคร เป็นต้น การสังเกตแบบนี้มีขอบเขตกว้างขวาง เหมาะสำหรับ การสำรวจสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นระยะแรกที่ผู้วิจัยไม่ค่อยจะมีภูมิหลัง เมื่อได้ความรู้เพียงพอที่จะจำกัดขอบเขตของเรื่องได้แล้ว ก็ควรจะใช้วิธีการสังเกตแบบมีโครงสร้างต่อไป

โชติ เพชรชื่น (2525 อ้างอิงมาจาก Borg. n.d.) ได้เสนอแนะการสังเกตจากสถานการณ์ที่กำหนดขึ้น ซึ่งวิธีการนี้นิยมใช้กับการวิจัยทางการศึกษาและจิตวิทยา สังเกตง่ายกว่าสถานการณ์จริง เพราะสามารถทำการควบคุมตัวแปรบางตัวได้ อย่างไรก็ตาม การสังเกตในสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นนี้จะต้องระวังพฤติกรรมบางอย่างที่มีใช้พฤติกรรมจริง การจดบันทึกพฤติกรรมดังกล่าวไว้ ก็อาจจะได้ข้อมูลผิดพลาดไปได้

7.4 ข้อดีข้อเสียและข้อควรระวังในการสังเกต

7.4.1 ข้อดีของการสังเกต

โชติ เพชรชื่น (2525) กล่าวถึง ข้อดีของการสังเกตไว้ ดังนี้

- 1) ช่วยในการเก็บข้อมูลบางอย่างที่ผู้ถูกศึกษาไม่ได้บอก เพราะเขาคิดว่าไม่ค่อสำคัญ ช่วยในการเก็บข้อมูลที่ผู้ถูกศึกษาสื่อความหมายด้วยภาษาไม่ได้ เช่น เด็กเล็ก ๆ และช่วยในการเก็บข้อมูลที่ผู้ถูกศึกษาไม่เต็มใจจะบอก ไม่กล้าจะบอก เพราะเขาเกรงว่า อาจผิดกฎเกณฑ์บางอย่างหรืออาจนำความเสื่อมเสียมาสู่คน
- 2) การสังเกตที่มีระบบ จะช่วยให้เก็บข้อมูลง่าย รวดเร็ว สามารถบันทึกข้อปลีกย่อยที่น่าสนใจได้ทันที
- 3) การเก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสังเกต สามารถใช้ตรวจสอบความเชื่อมั่นและความเที่ยงตรงของข้อมูลที่เก็บโดยวิธีอื่น ๆ
- 4) หากมีเหตุการณ์อะไรที่เกิดขึ้นระหว่างการสังเกต ก็อาจเก็บข้อมูลได้ทันที ไม่ต้องพียงคำบอกเล่าของผู้อื่น
- 5) การเก็บข้อมูลทำการทดลอง ซึ่งได้ควบคุมตัวแปรนั้น ใช้วิธีการสังเกตเป็นการเหมาะสม

อนันต์ ศรีโสภาก กล่าวถึง ข้อดีของการสังเกตไว้ 3 ประการ คือ

- 1) การสังเกตนักเรียน การทำงานตลอดจนนิสัยในการทำงานของนักเรียนเป็นประจำ ช่วยให้ครูสามารถประเมินความก้าวหน้าของนักเรียนได้ต่อเนื่อง
- 2) วิธีการสังเกตใช้เวลาไม่มากนัก
- 3) ข้อมูลได้จากการสังเกตมีคุณค่าต่อนักวิจัยอย่างมากในการประเมินผลการเรียนการสอนของครู และมีข้อมูลอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถเก็บได้ด้วยวิธีอื่น

7.4.2 ข้อเสียของการสังเกต

โชติ เพชรชื่น (2525) กล่าวถึง ข้อเสียของการสังเกตไว้ 4 ข้อ ดังนี้

- 1) ความจำกัดของเหตุการณ์ เหตุการณ์บางอย่างเจ้าของเขาไม่อนุญาตให้สังเกต เพราะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องพิธีกรรมบางประเภท และเหตุการณ์บางอย่างมิได้มีการกำหนดการที่คาดหมายไว้

2) ถ้าหากผู้สังเกตไม่เข้าใจ ขาดความรู้ ขาดประสบการณ์เพียงพอ การเก็บข้อมูลก็จะคลาดเคลื่อน

3) การใช้บุคคลอื่นร่วมเป็นผู้สังเกต มีตัวแปรที่ก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนมาก อาทิ อคติประจำตัว การคาดคะเนเรื่องราวต่าง ๆ มักจะสูงหรือต่ำกว่าความเป็นจริง ปรากฏการณ์ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

4) ถ้าหากผู้ถูกสังเกตรู้ตัว อาจสร้างพฤติกรรมเสแสร้งได้ปรากฏได้

7.4.3 ข้อควรระวังในการใช้วิธีการสังเกต

โชติ เพชรชื่น (2520) กล่าวถึง ข้อควรระวัง 2 ประการ ดังนี้

1) วิธีการสังเกตจะมีประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขบางประการ ดังนี้

- 1.1) ลักษณะของข้อมูลกับความประสงค์สอดคล้องตรงกัน
- 1.2) วางระเบียบและข้อปฏิบัติในการสังเกตไว้ชัดเจน
- 1.3) แบบฟอร์มสำหรับบันทึกความสอดคล้องกับเรื่องที่จะศึกษา
- 1.4) มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้

2) คุณลักษณะของผู้สังเกต

2.1) ให้ความสนใจในการสังเกตอย่างจริงจัง

2.2) ตระหนักในความสัมพันธ์ของข้อมูล ไม่นำความเคยชินที่เคยพบเห็นมาใช้ในการสังเกต

2.3) ทำใจได้เป็นกลาง ลดอคติ และสรุปผลที่สังเกตได้เท่านั้น

2.4) การจดบันทึก กับผลการสังเกตต้องตรงกัน ไม่ต้องเสริมความคิดเห็นเพิ่มเติม

3) การลดอคติของผู้สังเกต

โชติ เพชรชื่น (2525) กล่าวถึงการลดอคติของผู้สังเกตไว้ดังนี้

คนทุกคนจะมีอคติหรือความลำเอียงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ ไม่มากก็น้อย

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตที่จะได้ผลดี ก็ต้องลดอคติดังกล่าวให้น้อยลงไป วิธีการลดอคติก็ต้องระวังอิทธิพลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นคือ

3.1 อิทธิพลของตัวผู้สังเกต

ผู้ถูกสังเกตเมื่อรู้ตัวว่าจะมีคนมาสังเกต ก็รู้สึกตื่นเต้น หรือ กังวลใจ จึงได้มีการชักซ้อม นัดหมายเตรียมการเป็นพิเศษ เช่น ครูผู้สอนและนักเรียนทราบว่าจะเข้าเรียนจะมีผู้มาสังเกตการเรียนการสอน ทั้งครูและนักเรียนก็จะแสดงพฤติกรรมบางอย่าง ๆ ที่ไม่ใช่พฤติกรรมที่แท้จริงของตน ดังนั้น ผู้สังเกตจึงไม่ควรบอกให้เขาารู้ตัว และการสังเกตก็ไม่ควรจะสังเกตในช่วงเวลาแรก ๆ ของการเรียนการสอน

3.2 ผู้สังเกตมีอคติในตัวอยู่แล้ว

การที่ผู้สังเกตมีประสบการณ์แตกต่างกัน การให้แปลความหมาย หรือสรุปความหมายเพื่อบันทึกข้อมูลนั้น อาจจะมีพลาดเป้าหมายได้ แต่ถ้ามีความจำเป็นต้องทำเช่นนี้ ก็ควรจะใช้ผู้สังเกตตั้งแต่ 2 ขึ้นไป แต่ละคนมีอิสระในการสังเกตและไม่ควรจะถูกผูกมัดกัน จากนั้นก็นำผลมาตรวจสอบหาความเชื่อมั่น

3.3 ข้อผิดพลาดในการจัดลำดับที่

ผู้สังเกตแต่ละคนย่อมจัดลำดับที่สิ่งที่ได้พบเห็นแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะการอธิบายความหมายของพฤติกรรมหรือสิ่งที่พบแตกต่างกันนั่นเอง การลดข้อผิดพลาดข้อนี้ก็ต้องฝึกฝนผู้สังเกตให้มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับเดียวกันเสียก่อน

4) ข้อผิดพลาดที่มักเกิดขึ้นในการสังเกต

โรซดี เพอร์ซัน (2525) ได้กล่าวถึงข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในการสังเกตคือ

4.1 นิสิตนักศึกษาไม่ฝึกฝน ผู้สังเกตให้เก่งพอ ทำให้ได้ข้อมูลที่ขาดความเชื่อมั่น

4.2 ให้แบบฟอร์มบันทึกการสังเกตที่มีรายละเอียด หรือสิ่งที่ต้องกระทำมากเกินไป

4.3 ผู้สังเกตถูกรบกวนบ่อย ๆ หรือ การเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ของการ

สังเกต ไม่ได้บอกกันล่วงหน้า หรือลักษณะของสภาวะการณ์ที่จะเปลี่ยนไปนั้น ผู้สังเกตไม่เคยได้รับการฝึกฝนมาเลย

4.4 ขอร้องผู้สังเกตให้ดำเนินการจำแนกความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมที่เกิดขึ้นมากไปจนผู้สังเกตกังวลใจและต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ อันอาจทำให้ละเลยสารอื่น ๆ ก็ได้

4.5 ไม่ใช่ผู้สังเกตหลายคน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของการจัดลำดับที่

4.6 ไม่จัดให้ผู้สังเกตได้ทำงานอย่างอิสระเสรี จากผู้สังเกตคนอื่น ๆ

4.7 ไม่วางระบบการจัดเก็บข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่ได้อาจขาดความสมบูรณ์

4.8 ไม่ส่งกลุ่มตัวอย่างมาใช้ศึกษาอย่างเหมาะสม

5) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน

ในการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนมีวิธีการศึกษาหลายวิธี แต่วิธีการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมกับเด็กจะทำให้ได้รับความรู้และความเข้าใจเด็กมากกว่าวิธีอื่น แต่จะต้องไม่มีการควบคุมเด็กที่ทำการสังเกตหรือมีการควบคุมน้อยมาก (Hurlock, 1964) การสังเกตเป็นวิธีการพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษาเด็ก แต่การสังเกตจะมีความหมายมากยิ่งขึ้นถ้าผู้สังเกตได้ศึกษาข้อมูลที่จะเป็นเงื่อนไขหรือเป็นแนวทางที่นอกเหนือ จากการเฝ้าดูเด็กอย่างเดียว และจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กด้วยการบันทึก ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นรูปแบบ อันดับและลำดับขั้นของพัฒนาการของเด็กได้ (Draper and Draper, 1977)

Medinnus (1976) ได้กล่าวถึงการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมว่า สามารถจัดอันดับตามความประสงค์ในการศึกษาเพื่อตรวจสอบสมมติฐานของการวิจัยจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ได้ โดยเขาแบ่งการสังเกตออกเป็น 3 ประเภท คือ

5.1 การสังเกตตามธรรมชาติ (Naturalistic Observation) ใช้ศึกษาด้านชีวประวัติและพฤติกรรมตามธรรมชาติทั่ว ๆ ไปของเด็ก

5.2 การสังเกตแบบมีการควบคุม (Controlled Approaches to Observation) เช่น ควบคุมเวลา, กลุ่มตัวอย่าง, สถานการณ์ ใช้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับ

สิ่งแวดล้อม เพื่อบ่งบอกถึงความถี่ของพฤติกรรมที่สามารถแสดงถึงลักษณะนิสัยของเด็ก และใช้เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเด็กได้ด้วย

5.3 การศึกษาจากเด็กคนอื่น (Other Child Study Methods)

รวมทั้งการให้เด็กตอบแบบสอบถาม, ตรวจสอบบุคลิกภาพ, การทดสอบทางจิตวิทยา และการสัมภาษณ์ ใช้ศึกษาข้อมูลได้หลายด้านคือ ทักษะสติ ความสามารถด้านสติปัญญา การแก้ปัญหาบุคลิกภาพ และการเข้าใจเด็กโดยดูจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาเด็กด้วยวิธีการทางจิตวิทยา ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการสังเกตในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. หลักในการสังเกต

1.1 กำหนดพฤติกรรมทางสังคม 8 ตัว ในการสังเกต คือ การเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตาม การร่วมมือ การมีน้ำใจ การฟังผู้อื่น การแบ่งเพศ การก้าวร้าว และการทะเลาะวิวาท

1.2 กำหนดแนวคำถามที่ใช้ในการสังเกตพฤติกรรมทางสังคม

1.3 แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมทางสังคม

1.4 กำหนดเวลาในการสังเกต

2. ประเภทของการสังเกตและสถานการณ์ในการสังเกต

การสังเกตครั้งนี้เป็นการสังเกตแบบมีโครงสร้าง โดยกำหนดเรื่องที่จะสังเกตไว้แล้ว และเป็นการสังเกตแบบมีการควบคุมเวลา และสถานการณ์ ซึ่งกำหนดสถานการณ์ที่ใช้ในการสังเกตไว้ 3 แห่ง คือ เครื่องเล่นเสริมสมรรถภาพ เครื่องเล่นสื่ออิสระ และเครื่องเล่นผสมผสาน